خاطري:

د يــوې دورې لنــډ تاريخ

(1881_1869)

ليکوال
محمود طرزي

پښتو ژباړن
پوهاند ډاکتر محمد حسن کاکړ

Ketabton.com

ketabton.com - The Digital Library

د کتاب ځانګړنې

د کتاب نوم :: خاطري: د يوې دورې لنډ تاريخ) 1869_1881 (
ليکوال :: محمود طرزي
پښتو ژباړن :: پوهاند ډاکتر محمد حسن کاکړ
خپرندوی :: د افغانستان د کلتوري ودې ټولنه _ جرمني
چاپ کال :: 1386ل)2007ع(
چاپ شمير :: 1000 ټوکه
د خپرونو لړ ::)99(
کمپوز :: ذبيح شفق

چاپ او کمپيوتر حی

د دانش خپرندويي ټولني تخنيکي خانګه _ پيښور

Tel:+92-91-2564513/Email:danish2k2000@yahoo.com

ketabton.com - The Digital Library

د خپرندويې ټولنې يادښت :

د محمود طرزي د خاطراتو يوه په زړه پورې څنډه

د افغانستان په معاصر تاريخ کې د محمود طرزي د کارنامو او تاريخي نقش په اړه بيلابيلې ليکنې او څيړنې شوې دي . هغه د نوې افغانستان د تاريخ په مهم پړاو کې نه يوازې يو نومیالی ژورنالیست ، ليکوال او شاعر و ، يو هيوادپال مبارز هم و .

دغه اثر چې اوس يې تاسو لولئ ، د محمود طرزي د ژوند د لومړي پړاو ځينې په زړه پورې پېښې په خپله ځولې کې رانغاړي او ليکوال د خپل ژوند په اواخرو کې په ترکيه کې پيل کړی او څرنګه چې په همدغه وخت کې ناروغه شوی او بيا وفات شوی دی ، د ژوند خاطری يې نيمګړې پاتې شوې دي . څه وخت مخکې دغه کتاب له دري ژبې ښاغلي حميد طرزي انګريزي کړی اوخپور کړی دی . سره له دې چې د دري متن د خپرېدو ژمنه يې هم شوې ده ، خو موږ ته يې لا د هغه متن د خپرېدو معلومات نشته .

نومیالي افغان مورخ پوهاند ډاکټر محمد حسن کاکړ دغه اثر له انګليسي ژبې څخه پښتو کړی او دا دی د افغانستان د کلتوري ودې ټولنې له خوا خپرېږي.

موږ خوشحاله يو چې دغه اثر د نوي افغانستان د جوړېدو د ۲۶۰ کلیزې د نړیوال جشن په ویاړ خپرو او د افغانستان د تاريخ مينه والو ته يې وړاندې کوو .

په درنښت

د افغانستان د کلتوري ودې ټولنې د مشرتابه جرګه

د ۲۰۰۷ ع . د سپټمبر څلورمه

د ۱۳۸۶ ل . د وږي ۱۳

جرمني ، د کولن ښار

ketabton.com - The Digital Library

د پښتو ژباړن سريزه

محمود طرزي)**1864_1934**(د فکر، ادب او شعر په ډګر کې د معاصر افغانستان يو ځلانده ستوری دی. دده د ژوند کيسه افغانانو ته الهام ښونکي او سرمشق کيدلی شي، خو دغه خاطري د هغه د ټول ژوند پيښو په اړه نه دي.

دا د طرزي د لومړنۍ ځوانۍ خاطري دي، چې له **1869** نه پيل کيږي او په **1881** کې پای ته رسيږي، ياني په هغه کال کې چې امير عبدالرحمن دی له خپلې ټولې کورنۍ سره له وطن نه بيرون کوي او په پای کې دوی ټول په عثماني سوريي کې هستوګن کيږي. طرزي بيا د شلمي پيړۍ په سر کې چې امير حبيب الله په بهر کې افغان مهاجران بيرته وطن ته بولي، خپل هيواد ته ستنيږي. په دغه وخت کې **47** کلن طرزي د امير حبيب الله په اجازه په کال **1911** کې د سراج الاخبار په چلولو پيل کوي.

طرزي د سراج الاخبار له لاري کوم هغه عصري فکرونه، چې په جلاوطنۍ کې يې له اسلامي او اروپايي سوچ والانو نه خپل کړي، خپروي. په ټيره چې د ازادۍ او وطنپالنې په پلوي او د امپرياليزم په مخالفت دي. د طرزي ليکنې په تحول منونکو افغانانو باندې په خاص ډول اثر کوي. طرزي وروسته د پاچا امان الله په واکمنۍ کې لوړو دولتي مقامونو ته رسيږي او په دغه ډول د پاچا امان الله د سمون غوښتونکي او ژوند بنه کوونکي حکومت په چلولو کې هم برخه اخلي، ترڅو چې د **1930** کال په سر کې د ملايانو او پيرانو په لمسونو د ساتنپالو افغانانو په فشار له پاچا امان الله سره يوځای د دويم ځل لپاره له خپل هيواد نه ايستل کيږي. په دغې تراجيکي پيښې سره د افغان لومړنی اوشتون پال، ژوند پال او خپلواکي پال غورځنګ ځپل کيږي او د حکومت واکي د يوي لنډې مودي لپاره د په شا تلونکيو او تر زياتي اندازي د نالوستو په لاس ورځي، افغانستان د عصريت او تمدن له کاروان نه کلونه کلونه بيرته غورزول کيږي او په دي ډول د وطن، ازادۍ او پرمختګ لپاره د پاچا امان الله او محمود طرزي ارمانونه وچ کيږي.

ketabton.com - The Digital Library

لکه چې دمخه ویل شوي دغه خاطري د محمود طرزي له لومړي مهاجرت او د پاچا امان الله په واکمنۍ کې د هغه له ونډې او د دویم مهاجرت دوري نه، نه غږیږي که څه هم له ملي، مدني او سیاسي نظر نه دا د هغه د ژوند ډیر مهم وختونه دي.

حمید طرزی په خپلې سریزې کې وایي، چې اروابنـاد عبدالوهاب طرزي تر **1911**پورې د خپل پلار ژوند پیښې څیړلي او د قلم کوتو ته سپارلي. دغه برخه به له دي لاملـه مهمه وي، چې طرزي څنګه د مهاجرت په دوره کې له اسلامي او اروپایي متفکرانو نه متاثر شوی او کوښښ یې کړی، چې د وطنپالنې، ملت پالنې او ازادۍ په اړه د هغو او خپل فکرونه خپلو تحول منونکو وطنوالو ته ورسوي او په ژوندانه کې یې پلي کړي.

د طرزي له دغې خاطري نه دغه هیله کیدلی نه شي. دا د هغه د اولې ځوانۍ خاطري دي، په دغه وخت کې پیښو په ده اثر کړی، نه ده پر پیښو. په هغه سربیره د خاطرو یوه برخه یې د نورو په تیره د خپل پلار غلام محمد طرزي روایتونه دي. البته غټه برخه یې د هغه د خپلو لیدنو کتنو محصول دی. بله دا چې ده دغه ټوله لیکنه د ژوند په ورستي کال)**1933**(کې له خپلې حافظې نه کړي، نه د لیکل شویو یادښتونو له مخې. په هغه وخت کې دی ناروغ هم و او دغه ناروغي بیا دومره سخته شوه، چې له لیکلو نه یې وغورزاوه او ژوند یې ورختم کړ. دده د زوی په روایت ده غوښتل، چې دغه خاطري دده د ټول ژوند په اړه وي)1(. هغه دغه خاطري هم په پنسل لیکي وي، چې بناغلی حمید طرزي هغه بیا تنظیم او ایډیت کړي دي. په دغه حال کې لکه چې حمید طرزی هم وایي، د متن په رقمونو کې شاید مبالغه هم وي. له هغه نه پرته ددغې خاطري د متن ځینې برخې د وخت له پیښو سره سر نه خوري. له دي لاملـه ما په لمن لیك کې دغه تیروتنې لږ خه په اوږده ډول سمي کړي او ځای ځای مي تبصري هم پرې کړي دي، خو په دي کې شك نه شته، چې محمود طرزي ددغو خاطرو په لیکلو کې له ربستین توب نه کار اخیستی دی. څنګه چې محمود طرزي یو ماهر او پوخ لیکوال و، دده دغه خاطري په زړه پوري او تبصري او نظرونه یې روزونکي دي. "د طرزي د ربستین توب څرګند ثبوت د هغه دغه وینا ده: له وطن نه ووتلو "...په دغه کاروان کې هیڅ یوه زما په ګډون د هیواد لپاره احساسونه، نه لرل."

طرزی دا هم وایي، چې "د برتانیي د نفوذ او قدرت په هسکیدو او په افغانستان کې د هغو په خوریدلو سره د هیواد پالنې، ازادۍ او خپلواکۍ ایډیالونه د خلکو له ذهنونو

ketabton.com - The Digital Library

نه ورو ورو وتلي وو. دا ډير وروسته و، چې هغه بيرته ژوندي شول."

په دي کې شك نه شته، چې د هيواد پالني، ازادۍ او خپلواکۍ د ايډيالونو په بيرته ژوندي کولو کې د محمود طرزي ونډه دومره غته وه، چې ساری يې نه ليدل کيږي. په مجموع کې محمود طرزي د خپلواکۍ، ازادۍ، عصريت او پرمختك په اړه په عمومي ډول د بدلون پالو او په خاص ډول د مشروطه غوښتونکيو افغانانو په رونولو او عمل ته د هغوی په هڅولو کې غټ رول لوبولی دی. له بده مرغه په حاضر مهال کې دغه روحيه يو ځل بيا خفيفه شوي، اوس يوه بل محمود طرزي ته ضرورت دی، چې د هغې د بيرته ژوندي کولو او پياوړي کولو لپاره يو نوی پياوړی غورځنك په پښو ودروي.

په پای کې له محترم پوهاند ډاکتر ابراهيم مجيد سراج نه مننه کوم، چې ددغې رسالي انګريزي متن يې ماته ښلی او خوښ يم په دي، چې هغه ما د لوستونکيو لپاره په پښتو اړولي او د ليکوال زرين انځور په مشرۀ د کلتوري ودي ټولني خپره کړي ده.

په درناوي

پوهاند محمد حسن کاکړ

اکست **2007**_ کليفورنيا

يادښت:

1_ ښاغلی عبدالغفور روان فرهادي، شخصي مفاهمه، استانبول، جولای **2007**.

❋ ❋ ❋

ketabton.com - The Digital Library

د انګريزي ژباړن سريزه

د محمود طرزي په هکله ډير څه ليکل شوي، په تيره د شلمي پيړۍ په لومړيو لسيزو کې د افغان ملت پالني، خپلواکۍ او عصري کيدو په موضوع ګانو باندي د هغه د ليکنو په اړه. ددغو په پرتله، د هغه د وروستيو څلورو کلونو په اړه لږ څه معلوم دي، چې په دوم مهاجرت کې يې تير شوي دي. دغه دوره د سمون پال پاچا امان الله له لويدلو نه وروسته وه، چې حبيب الله چې خلکو د "سقاو زوی" په نامه يادوه، ورته د پای تکی کيښود. دغې پيښې د طرزي هغه ارمان په سين کې لاهو کړ، چې د خپل هيواد د ځلاندي راتلونکي لپاره يې لاره.

سره له دي هم دغو کلونو ورته موقع ورکړه، چې خپلې لومړنۍ مينې)شعر(ته ځير شي. دی چې د خپل محبوب استانبول په ښکلا او کلتور هڅول شوی و، د شعرونو دوه ټولکي يې د "غم لړلي" او "مړاوي" په نومونو وليکلې، چې په کال **1934** کې خپرې شوي. په هغو کې د ورځې د مهمو ټولنيزو، سياسي او فلسفي مسئلو په اړه د هغه اندونه او احساسونه ځای شوي دي. لومړنۍ ټولکه د ليکونکي هغه کړاو او اغفال نه تښتيدلو ته په تينګه متوجه ده، چې د هغه د سمون او پرمختګ ارمان د ناپوهۍ او تعصب په شا تلونکيو قوتونو په خپکۀ بدل کړی و. دی چې په قومي او فيوډالي ټولنې باندي په تينګه انتقادي و، ملايان يې په خاص ډول د بيرته پاتې توب د حال مسؤل کنل.

ددغو کلونو په بهير کې د هغه مشر زوی عبدالوهاب طرزي په پرله پسې، څو په نابرياليو ډول ورنه هيله کوله، چې خپلې خاطري د قلم کوټو ته وسپاري. بيا نو په پای کې په کال **1933** کې يوه ورځ هغه د خپلو خاطرو په ليکلو پيل وکړ. له بده مرغه د همدغه کال په نومبر کې په **68** کلنۀ کې مرګ ددې خندۍ شو، چې هغه د خپل ژوندانه له لومړۍ برخې څخه چې **1869** نه تر **1881** پوري رسيږي، زيات څه وليکي.)د هغه د ژوند کيسه تر **1911** پوري چې په هغه کال کې د سراج الاخبار دوه_اونيز اخبار چلول پيل کړل، د عبدالوهاب طرزي له خوا څيړله شوي او ليکلي شوي ده، چې زر به خپره شي.(

د طرزي د اولو وختو يادونه، چې د امير شير علي، امير محمد يعقوب او امير عبدالرحمن له واکمنيو سره سر خوري، تر **16** کلنۀ پوري وده کوي. دی د خپلې شي حافظي په ډاډيني د خپل ژوند هغه پيښې په زړه کوي، چې د هيواد له تاريخ سره اوبدلي شوي دي.

د محمود طرزي لومړنۍ ځواني په ډيره اندازه د هغه د پلار غلام محمد طرزي په عقلاني او هنري غونډو سره

ketabton.com - The Digital Library

اغيزمنه شوي ده. پلار يې له تينګو دموکراتيکو فکرونو سره يو وتلی شاعر، ادیب او ارستوکرات و. په وروستيو کلونو کې د عثمانيي فيلسوف او مولف احمد مدهت، څخه په ژور ډول اغيزمن شوی، بې له دي چې يې ورسره ليدلي وي. ده دغه وتلی ښوونکی يواځي د هغه له ليکنو نه پيژنده. دی چې څومره ډير وګرځيد او لوستل يې وکړل او له ځوانو ترکانو، عقلیانو او سياست کوونکيو سره يې د حکومت، ساينس او کلتور په موضوع کانو بحثونه وکړل، په همدغه اندازه د خپل هيواد، خپلواکۍ او پرمختګ ته ليوال شو. پوهني او سمون ته د هغه تينګې عقيدې دی په پای کې وهڅاوه، چې خپل هيواد ته ستون شې او د خپلو وطنوالو د مانوي او اخلاقي لوړتيا لپاره کوښښ وکړي.

محمود طرزي نه درباري او نه سياس و، قدرت يې هيڅکله ونه غوښته، د استبداد او امپرياليزم مخالف و، په دغسې روښانه شوي اسلام معتقد و، چې سمون او ډيموکراسۍ ته اوړي او په دغه فکر و چې ختيځ له لويديځ نه ډير خه زده کولی شي، په تيره په ساينس او تکنالوجۍ کي.

ما دغه خاطري[1] ژباړلي او ايډيټ کړي دي، نه يواځي ددي لپاره چې دا د ليکونکي او د هغه د زوی هيله وه، چې د يوه بيوګرافيک او تاريخي اثر په شان چاپ شي، بلکې ددي لپاره هم چې هغه له اوسني په غم لړلي بحران سره په څرګند ډول نسبت لري، چې افغانان ورسره مخامخ دي. زه هم په دغه فکر کې ځان شريک ګڼم، چې که يو ملت په خپلې تيري سترګې پتې کړي او په خپل تاريخ کې د حقيقت په څيرلو کې پاتې راشي، له راتلونکي سره په باوري ډول مخامخ کيدلی نه شي.

د زړه له کومي نه هيله کوم، چې دغه ليکنه ددغه اريانونکي او په ظاهر کې نه پای ته رسيدونکي بدمرغۍ ته د شي پوهاوي لپاره مرسته وکړي.

وحيد طرزی
جينوا، **1997**

يادښت:

1 *_ ايډيټ کول ددي لپاره ضروري وو، چې يواځي د متن له سره متوافق توب ښه کړي. په ياد دي وي، چې ليکونکی څه وخت چې دغه خاطري کشلي، په ځان روغ نه و. دا هم بايد وويل شي، چې ځينې رقمونه چې يواځي د ياد له مخې ليکل شوي، ممکن د مبالغي په خوا روان وي. غواړم خپل وطنوال خبر کړم، چې هغوی چې انګريزي لوستلی نه شي، ددغه متن فارسي نسخه د چاپيدو لپاره د تياري په حال کي ده.* ❋ ❋ ❋

ketabton.com - The Digital Library

ketabton.com - The Digital Library

د خپرندويی ټولنی يادښت :

د محمود طرزي د خاطراتو يوه په زړه پوری څنډه

د افغانستان په معاصر تاريخ کی د محمود طرزي د کارنامو او تاريخي نقش په اړه بيلابيلی ليکنی او څيړنی شوی دي . هغه د نوي افغانستان د تاريخ په مهم پړاو کی نه يوازی يو نومیالی ژورنالیست ، ليکوال او شاعر و ، يو هيوادپال مبارز هم و .
دغه اثر چی اوس يی تاسو لولئ ، د محمود طرزي د ژوند د لومړي پړاو ځينی په زړه پوری پيښی په خپله ځولۍ کی رانغاړي او ليکوال د خپل ژوند په اواخرو کی په ترکيه کی پيل کړی او څرنګه چی په همدغه وخت کی ناروغه شوی او بيا وفات شوی دی ، د ژوند خاطری يی نيمګړی پاتی شوی دي . څه وخت مخکی دغه کتاب له دري ژبی بښاغلي حميد طرزي انګريزي کړی اوخپور کړی دی . سره له دی چی د دري متن د خپريدو ژمنه يی هم شوی ده ، خو موږ ته يی لا د هغه متن د خپريدو معلومات نشته .
نومیالي افغان مؤرخ پوهاند ډاکټر محمد حسن کاکړ دغه اثر له انګليسي ژبی څخه پښتو کړی او دا دی د افغانستان د کلتوري ودی ټولنی له خوا خپرږي .
موږ خوشاله يو چی دغه اثر د نوي افغانستان د جوړيدو د ۲۶۰ کليزی د نړيوال جشن په ويار خپروو او د افغانستان د تاريخ مينه والو ته يی وړاندی کوو .
په درنښت

د افغانستان د کلتوري ودی ټولنی د مشرتابه جرګه
د ۲۰۰۷ ع . د سيپتمبر څلورمه
د ۱۳۸۶ ل . د وږي ۱۳
جرمني ، د کولن ښار

ketabton.com - The Digital Library

د لوی او ببنونکي خدای په نامه

پيلامه

ددي ليکنې موخه د هغو کيسو بشپړول دي چې زه يې د خپلو کورنيو غړو، ملګرو او ګاونډيانو څخه اوريدلې يا يې په خپله ليدلې دي. زه د خپل محمدزيي قوم په اړه وړاندې کړم، چې له **1826** نه يې تر **1979** پورې پر افغانستان حکومت کړی دی[1]. دغه ليکنه چې له تاريخ او ژوند ليک څخه غړيږي په زياته اندازه زما له خپلو يادونو او د هغو روايتونو له مخې برابره شوې، چې له خپل پلار نه مې اوريدلي دي.

د محمدزي قوم لنډ تاريخ او غوره شوی ژوندليک

سردار پاينده محمد هغه نيکه دی، چې زامنو يې پر افغانستان حکومت کړی دی. له بيلو بيلو بشړونه د هغه له يوويشت زامنو نه يو څو زما په ياد پاتې دي.

وزير فتح د شاه محمود د وزير په توګه په پته کوښښ کاوه، چې واک خپل قوم ته وليږدوي. له خپل مقام نه په استفادې سره يې خپل ځينې ورونه په ټولې امپراتورۀ کې والیان وګومارل. سردار محمد عظيم د کشمير والي و.

امير دوست محمد وروسته له هغه چې د سدوزي امير واکمنې پای ته رسيدلې او کابل او جلال اباد د انګريزانو له خوا نيول شوي وو، د هغو له خوا په لوديانه کې بندي شو، خو د انګريزانو پوځ په کابل کې د وزير محمد اکبر، د نورو سردارانو او قومي مشرانو په کوښښ سره پوښتنه شو او يو شمير نظامي افسران او بشړي يې يرغملي شوي[2]. انګريزانو موافقه وکړه، چې امير دوست محمد به د افغانستان د امير په توګه د يرغملو د ازادولو په بدل کې خوشې کړي.

هغه پينځه کندهاري سرداران، چې يو په بل پسې په کندهار کې په واک شول دا دي:

سردار پردل تر ټولو مشر و.

سردار شهر دل په ځوانۍ کې مړ شو.

سردار کهندل په کندهار کې کلونه کلونه واکمني وکړه.

سردار رحمدل يو نومیالی شاعر و.

له ادبياتو، په خاص ډول له شعر سره زما د پلار لومړنۍ پيژندګلوي د هغه د غونډو له برګټه و. سردار رحمدل يوازې د شپږو مياشتو لپاره واکمني وکړه. د هغه او د هغه د وريرو ترمينځ)د کهندل زامن(پرله پسې شخړو ديته اړ کړ، چې

ketabton.com - The Digital Library

ورور امیر دوست محمد د مینځکړي په توګه راوبولي. امیر کندهار ته په چټکۀ سره روان شو او پیاوړي زامن یې ورسره ملګري شول، خو هغه ددي پرځای چې د تره او وریرو ترمینځ روغه وکړي، کندهار یې په کابل پوري وتاړه. رحمدل فارس ته وتښتید او وروسته په تهران کې مړ شو. د هغه زوی، زما پلار غلام محمد طرزي له امیر سره کابل ته لاړ، هلته یې په درنښت او شتمنۀ سره ژوند وکړ، تر هغو چې امیر په هرات کې مړ شو او زوی یې شیر علي چې د پلار پرځای امیر شو، دی بندي کړ)3(.

سردار سلطان محمد او سردار یار محمد)د پیښوري سردارانو دوه تنه(

لومړنی په "طلایي سردار" یادیده له دي املې چې هم ښکلی و او هم یې په سرو زرو ښکلي شوي جامي په تن کولي. د اټکل له مخې سل ښځی او تر خپل پلار او امیر ورور څخه ډیر زامن او لونې لري.

د هرات محاصره او د لوی امیر مړینه

امیر دوست محمد چې د "لوی امیر" په لقب یادیده، له هرات پرته چې له کابل نه خپلواك و، ټول ولایتونه ترلاسه کړل او خپل زامن یې والیان وټاکل)4(. د بیلکې په ډول ترکستان یې یوه زوی سردار محمد افضل او کندهار یې بل زوی سردار محمد امین ته په لاس ورغی.

د هغه د واکمنۀ په وروستیو کلونو کې په هرات کې د کورنیو شخړو له املې د هغه وراره او زوم سردار سلطان احمد د فارس په ملاتړ هرات ونیوه. دغه نه فکر کیدونکي انکشاف امیر ته سخت ټکان ورکړ او خپه یې کړ. سمدلاسه یې په پوځي کړو لاس پوري کړ او هري خوا ته یې فرمانونه واستول. د خپلو زامنو، د شیر علي او وریرو په ګډون)چې زه غلام محمد هم پکې وم(د یوه لوی پوځ په قوماندانۀ د هرات په لور په چټکۀ سره روان شوو. پر هغه سربیره د هغه زامن، والیان له خپلو ایالتي پوځونو سره هم ورسره ملګري شول.

دا چې دغه تیری د فارس له خوا شوی و او حکومت یې ملاتړ کړی و، دغې سیاسي مانا ورکوله چې امیر یې د ځپلو په هوډ کې ښه تینګ کړ. برتانویانو هم دغه انکشاف د خپلو ګټو پرخلاف ګانه.

هرات نهه میاشتي کلابند و او نشتي به هره ورځ وي بیا د سلطان احمد ماینه مړه شوه، ورپسې یې میړه هم مړ شو. زامن یې تسلیم شول او هرات ونیول شو. له بده مرغه لږ وروسته امیر هم مړ شو. امیر د مړینې په ورځ)**1863**(چې سرداران او لویان هم ورسره وو، په شیر علي باندي غږ کړ چې خواته یې ورشي. په لږزیدونکو لاسونو یې خپله توره د

ketabton.com - The Digital Library

شير علي تر ملا وتړله او په خپل نري اواز يې پاچا اعلام کړ، بنه يې ونازاوه او د بريالیتوب لپاره يې ورته دعاګاني وکړې، خو همدا چې د جنازي او فاتحې مراسم پای ته ورسيدل، هر زوی يې له خپل پوځ سره د خپل ولايت په لور روان شو او د حيرانۍ ځای دی، چې هر يوه يې ځان امير وباله.

ketabton.com - The Digital Library

د امير شير علي خان دوهمه دوره
(1879_1868)

ددغې لسيزې لومړنی یاد مې له هغې پیښې نه پیل کیږي، چې زه نږدي پینځه کلن وم او امیر امبالي ته د هند په لور روان و. لږ مې یادیږي، چې یوه ورځ نابېره یو درجن شډل او ږیره ور سرتیري او افسران زمونږ په کور ننوتل او د بامونو او ورونو لاري یې ونیولي. زما خوینده، وینزي او د کور ښځې له یوې کوټې نه بلې ته استوليکیدلي، ددې لپاره چې د ټول کور چور کیدل اسان شي. زه د خپلې دایې په غیږ کې وم او په پرله پسې ډول مې پوښتله، چې "سردار پلار مې چیرې دی؟" او "دوی ولې زمږ ځیزونه ټولوي؟". هغې ویل چې پلار دي د امیر دلیدلو لپاره تللی او دوی دغه ځیزونه زمونږ نوي کور ته وړي. هغې یواځي کوښښ کاوه، چې ارام مې کړي.

په واقع کې دا د امیر په امر و، چې پلار مې بندي شوی او زمونږ کور او اټکل سل اسونه ضبط شوي وو. له وړوکتوب نه ما له خپل پلار سره ژوره مینه پیدا کړي وه، په واقع کې زه د خپلې مور تر غیږې نه د خپل پلار په غیږ کې ډیر لوی شوی یم. لکه هسې چې هیله کیده مور مې په سبا د خپل لالا په غیږ کې د پلار د لیدلو لپاره بندي خاني ته واستولم. اقچان یو اوږد، نرۍ او تور ږیرې کندهاری و، چې کلونه کلونه له مونږ سره و، نو ددې پرځای چې زه پر خپل ښکلي، ځلیدونکي، برک تبتي اس سپور اوسم د خپل لالا اقچان په اوږو باندې د بالاحصار بندي خاني ته د امیر هستوکنځي او د حکومت مرکز ته یوړل شوم. هلته مې خپل پلار ولید او ډاډه شوم.

دغه ورځنۍ لیدنې له سهار نه تر مابنامه پورې دري میاشتې روانې وې. دغه بندي خانه مې ښه یادیږي چې د امیر هستوکنځي ته نږدې یوه پراخه کوټه وه، ځینې نور لویان هم په دغې کوټې کې د پلار ملګری وو. دوی خپل وخت د کتابونو او شعرونو په لوستلو او ویلو تیراوه. د ملګرو او خپلوانو د سخي توب له برګټه په کوټه کې پلاوونه او شیر چای پریمانه وو. د هغو چرګ پلوونو مزه به مې هیڅکله هیره نه شي، چې پلار به مې له مخکې شپې نه ماته ساتل او زما په راتلک سره به یې د منقل دپاسه تودول.

ketabton.com - The Digital Library

امیر شیر علي له امبالي نه له بیرته راتك نه وروسته زما پلار ازاد کړ او د میاشتي یو نیم زر روپۀ یي ورته معاش وټاکه. یوه شیبه وروسته به د هغه د بندي کیدلو دلیل ووایم، اوس به د امیر د ورونو د سرایله توب په اړه خه ووایم.

امیر شیر علي وروسته له هغه، چې په هرات کي نظم خوندي کړ، زما له پلار سره کابل ته ستون شو. په دي ډول د امیر دوست محمد د زامنو او لمسیانو ترمینځ د شخړو او نشتو اور بل شو. د امیر شیر علي او د هغه د ورونو محمد افضل، محمد اعظم او محمد امین او د هغه د وراره سردار عبدالرحمن)د محمد افضل زوی(ترمینځ په پرله پسي ډول کلونه جنګونه وشول. کله سوبمن او کله مغلوب، امیر په پای کي په ټولو غالب شو، ولایتونه یي په کابل پوري وترړل او د هیواد اداره کولو چاري یي په لاس کي ونیولي. ددغو خونړیو کورنیو او تر هغو دمخه جنګونو کي چې له سدوزیانو سره وشول، په زرګونو خلك ووژل شول او هیواد وران شو. په هغه سربیره په خلکو کي دښمني او ژوره بدبیني پیدا شوه. د بي اتفاقۀ دغي بدمرغۀ تر نن ورځي پوري دوام وکړ او زما د پلار بندي توب د همدغه حال نتیجه وه. په لا مشخص ډول په **1866** کي چې امیر شیر علي په هرات کي و او سردار محمد افضل او زوی یي عبدالرحمن کابل نیولی وو، طبیعي وه چې زما پلار د هغوی د دوستي لیکنو ته ځواب ورکړی و. ځو کاله وروسته)په **1868** کي(چې شیر علي کابل بیرته ونیوه، ځینو خبرلوخو دغه لیکنه هغه ته ورکړل او نتیجه یي هغه شوه، چې دمخه بیان شوي ده.

ketabton.com - The Digital Library

د امير شير علي په دوره کي "وړوکتوب او ځواني"

ددغو يوولسو کلونو په بهير کي چې زما پلار د دربار درانده مسوؤليت له بار نه ازاد و، خپل وخت د چاردهي په بڼو او د کابل په کورونو کي له شاعرانو او پوهانو سره تير کړ او د ښکلو صنايعو په نړۀ کي مجذوب و. ما او زما وروڼو د اخوند محمد اکرم په نامه يو کورنی ښوونکی لاره، چې ښه متقي او د پوهي او مروجه علومو خاوند و، خو زما د پوهني ښتيني سرچينه زما د نومیالي پلار غوندې وي، چې زه به تل پکي وم او په ځير به مي غوږ نيوه.

پلار مي دغسي يو ښه شتمن کتابتون لاره، چې په هغه کي داسي اثرونه وو، چې ځينې يې په سرو زرو ښکلي شوي وو، ځينې يې زاړه او ځينې يې نوي وو. پلار به وړ کاتبان استخدامول او څارل، چې اوله درجه پخواني کتابونه نقل کړي. ماته اجازه وه، چې دغه کتابونه واړوم راواړوم او پخوانيو اوله درجه اثرونو ته لکه د عبدالرحمن جامي، يوسف زليخا او د فردوسي شاهنامه يا پاچا ليك ته ښه ځير شم.

د کجباز يا د غلزي کلات جنګ

دغه جنګ هم زه د خپل پلار له قول نه بيانوم. د **1863** کال په پای کي امير شير علي له کابل نه د کلات په نيت له نړدي ديرش زريز پوځ سره روان شو، چې خپل کشر ورور سردار محمد امين ته جزا ورکړي، چې غوښتل يي د کندهار د والي په څير کندهار له کابل نه په خپلواك ډول اداره کړي[4الف]. د پوځ قوماندااني د امير د زوی محمد علي، چې يو ښکلی ځوان و، په غاړه وه.

د جنګ ميدان د دوو غونډيو ترمينځ و، د توپخاني ځينې واحدونه د يوه بي تجربه افسر له خوا په ډډه کي په ناسم او خطرناك ډول ځای پرځای شوي وو. محمد امين د امير په ځايونو ناڅاپه حمله وکړه، د امير زوی په متقابلي حملي لاس پوري کړ، خو په بي پروايي او زړه نازړه توب سره د هغه بدقسمته اس د دوو غونډيو ترمينځ په منډو شو. متقابل پوځونه لا پوره سره نشتي نه وو، چې د دري په دواړو غاړو کي له ځای پرځای شويو توپونو نه ډزي وشوي. په دغه حال کي طبيعي وه، چې محمد امين او محمد علي دواړه له ډيرو افسرانو سره مړه شي.

ketabton.com - The Digital Library

کندهار ونيول شو، خو امير ته په ډير تاوان سره. د زوی او ورور مرګ ورته دغومره دردناک شو چې د څه وخت لپاره يې فکر له لاسه ورکړ. دري مياشتي په کندهار کې تم شو، بې له دي چې حکومتي چارو ته توجه وکړي. د شپې به په لوڅو پښو د حويلۀ په ويالو کې روان شو، ژړل به يې چې "محمد علي څه شو؟" ده د ليونتوب نوري نشي هم شوولي.

د وليعهدۀ جشن

امير ټول ملت ته د نهه کلن پاچا زوی عبدالله جان دوليعهدتوب د مراسمو پرځای کول اعلام کړل. دا يوه ډيره غټه پيښه وه، چې په ذهن کې مي پاتې ده.

د مرنجان غونډۀ او تر هغې نه اخوا ډګر چې د بالاحصار لاندې ده، ددغه جشن لپاره غوره شوې وه. په سباوون کې د سرنيو، ډهلونو او شپيليو اوازونه سره په سيالۀ شول او جشن پيل شو. قومي خلکو د غونډۀ سر او ډډې نيولي وې او دوی په ښکلونو او ژبو کې سره متفاوت وو. د عسکرو کنډکونه په رنګه يونيفورمونو کې په ټول حضوري چمن کې تر بازارونو او سړکونو پورې خواره وو. سرداران او ميرمنې يې او نور مشران په پاچايي لويي خيمې يا څرګاه کې په ضيق ډول ټول شوي وو. په يوه ټاکلي وخت کې د عسکري موسيقۀ د سلامونو او د توپونو له ډزو او د ننداړچيانو له حرکتونو نه ښکاره وه، چې د امير د راتللو وخت دی. امير چې وليعهد ورسره ملګری و، د ګنو خلکو د خوښۀ په مينځ کې په عالي شان ډول ښکاره شو. سيخ خپل تخت ته لاړ او زوی يې ترڅنګه ودريد. بيا نو ټول خلك يا له احترام نه او يا ددې لپاره چې ښه وليدلی شي، جلك شول او هماغسې ولاړ پاتې شول، که څه هم امير غوښتل چې خپله وينا واوروي. خلکو ته يې ويل، چې کيني او د دربار مامورانو کوښښ کاوه، چې خلك د امير حکم پرځای کړي. سره له دي هم دی اړ شو چې اټکل د پينځلسو دقيقو دپاره ولاړ پاتې شي. وروستی کس چې کيناست، هغه زما پلار و او د هغه خبره مې پوره يه ياد ده، چې ويل يې:"په دي کې شك نه شته، چې تر ولاړي نه په ناسته کې ارامي ډيره ده، خو سره له دي هم د لوړ حضرت امر په دغسې مشکل سره ومنل شو، چې شك پيدا کوي چې دغه وليعهدتوب به په اسانۀ سره ومنل شي."

امير په فصاحت سره وينا وکړه او خپل نهه کلن زوی سردار عبدالله جان يې خلکو ته وپيژنده. د مبارکۀ او خوښۀ اوازونو هوا ډکه کړه، عسکري موسيقي په خاص ډول امير او د هغه وليعهد ته سلامونه استول او مراسم د توپونو په ډزو سره پای ته ورسيدل.

په پاچايي فرمان سره دري ورځې د ټولو لپاره د جشن سات تيري، تنګ تکور او څراغې روښانتيا نه يوائې په کابل،

ketabton.com - The Digital Library

بلکې په ټولو ولایتونو کې اعلام شوی و، خو په هرات کې چې د امیر مشر زوی سردار محمد یعقوب چې د هغه ولایت والي و، د خپل پلار په مقابل کې د جنګ اعلام وکړ. امیر په چل او غولوونکو وعدو او د قران مجید په لوړي کولو سره خپل زوی قانع کړ، چې کابل ته راشي. هغه همدا چې کابل ته ورسید، په بندي خانه کې واچول شو. په هر حال، قسمت داسي و چې هغه به تر ډیري مودي ژوندی وي. امیر یو څو کاله وروسته مړ شو.

د ډیرو ماینو د لرلو مصیبت

دلته زه له دینه ډډه کولی نه شم چې د افغان د امیرانو او پاچایانو په منځ کې د خو ښځو لرلو پر موضوع باندي بحث ونه کړم، چې د هیواد د بربادۍ لوی علت شوی دی. که دا د شریعت او رواج له مخې د څلورو ښځوموضوع وای مهم به نه وای. له بده مرغه دوی له شلو نه تر سلو پوري ښځې کړي او کنیزي لرلي دي او دوی ټولو بې شمیره زامن او لوني لرلي دي. هر نوي زوکړي زوی ته سردار ویل کیده، چې وینځې، مریان، ناظران او حتی شخصي ساتونکي یې په خدمت کې وو. په دي ډول هغه د نالوستو او ناپوهو نوکرانو تر اثر لاندي لوییده.

څرګنده ده، چې په دغسي چاپیریال کې ماینو به تل د یوي او بلې په برابر کې کینه، رخه او بدګومانی شوله. سیالي ګاني او کرکې په عادي ډول له مریو او ناظرانو نه پیل کیدلي او په بې یانو به ختمیدلي او بیا به یې سردارانو او وړو اشرافو ته سرایت وکړ، چې نتیجه به یې د قدرت او میراث په سر زیاتیدونکي بدي او دښمنۍ شوي. تاریخ په دي اړه د تیمور شاه سدوزي او محمدزي اولادونو ترمینځ د شخړو ډیر شواهد په ګوته کوي، چې دوی په پرله پسي ډول یو بل ړانده کړي او وژلي دي.

د روسي استازي د رارسیدلو مراسم

1878 کې د روسي استازي جنرال ستالیتوف رارسیدل زما د ځوانۍ بله غته پیښه وه. په دغه مناسبت عسکرو ته نوي دریشي ګاني ورکړل شوي او سړکونه ترمیم او هوار شوي وو.

یوه غرمه زه له خپل پلار او د هغه له دوستانو سره ملګری شوم، دوی روان وو چې دغه مراسم ووینې او هم د اسه مایي غره په ډډه کې په باغونو کې توت وخوري. نوکر او د چایو ناظر د توت د یوي ونې او سپیدار لاندي یو ډیر ښه ځای غوره کړی و، له هغه ځای نه هغه سړك په ښه ډول لیده

ketabton.com - The Digital Library

کيده، چې دغه استازی به په پرې روان وي. په چاينکو کې شيرچای او په پتنوسونو کې بې دانه او ابراهيم خاني توت د خوړلو لپاره تيار وو. خلك له هرې خوا نه راټلل او په باغونو، د اسه مايې په ډډو او د سړکونو په خواوو کې يې ځايونه نيول. دوی د توتانو له خوړلو او د رباب او سندرو له اوريدلو نه خوند اخيسته. د خوړو، کباب، ماهي او وچو ميوو د غرفو د ګټې او سوداکرۀ توده ورځ وه، ځينو ډلو د شو خوړو، نڅاګرو هلکانو او نجونو او د يو خه ځښلو باتي وهلي[5].

خاشت و، چې د ترم اواز جګ شو او عسکرو او خلکو د مخې ليکونو ته د رسيدلو کوښښونه پيل کړل. د ډهلونو اواز او د دوی د خاصو لنډو ترمونو ښه ايسيدونکو اوازونو د سورو د رسيدلو نشي وي. د هر واحد ځانګړي جامي او وسلي د هغه د قوم يا سمت نښه وه. يوه شيبه وروسته استازی ښکاره شو، چې په يوه لوی پيل سپور و او هره خوا يې په ښه يونيفورم کې د پليو عسکرو يو ټولی روان وو. دی په يوه لوی نقره يې رنګه کجاوه کې د امير د يوه ورور ترڅنګه ناست و. د دواړو يونيفورمونه ډير ښکلي وو. نورو سردارانو او په پيلانو سورو قومندانانو او سورو مشرانو[6] دغه نندارە پای ته ورسوله.

په هغه وخت کې زه ددغه سفر په سياسي اهميت نه پوهيدلم، سره له دي هم له هغو بحثونو نه چې زما د پلار او د هغه د ملګرو ترمينځ وشول او اوس چې زه هغه له خپلې اوسنۀ پوهاوي سره پرتله کوم، زه يوې موقتي نتيجې ته رسيدلی وم.

ما زده کړه چې لوی پيتر خپلو ځای ناستو ته وصيت کړی و، چې د روس حکومت چې څومره کولی شي بايد هند ته ځان ورسوي، چې د نړۀ خزانه ګنله کيږي، چې بيا په مناسب وخت کې د هند ټوله نيمه وچه ونيوله شي او په دي ډول د نړۀ د لاندي کولو لپاره بيرغ جګ کړي. له دغه وصيت نه وروسته روسانو له پيترزبرګ او مسکو نه ورو ورو ځانونه د امو سين غاړي ته رسولي دي[7]. له بلې خوا برتانويانو حتی تر روسانو نه دمخه چې د پيتر وصيت عملي کړي ټول هند نيولی او د نورو ملکونو په لاندي کولو پسې وو. په هغه سربيره دوی له شاه شجاع او امير دوست محمد سره د ټرونونو په کولو سره افغانستان په تيره په باندنيو اړيکو کې تر خپل نفوذ لاندي راوستی و. افغانستان له نورو ملکونو په تيره له روسيې، فارس او عثماني ترکيې سره په نيغه اړيکي لرلی نه شول، نو هغه نيمه خپلواك دولت و، داخلي خپلواکي يې لرله خو په باندنيو اړيکو کې د برتانيې تر حفاظت لاندي و[8].

داسې ښکاري، چې زمور امير د وضعي په درك سره د کوتي، بلوچستان، خيبر او چترال په لور د انګريزانو له

ketabton.com - The Digital Library

پرمختکونو نه په ویره کې وو[9]. دی له روسانو سره شاید کومي پوهاوي ته رسیدلی و. دا چې امیر په جدیت او چتك توب سره دایمي پوځ تنظیم کړ، شاید د جنګ د حتمي توب مانا ولري.

ketabton.com - The Digital Library

له انګريزانو سره جنګ
(نومبر 1878)

کابل له اوازو او پرقهاري نه په جوش کي و، خلك وارخطا او اندیښمن شوي وو، هري خوا ته روان وو، سرتیري د میریانو په شان کرځیدل، د توپ کارخانه شپه او ورځ چالانه وه او د عسکرو ټولي ټولي د سرحد په لور په حرکت وو. برتانویانو جنګ اعلان کړی او په څو جبهو کي رادمخه کیدل. په ټول ملك کي خلك ددغه سپیځلي جنګ پایلي ته ستر ګي په لار وو. بیا نو یوه ورځ ښار په واویلا او ژړا کي ډوب شو. د جنګ له جبهو نه ناوړي خبرونه راتلل، د امیر پوځونه یو په بل پسي مات شوي وو. ځینې یې لا دمخه کابل ته بیرته راتلل، هیبتناك خبرونه د انضباط په نه شته والي سره پوځونه له کنترول نه ووتل، خلك ووهل شول او دکانونه چور شول. په ټول ښار کي قحطي پیدا شوه، د نرخونو له لوړیدلو او د مالي بحران له بدیو سره د ځلورو روپیو مالیي له املې)د شیرپور په ودانیدلو سره د ډیریدونکي پوځ او دولتي ادارو لپاره(چي دوه کاله دمخه حواله شوي وه، خلکو کیلي او ماني کولي او سختي پري راغلي وه. اوس چي له لوتیدلو نه ویریدل خپلي شتمنۍ او کالي یي په انګرونو کي خښول.

خلك هره ورځ د امیر قصر په مخ کي غونډیدل او چیغي یي وهلي، چي "زمری ځوان خوشي کړه." د دوی مطلب سردار محمد یعقوب و، چي په بالاحصار کي بندي و.

برتانویان وار په وار رادمخه کیدلو جلال اباد یي ونیوه او ګندمك ته ورسیدل. بیا د کندهار د سقوط خبر ورسید. امیر نه پوهیده چي د حل لار به کومه وي؟ ده نور وسایل نه لرل، چي مقاومت وکړي. عسکر وارخطا او سرایله وو، خلك اریان دریان وو، اعتراضونه یي کول او خزانه هم خالي وه. هغه بله لاره نه درلوده، خو دا چي ترکستان ته لاړ شي. لومړی یي کورنۍ، سامانونه او ډیر عسکر هغي خوا ته واستول، بیا یي یو سبا لوی دربار جوړ کړ او یعقوب یي د ولیعهد په توکه په پاچایي جامه کي وړاندي کړ. یوه اوړده وینا یي واورولە، چي د هغي یو تکی مي هم په یاد کي نه دی پاتي. بیا په دغسي کجاوه کي ننوت، چي ځلورو کسانو کشوله او په ډیر غضب سره روان شو.

کابل ښار ته په لار کي دلته او هلته خلکو ته، چي د لارو په غاړو کي د خدا ښه امانۍ لپاره ولاړ وو، وویل چي "تاسي زمری ځوان غواړئ، ښه ده هغه لرلی شئ خو په دي کي زما شك دی چي تاسي به هغه په هغه ډول وپیژنئ، چي زه یي

ketabton.com - The Digital Library

پيـــژنم." هغـــه دا هـــم وويـــل چـــي "انګريزانـــو زمـــور د ازادۍ او خپلواکـــۍ حـــق نـــه دی منلـــی او پـــه مريـــي تـــوب کـــي مـــو غـــواړي. زه هـــم ددي لپـــاره چـــي لـــه روســـانو ســـره يـــو شـــم چـــي مـــالي او نظـــامي مرسته ترلاسه کړم، چي بيا راوکرځم او خپل انتقام واخلم."

کلـــه بـــه يـــي ژبـــه دغـــومره زيـــره شـــوه، چـــي ويـــل بـــه يـــي "مـــا د تاســـي ځلـــور بولـــو ځنـــاورو د ازادۍ لپـــاره لـــه دښـــمن ســـره جنـــګ کـــړی، چـــي تاســـي، دغـــه او هغـــه د خپـــل وطـــن لايـــق نـــه يـــي او د عـــزت پـــه مانـــا نـــه پـــوهيږئ؟ لـــه مـــا ســـره مـــو پـــه خپلـــي شـــتمنۍ او ژوند سره له همکارۍ نه ډډه کړي ده."

پـــه هـــر حـــال، اميـــر شـــير علـــي، د هغـــه ملکـــه)د اروابنـــاد وليعهـــد عبـــدالله جـــان مـــور(او د ســـفر نـــور ملګـــري مـــزار شـــريف تـــه پـــه ترکســـتان کـــي ورســـيدل. ځـــه وخـــت وروســـته د هغـــه اوږدي ناروغـــۍ کـــاني توبرکلـــوز او نقـــرس چـــي کلونـــه يـــي اړ کـــړی و، پـــه کجـــاوه کـــي د کـــرزي سمدلاســـه پـــه دغســـي زور ســـره فعـــال شـــول، چـــي پـــه ځـــو ورځـــو کـــي يـــي لـــه ژونـــد نـــه بـــي برخـــي کـــړ.)فبـــروري ، **21 ،1879**(

ketabton.com - The Digital Library

د امير شير علي واکمنۍ ته يو نظر

اوريدلي مي دي چې امير يو مدبر واکمن او د پرمختګ او تمدن په لور متمايل و. د خپلې واکمنۍ په يوولسو کلونو کې يې مهم کارونه ترسره کړل. د بيلګې په ډول په بالاحصار کې يې د پاچازيو او د هغو تربورانو لپاره د عصري هنر ښوونځي پرانيستلي وو. داسې يې هم د لويانو يوه شورا جوړه کړه چې په حکومتي چارو کې ورته مشوره ورکړي.

د منشي عبدالکريم په مشري يې د وسلو ماشين خانه جوړه کړه، چې پکې توپونه، توپکونه، نيزي، توري، جنګي يا فلزي خولۍ او لاسي بمونه)Grenades(جوړيدل. په زياترو خلکو کې يې د عسکري جلب طرز رواج کړ او د پوځ اتيا کنډکونه يې تيار کړل. هر کنډك له اته سوه عسکرو نه جوړ وو. د هغو يونيفورم د اروپا د ځينو هيوادونو د يونيفورم په تقليد و. ځنګه چې د افغانستان د نظامي مهارتونو لومړنۍ سرچينه د هغه ختيځ ګاونډی)هند(و، نظامي روزنه د برتانيي د نويو معيارونو له مخې وه. افغان عسکر په هغه سويه نه وو، چې برتانوي عسکر وو او نه يې هم د هغو په شان وسلي لرلې. د هغه روزنې عملي ماهيت درلوده او له نظامي ساينس نه خبر نه وو. له بده مرغه د پوځ اداره او ساتنه د سورو د امر احمد په لاس وه، چې يو بدمزاجه سړی و او په اداري چارو نه پوهيده. د امير سياست دا و، چې د ملکي او نظامي مامورانو زياتره يې د غلزيو له خيلونو ځخه وي. له محمدزيو سره يې چندان جوړه نه وه. کابل په دغو ورځو کې يو نظامي ښار و، هر چيري اوازونه، مارشونه او ترمونه اوريدل کيدل.

امير که څه هم پوره ليوال او د ننګ خاوند و، بدمزاجه هم و، سپکي سپوري يې ويلي او ملنډي يې وهلې. له اسونو سره يې ډير شوق لاره. په دي اړه به خلکو پس پسکي کولي چې "هغه نه يواځي بدمزاجه دی، خوشايي سړی هم دی. که داسي نه وی ولي په غوجل کې ژوند کوي؟" په واقع کې امير شير علي د يوه پراخ ډګر په مينځ کې چې شاوخوا يې د لوړ نسبه اسونو لپاره غوجلي وي، يوه وړه ځپړۀ درولي وه، چې مخې ته يې يوه کوته وه. له هغې نه نه يواځي د دفتر په توګه بلکې د واين او تنګ تکور په ملګرتيا د ميلمستياوو لپاره هر کار اخيستل کيده.

دا خو ځرګنده وه، چې د امير د سقوط دليل د انګريزي امپريلزم د وړاندي تك سياست و، خو په دي کې شك نه شته چې د هغه د پوځ د پياوړي کولو پروګرام، چې د سنګرو نيول پکې و، د څلورو روپيو محصول او د عسکرو له خوا نه د خلکو ځپل وضع لا خرابه کړي وه. د يادولو وړ ده، چې د امير نظامي قوت د هيڅ چا له خوا په تيره زما د ملګرو له خوا جدي نه نيول کيده. د هغو د يوه په وينا "د امير دغه پوځونه

ketabton.com - The Digital Library

د جنګ کولو لپاره روزل شوي نه دي. د هغه پرخلاف هغوی دتصور تمثیل کوي او یواځي د ننداري لپاره دي. هغوی په ښکلو یونیفورمونو کې د امیر په انګړ کې د موسیقۍ ښکلو اوازونو ته یواځي د میرمنو د خوښۍ لپاره تمرین کوي."

د امیر محمد یعقوب واکمني

په داسي حال کې چې برتانوي پوځ پر وطن راننوتلی او خلک په غم لړلي او پاریدلي وو، محمد یعقوب سمدلاسه له بندي خاني نه وایستل شو او امیر شو. دغه بیچاره انسان هك او پك، حیران او سودایی و. ویل شوي چې د زندان امر حاجي چایي، چې شیر علي ته د اعتماد وړ او زیږ ظالم انسان و، له دینه منع کړی و چې له بل چا سره وغږیږي او حتی وهل یې هم ورته ورکړي وو، نو دلته دغه پوښتنه رامینځ ته کیږي، چې هغه چا چې شپږ کاله په زندان کې په یواځي ځان په یوي کوټي کې تیر کړي وي او عذابونه لیدلي وي، په کافي اندازه به ورته عقل پاتي وي، چې په دغسي بحراني حال د ترتل شوي هیواد لپاره د حل معقوله لار ولټوي[10].

دی په تخت کیناست او هغسي چې د سر زورو واکمنو خاصه ده، شاوخوا یې غوړه مالان ټول شوي وو. د هغه نږدي ملګري چې ځینې یې په پته انګریز پلوه وو، ورته ویل چې "هرڅه تمام شول، ته باید انګریزانو ته تسلیم شي چې د هغوی د امیر په توګه لږ تر لږه په بریالي او ښه حال سره ژوند وکړي." دغه مشوره دغه کمزوري انسان ته نرمه او زړه راکښوونکي ښکاره شوه. وروسته له هغه چې د اروښاد پلار د فاتحي مراسم یې پای ته ورسیدل، له یوي ډلې ځانګړو اشرافو سره)د هغه د خسر سردار یحیی په ګډون(کندمك ته لاړ، چې هلته د برتانوي پوځ جنرال سام براون په قوماندانۀ دیره و. یو ټرون یې لاسلیك کړ او راستون شو. ویل شوي چې په یوه دربار کې یې باتي وهلي وي، چې "ما له انګریزانو سره دغسي ټرون کړی چې دغه دسمال به له ما وروسته که وارث هم ونه لرم، واکمنۀ ته دوام ورکړي."

دا به په زړه پوري وي، چې دغه وینا د برتانیي د یرغل او په کابل کې د هغه د استازي کوکناري د ټاکل کیدلو په اړوند تر بحث لاندي ونیولې شي. افغانستان په رسمي ډول د برتانیي تر حفاظت لاندي په تللو سره له کرمي، پشین، سبي نه تیر شو او په خیبر او مچني کوتلونو باندي یې کنترول له لاسه ورکړ[11].

دغه ټرون له هغو ټرونونو سره ډیر ورته دی، چې د هندوستان مستعمري له لویو راجاکانو او نوابانو سره شوی وو.

میجر لویي کوکناري له خپلو ملګرو او یوي ډلې نظامیانو سره د بالاحصار په پخوانیو حکومتي کورونو کې واړول[12]. انګریزانو په عین حال کې په دي پیل وکړ، چې خپل پوځونه

ketabton.com - The Digital Library

لـــه افغانســـتان نـــه وباســـي. امیـــر خـــوښ و او د زنـــدان د ترخـــو ورځـــو د جبـــران لپـــاره يـــي لـــه خپلـــو ملګـــرو ســـره تـــر ســـهاره پـــوري پـــه عـــيش تيـــراوه او د ســـوبي پـــه نامـــه د يـــوي نڅـــاکري لـــه نڅـــا او له سندرو نه يي خوند اخيسته.

د هغـــه پـــرخلاف افغـــان قومونـــه دغـــومره ســـرايله شـــوي او پاريـــدلي وو، چـــي د بـــدل اخيســـتلو تـــه يـــي هڅـــول. پـــه ټـــول ملـــك پـــه تيـــره د ســـرتيرو پـــه بـــي نظمـــه ســـلوك کـــي د تشـــدد نـــاك ســـرايله تـــوب نشـــي ښـــکاره کيـــدلي. بيـــا نـــو د هيلـــي پـــرخلاف، يـــوه ورځ پـــه بالاحصـــار کـــي د ډزو اوازونـــه واوريـــدل شـــول، دکانونـــه وتـــړل شـــول او پاريـــدلي او بـــي نظمـــه شـــوي خلـــك پـــه هغـــه لـــور وخوځيـــدل. دوســـتانو خبـــر راوړ، چـــي افغـــان ســـرتيري جـــك شـــوي او د کوکناري په کور يي يرغل وړی او تينك جنګ روان دی.

نشـــته ان تـــر لـــومړي ماسپښـــين پـــوري روانـــه وه، بيـــا ارامـــي شـــوه. د کوکنـــاري لـــه کـــور نـــه د اور د لمبـــو پـــه شـــان لـــوخړي جګيـــدلي. دغـــه لمبـــي زمـــوږ لـــه بـــام څخـــه ليـــدل کيـــدلي. لـــوی کمشـــنر [کوکنـــاری]، د هغـــه مـــاموران او ســـاتونکي يـــا ووژل شـــول يـــا د اور پـــه لمبـــو کـــي خـــاوري ايـــري شـــول. وروســـته پـــه هماغـــه ماسپښـــين کـــي خلـــك پـــه بـــازار کـــي وليـــدل شـــول، چـــي د برتـــانوي ســـرتيرو واســـکتونه، بوتونـــه او فلـــزي خولـــۀ يـــي پـــه ځـــان وي، چي بي له شکه له اور نه يي په ولجه نيولي وو.

پوښـــتنه دا ده، چـــي دا ټـــول ځنګـــه پـــيښ شـــول. واقعيـــت دا دی، چـــي پـــه پورتـــه بيـــان شـــوي نـــاارامي فضـــا کـــي د ســـرتيرو دري قطعـــي بالاحصـــار تـــه د معـــاش اخيســـتلو لپـــاره ورغلـــي. د معمـــول پـــه شـــان دوی د حکـــومتي دفترونـــو پـــه انګـــړ کـــي غونـــډي شـــوي، دوی بـــي وســـلي وي. دوی د دريـــو مياشـــتو معـــاش غوښـــته، خـــو هلتـــه د يـــوي مياشـــتي معـــاش موجـــود و. ســـرتيرو شـــور ماشـــور جـــوړ کـــړ، ميرزايـــانو او افســـرانو کوښـــښ وکـــړ، چـــي ارام يـــي کـــړي، خـــو ګټـــه يـــي ونکـــړه. شورماشـــور نـــور هـــم جـــك شـــو او ســـپکي ســـپوري وويلـــي شـــوي. وضـــع هغـــه وخـــت لا خرابـــه شـــوه، چـــي دوی پاســـنۀ کوتـــه پـــه تيـــرو وويشـــته چـــي هلتـــه د ميرزايـــانو او محاســـبانو دفترونـــه وو. بيچـــاره ميرزايـــان څـــوك وتښـــتيدل او څـــوك تعقيـــب شـــول او ووهـــل شـــول. پـــه دغـــه وخـــت کـــي يـــوه واړه لانجـــه پيـــدا کـــوونکي افســـر چيغـــي کـــړي، چـــي "ورونـــو! دغـــه دوســـتان زمـــوږ حـــق نـــه راکـــوي، ځنګـــه چـــي مـــوږ يوبـــل بـــادار کوکناري د دوی دښځوميړه لرو، ورنه به پوښتنه وکوو."

دغـــو خبـــرو ســـرتيرو تـــه ټکـــان ورکـــړ او دوی د کوکنـــاري د کـــور پـــه لـــور منـــډه کـــړه. کوکنـــاري چـــي دوی د ورتـــك پـــه حـــال کـــي وليـــدل، لـــوی ور يـــي وتـــاړه او خپـــل ســـاتونکي يـــي پـــه بـــام کـــي ودرول. افغـــان ســـرتيري همـــدا، چـــي ور تـــه ورســـيدل کوکنـــاري بـــي لـــه کـــوم کـــړ و بـــړ نـــه پـــه خپلـــو ســـاتونکيو د ډزو امـــر وکـــړ او عســـکر ولکيـــدل. دغـــي پيښـــې د توقـــع پـــرخلاف افغانـــان پـــه غضـــب کـــړل، خپلـــو بـــارکونو تـــه لاړل، وســـلي يـــي ترلاســـه کـــړي او بيرتـــه راغلـــل

ketabton.com - The Digital Library

او په ډزو يې پيل وکړ. له دواړو خواوو نه سختي ډزي وشوي لکه هسې چې په سل کونو ننداړچيان هم چې فکر يې کاوه جهاد دی، په جنګ کې داخل شول. انګړ ته د اور خپريدلو تهديد څرګند شو او د خو کړيو په بهير کې نه له کوکناري، نه د هغه له هستوکنځي او نه د هغه له ملګرو نه څه پاتې شول.

دا وه د کوکناري تراجيکه قصه لکه هسې چې دغه خاوري ليکوال يې ننداره کړي وه. ددغې تراجيدي په ارزونه کې زما خپل نظر دا دی، چې کوکناري د نه ښنې غټه خطا وکړه. سرتيري هلته د معاش ترلاسه کولو لپاره لاړل، نه د جنګ لپاره. د تدبير خاوند به له هغو سره پوهاوي ته رسيدلی او لازمي معاش به يې ورکړی وای[13]. په واقع کې دا يوه ښه موقع وه، چې د سرتيرو روغ نيتي ترلاسه شوي او د حکومت خواخوږي شووله شوي وای، چې د بې نظمۍ اور غلی شوی وای او وروسته يې بايد د اوږدي مودي د لاري په اړه فکر کړی وای.

امير محمد يعقوب په مانۍ کې د بلوا دمخه شپه په معمولي ډول تر سهاره پوري په عيش کې تيره کړي وه. سهار په ژور خوب کې ډوب لاړ، لوړ حضرت ولي انديښنه ولري او ځان وربرووي او خپله سات تيري او ارامي کډه وډه کړي. هغه خو د ډاډ وړ دغسې ترون لاسليك کړی و، چې له هغه وروسته به يو دسمال هم حکومت وکولی شي. هغه د برتانيي ساتندويي په رسمي ډول منلي وه. ولي ددي غمه وکړي چې هيواد يې د دښمن په لاس لويدلی دی. امير د نړدي ډزو له املې له خواړه خوب نه ويش شو، وارخطا شو او د خطر احساس يې وکړ، ويې ويل چې "دا څه خبره ده؟ څه پيښ شوي دي؟" د هغه نړدي ملګرو او غوړه مالانو وضع ورته بيان کړه. هغوی چې له خطرونو نه ويريدل، امير ته مشوره ورکړه، چې له ځايه ونه شوريږي[14].

جنرال رابرتس چې په کرمي کې دغه خبر واوريد، د کابل په لور په بيړه روان شو. په کابل کې د هغه لومړی کار دا شو چې د کوکناري د سوځيدلي کور په کنډوالو باندي دارونه وځړوي، چې په دغې پيښې کې کډون کوونکي غرغره کړي. په اصل کې خلك هلته د ننداره کولو او چور کولو لپاره غونډ شوي وو. ځينې د جهاد کولو لپاره ورغلي وو. بې وجدانو مخالفانو چې زړونه يې له کرکې نه ډك وو او د چندول شيعه کانو چې هغوی د جاسوسي په بدل کې انعام غوښته، له دغې موقع نه د ځان لپاره ګټه وکړه او بې کناه خلك يې په ګير کې ورکړل. نورو هم حتی د يو خه ګټې لپاره همدغسې وکړل. په دي ډول هره ورځ له لسو نه تر شلو پوري کسان غرغره کيدل[15]. زما مشر ورور کل محمد او عبدالخاق د غرغره کيدو له ويري نه تښتيدلو ته اړ شول. لومړنی په هرات کې د

ketabton.com - The Digital Library

سردار محمد ايوب له پوځ او وروستی په کندهار کي د سردار شير علي له پوځ سره يوځای شو.

امير وروسته له دي چې له خپلو درباريانو سره مشوره وکړه،له کابل نه په بيړه ووت او انګريزانو ته تسليم شو. دی د بندي په توګه د هندوستان دره دون ښار ته واستول شو، چې هلته د مرګ تر ورځې پوري تر څارني لاندي و.

د کرکې وړ او د ګندمك دغه شرمناك ټړون، چې د انګريزانو له خوا په امير محمد يعقوب وتپل شو، د هغه خسر په هڅوني سره شوی و. په واقع کي سردار يحيی او د هغه کورنۀ افغانستان د برتانوي مستعمرو ډومينيون د يوي برخي په شان محاصره کړ)16(. يعقوب ته د انګريزانو غوښتنې وعدي په څرګند ډول ښيي، چې دغه ناوړي انسان د ملت پروا نه کوله، غوښتل يې چې خپل ځان او خپل تابع حکومت خوندي کړي.

د کوکناري له پيښې نه وروسته سرتيري خپلو کورونو ته ستانه شول، خو د امير ورور سردار محمد ايوب له هرات نه د کندهار په لور روان و. له ده سره دلايقو جنرالانو په قوماندانۀ يو پوځ او خزانه وه او په هرات کي يې دريځ تينګ و. که يعقوب چاريکارو ته تللی وای لږ تر لږه خواره شوي عسکر او خلك به سره ټول شوي او په دي قادر شوي وای، چې د ايوب له پوځ سره يوځای شي)17(. خو افسوس چې له خپل ورور سره د هغه رقابت دغومره تينګ و، چې بې له شکه يې غوره ګڼله چې د باندنيو له خوا پري حکومت وشي، نه دا چې له خپل ورور سره قدرت شريك کړي.

د انګريزانو له خوا د کابل نيول

د امير محمد يعقوب د ګوښه کيدلو او بندي کيدلو خبر په کابل کي د هغه تره سردار نيك محمد خپور کړ. دی چې په يوه جګ اس سپور و او څلور سواره يې تر شا روان وو، د شاه شهيد په وره ننوت، ناري يې کړې چې "اوه خلکو! ستاسو امير د پرنګيانو له خوا بندي شوی دی، جګ شئ، کوښښ وکړئ، خپل ننګ پرځای کړئ. د خپل هيواد او دين له دښمن سره جهاد وکړئ." دی په دغسې خبرو سره په ټول ښار کي وکرځيده، خلك يې د جهاد لپاره هڅول او پاروول. د هغه پرخلاف، له ټول پوځ نه چې امير په څومره کړاو سره کلونه کلونه روزلی و، هيڅ يو هم نه په ښار کي او نه په چاونيو کي ليدل کيده.

ددغو ټولو نااراميو په وخت کي زمور کورنۀ د امير دوست محمد د کراني لور بي بي فاطمي کره اوسيدله، چې په دغه وخت کي له دغو کسانو نه جوړه وه:)زما مور او پلار، زما دري خويندي، دوه مشران ورونه)چې هغوی زر له کابل نه ووتل(زه او زمور اخوند يا ښوونکی چې له پلار نه مي

ketabton.com - The Digital Library

هيڅ بيل نه شو او يو څو نوکران بي بي فاطمي په خپلي مهربانۍ سره موږ خپل کور ته بللي وو.(

پلار د معمول په شان ځان له دربار نه ليري ساته. ليکل، لوستل او رسم کشل به يي کول، شعر به يي وايه او ناسته ولاړه به يي له ملګرو سره کوله. يواځي د امير شير علي فاتحي ته لاړ، چې زوی يي امير محمد يعقوب د هغه په بن کي اخيستله. پلار مي نيغ د عامه خلکو برخي ته لاړ او د دعا لپاره يي لاسونه جګ کړل. د دربار مامور د امير په اشاره ترينه وغوښتل، چې "صاحبه! دا ستا ځای نه دی، موږ هغه ځای ته په ورتګ سره وويارِه چې هلته امير، سرداران او لويان ناست دي." پلار مي ورته توجه ونکړه. بل وخت پخوا له دي چې امير انګريزانو ته تسليم شي، پلار مي ورسره وليدل او ورته يي وويل چې "څه چې پيښ شول قسمت و، ايمان او وجدان مي حکم کوي چې دغه مشوره درکړم: انګريزانو ته د تسلميدلو پرځای کوهستان يا پنجشير ته لاړ شه، له ترکستان او هرات سره ارتباط تينګ کړه او جهاد اعلان کړه. په ښو نيتونو او تينګ زيار سره ممکن بريالی شي او نوم به دي تر ابده پوري پاتي وي."

زموږ مالي وضع بد حال ته رسيدلي وه، يو کال شوی و چې دولتي معاش نه و رارسيدلی، خواړه کم شوي او ګراني ډيره شوي وه. څنګه چې بي بي فاطمي خپل کور ته اړه لرله، موږ اړ شو چې يوه واړه، زاړه، وراسته ځای ته کوچ وکړو او د خوارۀ په حال کي ژوند وکړو. له نوکرانو څخه يواځي دوه تنه پاتي شوي وو. بيرغ وړونکی چې له پلار سره مي د پاچا زويتوب له وخت نه و او رامان چې د پيرلو، پخلي او او بو راوړلو ناظر و.

يوه ورځ رامان پلار ته وويل، چې د سبا لپاره نه په تحويلخانه کي او نه په جيب کي دينار شته او د سيمي هتۀ وال چې موږ نه پيژني، پور نه راکوي. د پلار غبرګون هيڅ هيرولی نه شم: "ته پوهيږي چې غوري د پلاو خوړلو لپاره وي، څو چې پلاو نه وي هغه ارزښت نه لري. له غوريو نه يو څو خرڅ کړه او له پيسو نه يي د سبا لپاره ډوډۀ برابره کړه." په بله ورځ چې پلاو په ميز باندي ايښودل شوی و او ټوله کورنۀ ترينه چارپيره وه، پلار وپوښتل چې تاسي پوهيږئ ددغه پلاو نوم به څه وي؟ ښه! دغه ته غوري پلاو وايي." نو په راتلونکو ورځو کي موږ د يوه سماوار، قاليني او کليم پلاو خاوندان شو.

د کابل د خلکو جنګ

د سردار نيك محمد خبرو خلك پاروليو، دوی په هر ځای کي غونډي کولي، په چارسوکانو کي، بازارونو او سړکونو کي، ځينو ملايانو د جهاد تبليغ کاوه[18]. خلکو پريکړه

ketabton.com - The Digital Library

وکړه، چې يا په وسلو او يا په تشو لاسونو وي له انګريزانو سره به جنګيږي او په دغه ډول به خپله دينې دنده ترسره کوي. د کابل د خلکو دغه جنګ هم عجيبه او د خندا وړ منظره وه. ځنګه چې موږ پوهيږو د اطراف خلك د ښار تر اوسيدونکيو نه ډير تينګ او ډير زړور دي، نو کابليانو لاپې ډيري وهلې او په جنګ خبر نه وو، په تيره له توپکو او توپونو سره. په هغه سربيره دوی لنډي چړي)خنجر(او دوه ميله ښکاري توپك لرل.

خلکو دا پريکړه هم وکړه، چې د جوبي وره په مخ کې به توله شي او د شاوخوا غونډيو په ډډو کې به ځايونه ونيسي. د کابل خلکو د رواج له مخې له لرغوني زماني نه راپه ديخوا د جوبي جشن نيوه. د پسرلي په هره جمعه کې به خلك هلته له سماروارونو، قالينچو، ديګونو او لوښو سره د ميلې او سات تيرۀ لپاره توليدل. د شپې له خوا به بازارونه ډير شول، جلبي او ماهي به يې خرڅول، چې د جشن اصلي ځيزونه وو. کبابونه او خوارۀ به هم پريمانه وو. د ځغاستي لپاره به ډکر او د ډنډو لپاره به دايري جوړ شوي، تنګ تکور او سندرو به هوا ډکه کړه.

د جهاد لپاره غونډي به هم په همدغه ډول وي، يواځينی توپير په دي کې و، چې د سندرو او تنګ تکور پرځای به د "الله اکبر" او "اوه! ځلوريارانو مرسته وکړئ!." د توپکو له اوازونو سره اوريدل کيدلي. داسي پيښه شوه، چې د خلکو په دغې ګنه ګونه کې يو دغسي ترکان استاد هم و، چې د توپونو په کارخانه کې يې کنداغونه جوړول. ده چې د توپچي افسرانو نه شته والی حس کړ، چې په عادي حال کې په خپلو ځليدونکيو يونيفورمونو کې په خاص ډول روان دي، د يوه جنرال يونيفورم يې واغوست او فلزي خولۀ يې په سر کړه او يوه جغه يې پري وتومبله. په داسي حال کې چې د توپخاني خو هغو عسکرو ورسره مرسته کوله، چې بې ملګري وو، ده وکولی شول چې شپږ ميل کښونکی غت توپونه او څو نور غوايي کښونکی توپونه ځای پرځای کړي. په دغه وخت کې خبر راغی، چې د يوه نظامي ښوونکي کرنيل مامدجان)محمد جان(په قومندانۀ دري کنډکه او څلور قاطري کښوونکي توپونه له چاريکارو [ارغنده[نه راروان دي.

په ماسپښين کې د توپونو ډزو او د سندرو او ترومپتونو اوازونو د برتانويانو د رادمخه کيدلو خبر ورکړ. همدا چې اوله کولۀ د اسمان په لور جکه شوه، بې وسلو کابليانو په داسي حال کې چې سماوارونه يې په لاسونو کې نيولي او قالينچي يې په اوږو اچولي وي، د ښار په لور په تيښتي پيل وکړ. سره له دي هم د استاد ترکان له توپونو نه ډزي کيدلي او تلفات يې اړول. ځينو بيباکو ځوانانو چې د ديوالونو تر شا يا په غوچانو کې پټ و، په دښمن باندي ناڅاپي بريدونه کول.

ketabton.com - The Digital Library

ددغو ګډوډو اغيزه لږه وه او د مابنام پر مهال يو غازي هم نه ليدل کيده. ټول په خپلو کورونو کې پټ شول او د خپلو ورونو شا ته يې ارمونه واچول. په بله ورځ برتانوي پوځ يوه اثر ببنونکي نندارې وښودله، په داسې حال کې چې مارشونه يې کول، په ښار کې وګرځيدل او بيا خپلو بارکونو ته ستانه شول.

په هغه ورځ زمور کورنۍ او د کابل وطنپالو او حساسو خلکو ځانونه د ويرې او مصيبت په پنجو کې ګير حس کړل. مور مې، خوينده مې او ما سخت ژړل، زمور اخوند افسوس کاوه "اوه اسلام! افسوس زمور پر عقيدې." پلار په خپل لمونځ ځې ناست و، دعا يې کوله. بيرغ وړونکي کنځل کول او لعنتونه يې ويل، هم باندنيو ته او هم د هيواد خاينانو ته. رامان لاپې وهلې، چې که موقع په لاس ورغله دا او هغه به وکړي.

خو په نورو کورونو کې د خوښۍ ميلمستياوي وې، دا هغه خلك وو چې د پرنګيانو راتك ته يې هرکلی ويلی و او د هغو په خپلو خبرو "د دوی غمه خوړله شوي وه." دوی زياتره شيعه او قزلباش وو، چې د ښار په مينځ کې په چندولو کې اوسيدل، چې شاوخوا يې تينګ ديوال او خندق وو. دوی په خپل فرقه يې تعصب سره نامسلمانان تر مسلمانانو نه غوره ګڼل.

لکه چې دمخه وويل شول مامد جان او د هغه کنډکونه راروان وو، کابل ته په رسيدلو سره يې په نيمه شپه کې په اسه مايي غره باندې دفاعي ترتيبات ونيول. زه به د خپلې خوښۍ هغه ژور احساس تل په ياد ولرم، چې په سبا يې چې له خوبه پاڅيدم کورم چې د اسه مايي غره په سر د افغانستان بيرغ رپيږي. يوه شيبه وروسته برتانويان د شير دروازې له پاسه ښکاره شول. "د دري ورځو او دري شپو جنګ " چې د "اسه مايي او شير دروازې جنګ" باندې هم يادېږي، پيل شوی وو.

دا دغسې يوه څرګنده منظره وه، چې په ليدلو سره يې زړونه رپيدل او اوښکې تويېدلې. دوستانو دعا کوله او دښمنانو لعنت وايه. زه به هر سبا د لمانځه په وخت کې بام ته خټلم، هلته به دوربين په لاس تر مابنام پورې پاتې کيدلم. مور مې بيخې خپه وه، ويريدله چې کومه خطا کولۍ رابانديې ونه لکيږي، خو ما مقاومت کولی نه شو. په شپه کې چې د برتانويانو له توپونو نه ډزې کيدلې زياتره په نښه نه لکيدلې. د مامد جان، د جهاد پهلوان د څلور لنډ هدفه توپونو ډزې د برتانوي پوځ په مينځ لکيدلې. په بله شپه افغان پوځونو چې برتانويانو محصور کړي وو او د ارتباط لاري يې پرې شوې وې، بله چاره نه لرله خو دا چې خپل توپونه له کار نه وباسي او د چاردهي او پنجشير په لور په شا شي. برتانويانو په پای

ketabton.com - The Digital Library

کې کابل په رسمي ډول ونيوه او نظامي حکومت يې اعلان کړ. شيرپور يې نوی ښار)شهرنو(ونوماوه او خپل پوځ يې هلته ځای پرځای کړ.

سردار ولي محمد د امير شير علي کشر ورور، چې زوړ او د انګريزانو ربښتينی خادم و، د جنرال رابرتس)د انګريزي پوځ قوماندان(له خوا د کابل والي وکومارل شو. نور برتانوي پلوه سرداران او د طلايي سردار)سلطان محمد(د کورنۍ د غړيو په کډون د هغه درباريان او ماموران غوره شول[20]. په عين حال کې خپل بل پولي سردار شير علي)د سردار مهر دل زوی(يې د کندهار والي وټاکه. لنډه دا چې د هيواد مهمې سيمې د برتانوي امپراتورۀ تر بيرغ لاندې شوې او سوبمن انګريزان په کابل، جلال اباد او کندهار کې ځای پرځای شول.

د مقاومت پياوړي کيدل

پرله پسې غرغرو د خلکو په زړونو کې کرکه او دښمني وکرله. په اوله کې بزګران راضي وو چې خپل محصولات په انګريزانو باندې په لوړه بيه خرڅ کړي، خو همدا چې خاين سرداران واليان شول او نورو مامورانو د خلکو په ځپلو پيل وکړ. په تيره چې له خلکو نه يې ځيزونه په تيته بيه اخيستل، دوی له وهمه ازاد شول. قومونو چې په عادي حال کې يو بل وژل او لوټول درک کړه، چې د بل قوم او دين خلک يې په وطن باندې مسلط شوي دي، له يو بل سره ترڅو تينګ کړ په دغه مقصد چې سره ملګري او يو موتی شي. په ټول ملک کې ملايان، چې زياتره يې د خانانو او لويانو له ملاتړ نه بهره من وو، د ربښتيني اسلام په تبليغ پيل وکړ او د جهاد روحيه يې پياوړي کړه. ځينو قومونو لوړه وکړه، چې د ځان او مال په قيمت به د هيواد ساتنه کوي.

د مقاومت مرکز غزني او د هغه چاپيريال و. هلته يو پرهيزګار او عالم مجاهد ملا مشک عالم خلک د جنګ لپاره هڅول. د مقاومت نامتو اتل کرنيل مامد جان ورسره يو موتی شو او ډير جنګيالان يې پرځان راټول کړي وو.

برتانويانو چې مهمه ګڼله د کابل پوځ د کندهار له پوځ سره مربوط کړي، فيصله وکړه چې په غزني کې ديره ځای ولري. مجاهدان چې له دغې پريکړې نه خبر شول، والي سردار محمد حسن ته لاړل او ترينه يې وغوښتل، چې د هغوی مشري په غاړه واخلي او ورته يې کړه چې "موږ مشر نه لرو، ته چې پاچا زوی يې بايد زموږ قوماندان اوسي. که مو وګڼله ته به زموږ امير اوسي، نوم به دي تلپاتي وي او لوی ځښتن به د اخرت په ورځ درته اجر درکړي." سردار

ketabton.com - The Digital Library

محمد حسن چې د معمول په شان پوچ خولی و، په خپل ښځينه آواز سره يې په قسم خوړلو باندې شروع وکړه:"اوه! تاسي سپيو او جاهلو مجاهدو! تاسي څنګه کولی شئ د برتانيې له حکومت سره ځانونه پرتله کړئ؟ تاسي بې وسلې او پښې ابلې خلك څنګه کولی شئ له انګريزي قدرت سره مقابله وکړئ؟ تاسي خه او خه ځئ ورك شئ، د خپلو کارونو غمه وکړئ!." مجاهدانو چې په دغو خبرو سره وپاريدل پري ودانګل او توته توته يې کړ، بيا نو دوی يوائې په چاقوکانو، سوتيو او يو څو تړوپکو سره لاړل، چې د انګريزانو له راتلونکي پوځ سره په شش ګاو کي مقابله وکړي.

په بنګلور کي يوه انګليس کرنيل ماته ددغې جګړې قصه وکړه. دی په هغه وخت کي د برتانوي پوځ يو قومندان و، دی هلته يو ډګروال و او زه د خپلې کورنۍ له کډوال کيدو نه وروسته په هند کي په سفر وم. اوس يې نوم زما په ياد نه دی، خو دی يو ښکلی جك ځوان و او په کيني غمبوري باندې يې يو شين داغ و. ماته يې وويل، چې "ما د جاسوسانو د راپور له مخې خپل پوځ په يوې ژوري دري کي ځای پرځای کړ، چې د راتلونکي انساني سيل مخه ونيسم. همدا چې افغانان په رنکه بيرغونو او د ډول په يوه ډوله اواز سره له لري نه ښکاره شول، خپلې توپخانې ته مې د دوو پرله پسې ډزو بولۀ ورکړه. ما فکر کاوه، چې سخت تاوان مې ور اړولی او د اور بند امر مې وکړ. دودونه لا هم په هوا کي و، چې په دغه وخت زما په سر باندې ناڅاپه د سوتي وار وشو. له درد نه يې نړدي و، چې له اس نه ولويږم او نتيجه يې دغه داغ دی. زما سړيو غوښتل، چې دغه وهونکی توته توته کړي، خو ما پري نه شوول. "هغه **55** کلن په مزاج کي درويش ډوله و او جنډه جامي يې پر تن وي. پرتوك يې ارت او په غوتو سره تړل شوی و. له هماغي توتي نه يې يو خيرن کميس پرځان و او دغسې زوړ وړين واسکت يې په تن و، چې د رنګ تميز يې په مشکل سره کيده. ملا يې له غاړې نه په يوي ترارې تړل شوي وه، يوازينۀ وسله يې د لرکي يو سوتی و. يوه زړه چرمي کڅوړه يې له اوږو نه ځړيدله، چې سورۀ سورۀ وه او په يوي رسۀ سره تړله شوي وه. د جواري نيمه تيکله او د مچنګوزي لپاره يو څو کتي پکي وي. وروسته له دي چې مخ يې وويښځه او بنداژ کړ، دغه سړی مې راوغوښت او ومې پوښته چې "آيا ته سرتيری يې؟" ويې ويل چې "نه". بيا مې وپوښته چې "ته د کوم خيل يا قوم مشر يې؟" ويل يې "نه، زه بزګر يم." بيا مې وپوښته چې "کوم ضرورت او کوم اجبار او کوم قدرت ته اړ کړي، چې ددغو ډزو او خطر مينځ ته راشي؟" ويلي چې "پرون زه د کلي د ماجت ترڅنګه تيريدلم، ډير خلك غونډ شوي وو. يوه ملا تبليغ کاوه، چې دا زمور ملك کاپرو نيولی، د لوی خښتن او د هغه د پيغمبر له

ketabton.com - The Digital Library

خوا وظيفه لرو، چې د خپل هيواد او د دين له دښمنانو سره وجنګيږو. که مو ووژل غازيان او که ووژل شوو شهيدان به يو. په دواړو حالتونو کې به جنت زمونږ انعام وي. ما خپلو ملګرو ته وويل، چې په دي کې ګټه نه شته، چې دغه خلك ووژل شي، د هغه پرځای مونږ بايد دوی په دوستۀ سره جلب کړو او د هغو له سوچه عقيدو نه د روسانو پر ضد استفاده وکړو."

برتانوي پوځ د ټوپکو دغو پرله پسې ډلې ييزو ډزو سره هم غزني ته په مخکې تلك ونه کړای شو. مجاهدانو هم درك کړه، چې که څه هم شمير يې بيخې ډير دی، دا به ځانمرکي وي چې د انګريزانو له دغسې زورورو ډزو سره مقابله وکړي، خو دوی سره له دي هم کابل ته خپل ورانديتك ته دوام ورکړ. په عين حال کې چې دښمن يې اړ کړ، چې په هماغي ليکې باندي بيرته په شا شي، دوی يواځي نه وو. په واقع کې د ټول ملك قومي لښکري د پای تخت د چاپيرولو په لور روانې وي. جنرال رابرتس ددي لپاره چې دغه فشار لږ کړي، له سردار ولي محمد نه وغوښتل، چې په چاردهي کې د توپونو او اس ځغلولو ننداره جوړه کړي. دا ددي لپاره و، چې شيرپور ته د برتانوي پوځونو په شا تك يو څه اسان کړي.

"د دري ورځو او شپو جکړې" نه وروسته کابل په نسبي ډول ارام معلوميده. توپير دا و، چې اول د مجاهدانو او بيا د انګريزانو د په شا تللو اوازې روانې وي. بيا نو يو سهار په اسه مايي او شير دروازه باندي د انګريزانو له ځايونو نه زورورو ډزو وهڅولم، چې خپل بام ته وخيژم. څرګنده ده، چې غازيان له غزني نه د راتللو په حال کې وو، ما دا هم وليدل چې د دښمن توپونه شيرپور ته په شا کيدل. په حاضر وخت کې افغان بيرغونه په اسه مايي باندي په رپيدو شول. د الله پاك شکر دی، زه د خپل وړوکتوب د خوښۀ ژورتيا او معصوميت په ژبه بيانولی نه شم، خو افسوس چې عمر يې لنډ و، ځکه چې د انګريزانو متقابلي حملې غازيان ښار ته په ننوتلو اړ کړل. له ښه مرغه لږ څه وروسته له جنوبي نه قومي لښکري صحني ته ورسيدلي او ورځ يې له تخت شا نه په حملو سره وګټله.

تر مابنامه پوري د برتانيي له هندي امپراتورۀ نه يو ځانګړی کس هم بيرون پاتې نه شو، ټول د وفا منو سردارانو په ګډون په شيرپور کې کلابند شول.

د ميوند جکړه

ددي لپاره چې ددغې نومیالۀ جکړې په اړه يو فکر درکړم، زه له دينه بل ښه څه نه شم کولی، چې د خپلو دوو ورونو روايتونه درته بيان کړم، چې پکې يې کډون کړی و.

خالق:)د نور علي په کنډکونو کې د يوه ټولي کفتان و. په

ketabton.com - The Digital Library

يـاد بـه مـو وي چـي برتانويـانو سـردار شـير علـي د کنـدهار والـي ټـاکلی و. دغـه سـردار چـي انګريزانـو تـه بـي لـه کـوم شـرط نـه تسـليم شـوی و، د هغـو مرسـتندوی شـوی و. لـه خپـل هيـواد سـره ددغـه خيانـت او لـه انګريزانـو سـره دغـي وفـا لرلـو لـه لاملـه هغـه دا خپلـه اخلاقـي دنـده ګڼلـه، چـي د هغـو لپـاره شـپږ ښـه وسـله وال کنډکونـه تنظـيم کـړي. ددغـه مقصـد لپـاره يـي خپـل مشـر زوی سـردار نـور علـي د خپلـو قوتونـو قومنـدان او خپـل نـور زامـن، ورونـه او نـور د هغـو افسـران وکومـارل.)دوی ټـول بـه د سـردار محمـد ايـوب د پـوځ پـه برابـر کـي د سـپر پـه شـان کـار وکـړي.(د جکـړي پـه درشـل کـي مـا او دده نـورو کفتانـانو د خپـل مشـکل پـه اړه سـوچ وکـړ. پـه پـای کـي مـو سـره لـوړه وکـړه، چـي مـوږ بـه د خپلـو وطنوالـو پـر وړانـدي ونـه جنګيـږو، چـي غـواړي هيـواد د بانـدنيو لـه جـغ نـه ازاد کـړي. دغسـي بـي ننګـي بـه مـوږ پـه پـاتي ژونـد کـي تـل وځـوروي. بيـا نـو مـوږ دغـه پـلان لـه خپلـو عسـکرو سـره شـريک کـړ، چـي دغـه تجـويز شـوی يـاغي تـوب تـه يـي تيـار کړو.

پـه بـل سـهار زمـوږ د دم ځـای تـروم زمـوږ د خيمـي دبانـدي د سـر قومنـدان پـه امـر وغـږول شـو. ترمونـو او شـکرونو اوازونـه او د اسـونو حرکتونـه او شـنهاری د جکـړي لپـاره د تيـاري نشـي وي. همـدا چـي مـوږ تـه د وړانـدي تللـو قومنـده راکـړل شـوه، مـوږ شـودل شـوی سـمت پريښـود، د غونـډۀ ډډي تـه وختلـو او لـه هغـه ځايـه مـو پـه برتـانوي پـوځ بانـدي ډزي وکـړي. زمـږ کـرنيلان، چـي د سـردار شـير علـي زامـن وو، اصـلي پـوځ تـه پـه تللـو سـره زمـوږ پـه پريښـودلو پيـل وکـړ. مـوږ داسـي وښـودله، چـي دوی مـو ليـدلي نـه دي. زمـوږ عمـل پـه نـورو ټوليـو کـي دغسـي پـاروني وکـړي، چـي يـوه غټـه غوغـا يـي کـډه کـړه. نـور علـي او خپلوانـو يـي برتـانوي لـوی پـوځ تـه پـه تللـو سـره لـه تينکتيـا نـه پـرار غـوره وګانه.

کـل محمـد: مـوږ د کوکنـاري لـه پيښـی نـه وروسـته کابـل پريښـود او کنـدهار تـه پـه کـړاو سـره ورسـيدلو. ځنګـه چـي مـا نـه د برتـانيي او نـه د سـردار شـير علـي د حکومـت پـروا کولـه، فيصـله مـي وکـړه چـي هـرات تـه لاړ شـم او د سـردار محمـد ايـوب لـه پـوځ سـره يوځـای شـم. هلتـه چـي ورسـيدلم سـردار تـه مـي خپـل ځـان ورسـاوه. هغـه مهربـاني وکـړه، زه يـي پـه خپلـو ملګـرو کـي ونيـولم. د هغـه لـه پـوځ سـره چـي جنـرال حفـيظ الله يـي قومانـدان و او د هـرات لـه خزانـي سره کندهار ته مخه وکړه، چې خپل هيواد ازاد کړو.

د جنـرال حفـيظ الله پـوځ لـه نهـو پليـو، دوو سـورو[کنډکونو؟]، دوه مـخ پـه وړانـدي توپخـانو او دوه زرو هغـو سـورو نـه جـوړ و، چـي پـه سـورو خانـانو پـوري يـي تعلـق لاره، کنـدهاري قـومي لښـکر هـم پلـی و. ځينـو يـي وسـلي نـه لرلـي. پـه هغـه سـربيره ډيـر شـمير ملايـان او طالبـان هـم پـه دغـه پـوځ کـي وو، چـي د جهـاد پـه تبليـغ سـره يـي د جنګيـاليو

ketabton.com - The Digital Library

معنويات لورول. قومېښځو هم په هغه کي کډون وکړ، چې اوبه يي په مشکونو کي وړلي او حماسي بدلي يي ويلي.

په لار کي ډيري قومي ډلي زمور له پوځ سره يوځای شوي. د شير علي کنډکونو چې زمور په خوا اوشتي وو، هم زمور مادي او معنوي قوت ډير کړ. په پای کي کندهار ته نږدي په ميوند کي دواړه پوځونه سره مخامخ شول. د تعجب ځای دی، چې سهار د وختې له کوم نامعلوم ځای نه برتانوي کولي په غلي ډول د خپلو هدفونو په ويشتلو پيل وکړ. جنرال حفيظ الله د جکړې دغسي پلان وايست، چې هغه په دغه حقيقت بنا و، چې مور د دښمن له اوږدو هدفونو ويشتونکيو ډزو سره مقابله نه شو کولی. د هغه له مخي پلي سرتيري، چې د زيږو ځايونو په حفاظت کي به وي د برتانوي پوځ په کينې خوا کي به پرمخ ځي. توپونه او سواره به دغسي ځای ته ځانونه رسوي، چې له هغه ځايه به دښمن تر ډزو لاندي راځي او وروسته له هغه چې هغو ځايونو ته به ځان رسوي، ډزي به کوي. په عين حال کي نور واحدونه به د دښمن تر رسيدلو نه ړومبی هغه نږدي بنډ)Dam(ته ځانونه رسوي. سردار محمد ايوب او ملګري به يي ددغي جبهې په دفاع کي ورسره يوځای کيږي. دغه ستراتيجي بي له کوم خنډ نه پلي شوه. له خونړۀ جکړي نه وروسته دغه بنډ ونيول شو. دښمن له اوبو نه ليري شو او د پر شا تك لار يي له خطر سره مخامخ شوه.

ډګروال به روز)Burrows(چې پوه شو ايسار شوی دی، قومانده ورکړه چې پوځ يي بايد يو مثلث جوړ کړي، چې له دغه يرغل سره مقاومت وکړي. دواړو خواوو ته درانده تلفات واوښتل. په پای کي دی د په شا کيدو امر ورکولو ته اړ شو. اول په منظم ډول او ورو ورو د سورو او پليو د فشار له املې او بيا دغه په شا تك د بي نظمۀ او کډوډۀ له حال نه په مصيبتناك پراو او ماتي بدل شو. ډير بنديان ونيول شول او توپونه يي وران شول[21]. ډکروال به روز او د هغه افسران له ډکر نه روغ ووتل. سردار شير علي تينك کوښښونه وکړل، چې په هغو کي له کندهاري مشرانو نه د هغه غوښتني هم وي. په واقع کي انګريزانو ته دا د هغه يو ډير غت خدمت و. انګريزانو ته درانده تلفات واوښتل. ډير يي چې په ويلو، ځاکانو او باغونو کي پټ و، دښځوله لاسه له مينځه يووړل شول.بنځوله بامونو څخه درانده څيزونه لکه بغرۀ، تيږي، خرڅي او داسي نور پري باندي اچول.

نو لکه هسي چې ما په خپل واړه دوربين سره په شيرپور کي د انګريزانو ايساريدل ليدلي وو، اوس مي له خپلو ورونو نه د کندهار ښار په چونۀ کي د انګريزانو له ايساريدو نه هم واوريدل او بيا هم هغسي چې په کابل کي يو شمير سرداران د خيانت په کولو سره دغه "امتياز" وګاته، چې له انګريزانو

ketabton.com - The Digital Library

سره محصور شي، شير علي او د هغه کورنۍ)زما مشر ورور زمان په کډون چې د شير علي خوريی و(او نور سرداران په هماغه حال کي په کندهار کي هم ايسار شول.

بيرته کابل ته...

هر سبايي به چې په سلکونو غازيان بنار ته ننوتل، زمور د کور له مخې تيريدل. زمور کور د دري لويو سړکونو د يوځای کيدلو په محل کي پروت و. دوی چې جامي يې سره متفاوتي، قواري يې مختلفي او اوازونه يې زيږره وو، په ډلو ويشل شوي وو. ځينې يې جک قدي، غت او پياوړي وو، دغسې اوږده په غوږيو غوږ ويښتان يې لرل چې تر اوږو پوري رسيدل. تر دغه وخته پوري ما د دوی په شان خلک ليدلي نه وو. هري ډلې يو بيرغ او يو يا دوه ډولچيان لرل. دوی به د ډول له اواز سره سم يوه کليمه ييزه يو ډوله سندره ويله.

ketabton.com - The Digital Library

د دوی لومړۍ دنده دا شوه، چې په شیرپور کې د ایسار شویو سردارانو کورونه چور کړي. دوی د هغو کورونه دومره ښه پیژندل، چې لکه د هغو لست د دوی په جیبونو کې و. داسې هم دوی ته د شتمنو کورونه معلوم و. د بیلګې په ډول زمور د کور مخامخ د یوه میرزا کور و، چې د ولي محمد) د انګریزانو له خوا د کابل ټاکل شوی والي(د دفتر آمر و. له غازیانو نه یوه غږ کړ، چې "دغه کور باید لوت شي." سمدلاسه د هغه تینګ ور یې مات کړ، په کور یې ننوتل، د ورونو او کړکیو په ګډون یې هرڅه ترینه وایستل. زمور د کور د مخې چې راورسیدل، یو نظر یې واچاوه او چې په شول دا د دوی دی، په خپله لاره سیخ لاړل. غازیانو نه یواځې لوټول کول، په پرله پسې یرغلونو سره یې پر انګریزي پوځ د کلابندۍ کړۍ هم تنګوله.

دلته غواړم د مقاومت د وتلیو اتلانو نومونه راوړم، چې نومونه یې په درناوی سره خیستل کیدل او په قصیدو کې ابدي کیدل[22].

محمدجان وردك، چې "د دري ورځو او شپو جنګ" او په غزنې کې د ډیر فعالیت له املې یې د یوه اتل په شان نوم کتلی و.

ملا مشك عالم، یو عالم او په روحاني و، چې د خلکو په ډوره اعتماد یې ترلاسه کړی و. ددې لپاره چې جنګې لوازم ولري، هغه خپلې ټولې ځمکې او حتی کتابونه هم خرڅ کړل.

میر بچه، چې د کوهستان خلکو هغه خپل مشر غوره کړی و. دغه حقیقت، چې دی د حضرت محمد صلی الله علیه وسلم زوزات ګڼل کیده، د هغو اعتماد یې لا هم پیاوړی کړی و.

غلام حیدر څرخي، یو منلی جنګي اتل، چې د هغه په کوښښونو سره د برتانویانو توپونه له اسه مایې غره نه شیرپور ته په شا شول.

په داسې حال کې، چې د شیرپور کلابندۍ دوام لاره، غازیانو چې کابل نیولی وو، پریکړه وکړه چې دوی باید یوه اجرائیوي شورا ولري، خو دوی حاضر نه وو په خپلو کې یو غوره کړي، نو ځانونه یې اړ ولیدل، چې دغسې یو په نامه مشر ولري، چې هغه د دوی ترلاس لاندې وي، نو دوی د امیر محمد یعقوب اووه کلن زوی موسی جان خپل امیر غوره کړ. داسې هم دوی لازمه وګڼله، چې د هغه د قوم یو مشر د عنعنوي وزیر په توګه دنده ترسره کړي. ځنګه چې د هغه له پلار نه پرته بل داسې څوك نه و، دوی ټولو فیصله وکړه چې دغه دنده به دوی ترسره کوي، خو دغه ستونزه ډیره ونه پاییده، ځکه چې یو څو ورځې وروسته غازیانو ناڅاپي ماته وکړه او بیا یو هم په ښار کې نه لیدل کیده.

پیښه دا وه، چې ترکانان له کورونو نه وایستل شول او دیته اړ شول، چې په شیرپور باندې د یوه لوی برید لپاره

ketabton.com - The Digital Library

زيني جوړي کړي. په يوه تاکلي ورځ سهار د وختې د اسه مايې غره په سر د بريد لپاره د نشي په ډول اور ولګول شو. د "الله اکبر" په تکبير او "ځلورو يارانو مرسته وکړئ!" په ويلو سره دوی له ټولو خواوو نه بريد وکړ. په يوه محاذ کې دوی ديوال ته دغومره ډير نزدي شول، چې يې وکولی شول زيني ودروي. په واقع کې مير بچه او د هغه جنګياليو په ننوتلو پيل وکړ. په داسي حال کې چې په ختيځې خوا کې غازيانو سخته ماتي وکړه، برتانوي سورو پرمخ ودانګل او درانه تلفات يې وروړول. د معمول په شان هغسي چې په قومي جنګونو کې پيښيږي، کله چې په يوي خوا کې شاته تګ پيل کيږي، اثر يې دغسي زر خپريږي لکه مالکه چې په اوبو کې ويلي کيږي. په دي ډول همدا چې په ختيځه خوا کې بريد په شا وتمبول شو، غازيان په نورو جبهو کې په اسانۀ سره مات شول. کونکوسی دا و، چې يوه خاين مشر) په غالب احتمال محمد شاه(له دښمن نه په بي ننګۀ سره بډي اخيستلي وي.

برتانويان له خپل بري سره سره په سختو ستونزو اخته وو. دوی د **1841** کال د غت مصيبت له بيا پيښيدلو نه ويريدل، چې هلته د هغوی **16000** پوځ پوښاه شوی او يواځي يو ډاکتر برايډن جلال اباد ته ورسيد او هلته يې انګريزي پوځ له دغه مصيبت نه خبرکړ)[23]. يو ځل بيا په کابل او کندهار کې د دوی پوځونه محصور شول، د ارتباط لاري بندي شوي، له هند نه ملاتړ وررسيدلی نه شو او)افغان(قومونه سره يو موتی شوي وو، چې له مينځه يې يوسي. بله بده يې لا دا وه، چې دوی دغسي مشر پيدا کولی نه شو چې ددي لپاره چې وخت ترلاسه کړي له هغه سره د ځان په ګټه خبري وکولی شي. د کابل غازيان بي واکه او بي ارادي وو، له سردار محمد ايوب سره سوله کول مصلحت نه و، په دي چې هغه د خپل بريو له امله هم مغرور و، غير له هغه هم هغه په طبيعت کي يو مغرور انسان و)[24].

خو دوی په پای کې د هغه د تربور سردار عبدالرحمن په وجود کې، چې دولس کاله يې په بخارا کې د روسي حکومت د ميلمه په شان په کډوالۀ تير کړي وو، د معاملي کولو لپاره يو مناسب او د خوښي شخص ومونډ. دوی پيغام وړونکی له ليکونو سره وراستول او له روسي حکومت نه يې وغوښتل، چې له تاشکند نه د هغه وتل اسان کړي)[25]. همدا چې دغه سردار له امو نه تير شو او د افغانستان په خاوره کې يې پښه کيښوده، هغه د امير لقب غوره کړ او د کولاب او بدخشان له مشرانو سره يې سخت جنګونه وکړل)[26]. په لار کې چې به هرځای تميده، مناسب اصلاحات يې کول او د خپلې خوښي واليان يې ټاکل. د تابعيت ليکونه له ټول ملک نه ورته استول کيدل، خلکو د هغه امير کيدلو ته د بيرغونو په ښورولو او د

ketabton.com - The Digital Library

ډولونو، چمبو او سرنيو په وهلو سره هرکلی وايه. شاعرانو پخوانې او اوسنې اتلان او په باندنيو باندي خپل بريالي توبونه په قصيدو او شعرونو سره ستايه.

دا ځل انګريزانو هرڅه بنه پلان کړي وو. د يوې جوړې روغي له مخې چې يې په ذمه کې له عبدالرحمن سره وکړه، دوی بريالي شول چې خپل پوځ په خپلو شرايطو سره خوندي وباسي. هماغه سرحدونه يې چې له امير دوست محمد سره په تړون کې منلي وو او هغه د ګندمك په نومي تړون کې بيا تاييد شوي وو، بيا ياد شول[27].

د خپلواکۍ کلمه ذکر شوې نه وه او د افغانستان باندنی سياست د معمول په شان د برتانويانو په صلاحيت پوري وتړل شو[28]. حقيقت دا دی، چې دوی تل غوښتل، چې زمور هيواد د ځايي کسانو له لارې په نيغ يا نانيغ ډول تر کنترول لاندې ولري. حتی نن ورځ)**1933**(هم زه له جاري پيښو نه ويښم، چې دوی د محمد نادر په غوښتنه او مرسته سرحد ترلی او قوم يې بندي کړی دی[29].

يو ستونزناك پرار

اوه کرانه خدايه! څه عجيبه شپه ده، چې غازيان وتښتيدل او څه عجب سهار و، چې مور د يوه پناه تون په لتې کې شوو. تازه کونکوسې روانې وې، چې انګريزان د غرو دپاسه توپونه پرځای کوي، چې له هغه ځای نه ټول کابل وولي او وران کړي او خلك يې له مينځه يوسي. چندول او مراد خاني به په دغه پروګرام کې نه وې، ځکه چې هغو د انګريزانو خوا نيولې ده. خلکو خپل کورونه خوښې کول او شش ګروهې ته تلل. هغو چې په چندولو کې ملګري او پيژندکلويان لرل، هغې خوا ته بيړه کوله.

لکه هسې چې قسمت و، زمور تيښتي د صاحبزادګانو کور ته اړ کړو، چې هغو خلکو ته پناه وروړو، چې د انګريزانو تر ساتنې لاندې وو. د کورنۀ تړاو دا و، چې د هغه لور يا له سردار ولي محمد سره اوسيدله يا د هغه برعکس او دا چې د هغه بنځه او خپلوان چې له غازيانو نه پت شوي وو، هلته اوسيدل.

سهار د وختې و، چې د پلار يو نږدې ملګري مامد جان)چې د خان په نامه هم يادېده(له خپل زوی عبدالله سره چې زما په منك و، زمور کور ته راغی. زما او د عبدالله فکرونه او خويونه سره يو وو.

خان: "له پرون نه راپه ديخوا زه د يوه پناه تون په لتې کې وم او هغه مې زمور په کاونډيتوب کې، په تويچي باغ کې د صاحبزادکانو په کور کې ومونده، چې هلته د سردار ولي محمد کورنۀ هم هم پناه مونډلي ده. بنه به دا وي، چې مور هلته سمدلاسه لاړ شو، چې د انګريزانو له خوا له خطر نه بچ

ketabton.com - The Digital Library

شوو."

پلار: "زه فکر نه کوم چې انګریزان به کابل وران کړي، نو مور ولي بیځایه شو؟"

خان:"حتی که دوی ورانی هم ونه کړي، همدا چې د دوی سرتیري خواره شول، دغه خطر به وي. عسکر یې په غضب دي او بدل به واخلي. دوی به غازیان او د هغو پلویان او حتی تاته هم ضرر ورسوي. تاته به چې د پاچا زوی ولیعهد پخوانی وزیر وي لا ډیر خطر وي."

پلار :"ښه ده نو، ستا په فکر چې داسي ده، ځئ چې ځو."

څنګه چې دا وخت د ژمي پای و، لا هم سارې و او سړکونه په یخو واورو او ختو سره پوښل شوي وو، مور او پلار او خویندي مې په داسي حال کې چې شالونه یې په اوږو وو، په میښځ کې عبدالله، خان او زه دمخه او زمور معلم او رامان تر شا روان شو. سړکونه خالي او یواځي وو، له جوش او خروش نه د ډکو خلکو نښه هم نه وه، نه د سرنیو او ډولونو او نه د غازیانو چیغې وي، چې پرون یې صحنه څومره غالمغالي او توده کړي وه. داسي فکر کیده، چې ځمکه لکه په نندارې کې د څوځیدونکي صحنې په شان سمدلاسه ورکه شوي وي.

خه وخت چې مور هلته ورسیدلو، خان، زما پلار او زمور معلم خپل کور ته بوتلل او له ما څخه وغوښتل شول، چې ښځې د صاحبزاده په کور کې دښځوبرخي ته بوځم. ورونه او کړکۀ ټرل شوي وي، هیڅ اواز نه اوریدل کیده. مور او خویندي مې د مخکینۀ کوتي دمخه کیناستلي، داسي ښکاریده چې د ونو او ګلانو بن په هدیري بدل شوي وي. بیا نو په دغه وخت کې چې لمر خپلې لومړنۀ سور بخني وړانګې د اسه مایي او شیر دروازه په لوړو څوکو غوړولي، یوه جګه ښځه په سپیني چادري کې سمدلاسه ښکاره شوه، دارایي له غیږې نه وایستله او هغسي تودي سندري یې سر کړې، چې د ودونو او د سنت کولو په جشنونو کې ویلې کیږي. دا د پردو د لیري کولو لپاره نښه وه. ډیر زر یوه زړه چاغه ښځه، چې ځان یې په پتو سره پیچلی و، ښکاره شوه. په ژور اواز سره یې ناري کړې چې "د جبار موري! ووایه چې څه خبره ده؟."

"اوه کرانې میرمنې! ته باید ددغه زیري لپاره ماته انعام راکړي، هغه سپي غازیان مات شوي دي."

"اه! نه مې درته ویلی چې ته څنګه هغه پشي ابله ګدایګر له انګریزي حکومت سره پرتله کوي. یو یې هم په کابل کې نه دی پاتي شوي، باید همدغسي شوي وای. ددغې ورځې لپاره له خدای پاك نه زر واري مننه."

نوري میرمنې او د هغو کنیزي راننوتلي او له هغې زړي میرمنې نه یې د زړه نه مننه وکړه. هغه د سردار)ولي محمد(

ketabton.com - The Digital Library

ميرمن وه او د جبار مور په خپلو سندرو او غازيانو ته په بد ويلو سره د دوی وخت تير کړ. زمور په غم لړلي ډله يواځينۀ استثنی وه. مور په اوښکو ډکو سترګو او ژورو افسوسونو سره ننداره کوله، په سختۀ سره مو نفس کاږه. له عبدالله نه پرته چې شوخي يي کوله، زه يې پوښتلم چې "دغه کاپران څوك دي؟ دوی يا رابرتس يا چمبرلين؟"[30] "لعنت دي پر دواړو خواوو وي."

"کرانه ورورە! دوی زمور خپلوان دي، وبه ګورو چې هغوی اوس له تاسو سره څه ډول چلند کوي؟."

په دغه وخت کې يو ځوان هلك دښځوپه جامه کې له بلي کوتي نه راننوت، هغه به ارومرو د کورنۀ هلك و، چې جامي يې د غازيانو له ډار نه بدلي کړي وي. دا نو د عبدالله لپاره د توکو ملنډو يو لوی کان شو. ما هم له دينه ډډه ونکړه، چې د ټول هغه خه ملاتړ وکړم، چې هغه ويل. په دي ډول مور ددغو ميرمنو او د جبار د مور د طعنو يو خه جوکه شوو.

تر دغه وخته پوري د کور د مشري ميرمني پام مور ته نه و، سمدلاسه يي په مور نظر شو"اوه! دوی څوك دي؟"

"دا زه يم د استاد محمود مور، نه مي پيژني؟"

"اوه، بلي! بنه راغلي! هيله کوم چې حال مو بنه وي. خدای دي کړي، چې وضع مو خرابه نه وي، چې په دغه سهار کي دلته راغلی يي."

"دا يقيني ده، چې غازيان مات شوي دي او خلك وايي، چې ټول وژنه به وي، مور په دغه دليل ستاسي کور ته پناه راوړي ده."

"غواړم تاسي يو بل ځای پيدا کړئ. زه هغو ته پناه نه شم ورکولی، چې برتانويانو ته بد نيت لري."

بيا نو هغه له کړکۀ نه ليري شوه. مور مي هم جکه شوه او وروسته له هغه چې يو خو زيږي خبري يي وکړي او طعني يي واورولي، مور ووتلو. مور لا يو څو کامه اخيستي نه وو، چې پلار، خان، زمور معلم او سوداکر عبداللطيف رابنکاره شول.

لطيف چې د پلار پخوانی او ربنتينی ملکی و او په چندولو کې اوسيده، د احتياط له مخي زمور کور ته په بيړه تللی و، چې مور خپل کور ته بوځي. هلته يي چې څوك ونه موندل، د خان کور ته لاړ او هلته زما له پلار او نورو سره يوځای شو. د صاحبزادګانو خوا ته لاړ، څه بنه تصادف.

مور د لطيف تر شا روان د چندولو په لور حرکت وکړ، له وړي کړکۀ نه پرته ور ترڅ شوی و، له کابل نه د بي شميره نارينه وو،بنځواو کوچنيانو ډلو يوه لويه ګنه ګونه جوړه کړي وه. يو په بل پسي له تنګي کړکۀ نه واوښتل، چې په هغه ورځ بايد د "ژغورني ور" بلل شوی وای. دغه سوداګر او ملګري يي پوهيدل، چې څنګه مور له دغي ګنه ګوني نه تير

ketabton.com - The Digital Library

کړي او په پای کې په ډیر کړاو سره مورږ خپل هدف ته ورسیدلو. ټوله کورنۀ مورږ ته په درناوي سره هرکلی ووایه. دوی په خپلو تودو او پاکو صندلیو کې ځای کړو. ورسته له دي چې زر تیاره شوې ډوډۀ مو خوړله، خپلو کوټو ته لاړو.

د سهار نږدي دوه بجې وي، چې د ترومونو اوازونه مو واوریدل، چې د ټوپونو له ډزو سره کډ شوي وو. ما په هیلي او انتظار سره خبر کړل، ما خیال وکړ چې غازیانو په متقابل بریدلاس پورې کړی دی. په دهلیز کې د کوربه له مشر زوی سره مخ شوم، ویې پوښتلم چې چیرته روان یې ؟

"غواړم بام ته وخیژم، چې د غازیانو بریدونه وګورم."

"ته به هسې خیال کوې، دا برتانوي سرتیري دي، چې د خپل بریالي توب جشن نیسي او په ښار کې ډله ډله کرځي."

دا ډیري دردناکي کلمې وې، خپلې کوټې ته ستون شوم او سر مې تر خپلې برستنې لاندې کړ او دومره ډیري اوښکې مې تویې کړې، چې هغه نمجنه شوه، د زړه درد مې ښایسته ارام شو.

د پلار لیدنه له جنرال رابرتس سره

د لطیف په کور کې مو دري ترخې او له اندیښنې نه ډکې ورځې تیرې کړې. د ځلورمې ورځې په سهار یو افسر له دوو هندي نوکرانو سره له یوه لیك سره زما پلار ته راغی. په لیك کې کښل شوي، چې پلار له جنرال رابرتس سره وګوري. یوه هیبتناکه غوغا جوړه شوه، مورږ ټولو فکر کاوه چې له هغه نه به تحقیق وشي او جزا به ورته ورکړ شي. مور او خویندو مي په ژړا او واویلا پیل وکړ.

پلار مې د خان، زمورږ د معلم، لطیف او زما او عبدالله او البته د هغه افسر او د هغه د نوکرانو په ملګرتوب د شیرپور په لور روان شوو. هر چیري برتانوي سرتیري وو. د "وزیر مور")د امیر دوست محمد ملکه او د وزیر محمد اکبر مور(هستوکنځی یو ځل بیا د برتانوي حکومت د ښاروالۀ او ضبط دفتر غوره شوی و. ځینې غازیان هلته د مجازات کیدلو لپاره وړل شوي وو. مورږ په شیرپور کې ولیدل، چې د برتانوي افسرانو جنازي، چې د کنډکونو په رنګونو پوښل شوي وي، په ټوپونو باندي هدیري ته وړل کیدلي. د نظامي موسیقۀ یوې ډلې د جنازي موزیك واهه او سرتیري په دواړو خواوو کې ورو ورو روان وو، په داسې حال کې چې د ټوپکو سرونه یې مخ ښکټه وو. زمورږ د پګړیو په لیدلو سره دوی "ملا، ملا" ویل او غاښونه یې له ډیر غضب نه چیچل. دغو خطرناکو منظرو د یوي ناوړي پایلي وړاندوینه کوله.

چاونۀ ته په ننوتلو سره مورږ هغې ودانۀ ته بوتلل شو، چې د رابرتس هستوکنځی، دفتر او نظامي قوماندانۀ وه. یوائې پلار دننه بوتلل شو. عبدالله او ما په یوه میدان کې د

ketabton.com - The Digital Library

يوې ويالې په غاړه ژړل، په داسې حال کې چې نورو لمونځونه کول. زمور زړونه رپيدل، ځانونه مو ريږديدل او سترګې مو د وره په لور نيولې وې. هره دقيقه د يوه کال په شان وه. بيا نو په پای کې د عزتمن پلار مبارك او درونډ مخ په وره کې وځليد. دوه نوکران ورپسې روان و، چې د هر يوه په شا يوه بوجۍ وه.

خان: "ماته خوښ ښکاري، زه هرڅه ښه وينم."

"هو، لوی څښتن او د وليانو زور دوی پرانده کړل. هغوی با ادبه وو او څلور زره روپۍ زما د تنخواه پاتې يې راکړې. زه به ټوله قصه وروسته وکړم، اوس د خدای مهربانې ده، ځئ چې ځو."

نوري کورنۍ چې د هيبتناك خبر په فکر وه، افسوس او واويلا کوله. د نه فکر کيدونکې زيري په اوريدلو سره په دوی کې ساه بيرته ورغړيدله. پلار له يو څه وخت نه وروسته په دغه ډول قصه وکړه.

"يوه هندي چې جك لنګوتی يې په سر و، زه ومنلم. هغه د جنرال رابرتس نايب و، هغه ولاړ او يو څو دقيقې وروسته راوګرځيد. "مهرباني وکړه په دغه لار ځه، جنرال رابرتس درته سترګې په لار دی." زه چې کوتې ته ننوتلم، رابرتس قدم واهه، جګ بوتان يې له يو څو پيوندونو او تنګ غاړې يونيفورم سره په پښو و، له يو څو ګامه نږدې کيدلو نه وروسته يې وويل چې "ته سردار غلام محمد يې؟ زه يم، جنرال رابرتس." "مهرباني وکړه کينه." دی د ميز تر شا کيناست او د مخې څوکۍ يې ماته پريښوده "ته د وليعهد پاچا زوی وزير وي، ايا همدغسې نه وه؟"

"نه، د وليعهد پاچا زوی نه، بلکې د امير موسی." زما ضمني انتقاد دی يو څه نارام کړ او دا موضوع يې کرد سره پريښوده. "ايا ته له امير عبدالرحمن سره اشنايي لري او يا تاته خپله تنخواه دررسيږي؟" "هو، زه نه يواځې د هغه پر خوا بلکې د هغه د پلار امير محمد افضل او تره پلوی هم وم. امير شير علي وپاريده او ما د هغه او د هغه د زوی محمد يعقوب د يوولسو کلونو په واکمنۍ کې ځان ګوښه ونيوه او په يوه کم عايد مي ګوزاره وکړه."

"البته، په دغو سختو کلونو کې به معاش دررسيدلی نه وي؟"

"دا سمه ده، البته يوه پيسه هم نه."

هغه زنك ووهه او له نوکر نه يې وغوښتل، چې نايب ته غږ کړي. پخوا له دي چې هغه زمور خبرو ته بيرته وګرځي، هغه ته يې يو څه وويل. رابرتس له مانه د امير شير علي او له ورونو سره يې د جنګونو په اړه پوښتنې وکړې. د امير عبدالرحمن د ځانګړتياوو او د هغه د طريقو په اړه يې هم وپوښتل ترڅو چې نايب يې له دوو نوکرانو سره راننوت. د

ketabton.com - The Digital Library

هر نوکر په شا يوه بورۀ وه، په داسي حال کي چي د صورت حساب پاني ته يي کتل رابرتس وويل چي "ددغي محاسبي له مخي ته د څلور زره روپيو مستحق يي او هغه دا دي."

مورِ سره خدای په اماني وکړه او دا دی زه دلته يم.

ketabton.com - The Digital Library

د امیر عبدالرحمن د واکمنۍ لومړی کال
(1881_1880)

اوازي وي، چې امیر چاریکارو ته نږدي کیږي. له بدخشان نه یو ډاډ ورکوونکی لیک راورسید، د نورو څیزونو په ترڅ کې پکې لیکل شوي وو، چې "زه به له خپلوانو او دوستانو سره هغسې چلند وکړم، چې زما نیکه)امیر دوست محمد(کاوه او کوښښ به وکړم، چې ستاسي د ملاتړ او دوستۍ حق ادا کړم."

وروسته څرګنده شوه، چې زما د پلار نوم د هغه د دوستانو په ډله کې دی، چې د انګریزانو په سپارښتنې سره د هغه له خوا برابر شوی و. برتانویان چاریکارو ته د هغه تر راتلك نه دمخه له هغه سره د سولې د شرایطو په اړه پوهاوي ته رسیدلي وو، خلك خوښ وو، چې په پای کې یو افغان پاچا زوی او د تخت وارث ومونډل شو. امیر په خپل وار خانانو ته لیکونه استول او په هغو کې یې د سولې کوښښونه د ملي ګټو پر بنسټ شرح کول. په دغه مقصد چې هیواد د باندنیو له منګولو نه ازاد کړي. هغه خپل پیغامونه په وعدو او انعامونو سره خواږه کول.

پلار د هغه یوه لیك ته ځواب ولیکه، چې شخصاً زه به یې وررسوم. دري ورونه، چې وزیرخیل قوم ته منسوب وو، د پلار له دوستانو سره به چاریکارو ته زما د تك ملګري وي. په درییمه ورځ زه له خپل اس نه ولویدلم او بجلکه مې بیځایه شوه. زما د درد چیغې اسمان ته رسیدلي، په ډیر کړاو سره په هماغه مابنام د امیر دیره ځای ته ورسیدلو. څنګه چې له هغو دري ورونو ته یوه یې د امیر او انګریزانو ترمینځ پیغامونه وړي وو، دغه لیك یې وروسپاره. دوی زما مشکل هم ورته بیان کړ. امیر حکم وکړ، چې زه باید هغه ته وروستل شم. دغو ورونو ورته کړه، چې هغه په سخت درد اخته دی او له علاج نه وروسته به یې په حضور مشرف شي، خو امیر تینك و او ویل یې چې "د هغه علاج باید دلته زما په مخ کې وشي."

یو څو نوکرو زه هغه ته یووړم، په داسي حال کې چې له ویري نه ریږدیدم، ما خپل احترام ورته ادا کړ. "اوه، ته خوارکی، نو ته د کاکا طرزي زوی یې؟" بیا یې نو خپل جراح یو ازبك راوغوښت، چې زما د بجلکي چاره وکړي. جراح راته نږدي شو او ارامولم یې. د قالیني یوه څنډه یې جکه کړه او په چاکو سره یې په ځمکه کې یو سوری وکاږه. زه یې ستونی ستغ کینولم او بې له دي چې زما دردونو او واویلاوو ته توجه وکړي، زما بیځایه شوي بجلکه یې په سوري کې ننویستله. هغه یې په خپلې پشې سره په زور کیکاږله ترڅو

ketabton.com - The Digital Library

چې زما بجلکه بيرته پرځای شوه. بيا يې تينګه بنداز کړه، سمدلاسه زه له درد نه خلاص شوم.

امير خپله مهرباني په نورو بنو هم وښودله. يو خاورين برك اس او دوه نوکران يې زما په اختيار کړل. ما په دغې زده کړې پيل وکړ، چې اس څنګه زين او قيضه کړم؟ ماته د لومړي ځل لپاره د عسکر کيدو او سفر کولو ذوق پيدا شو.

بيا نو مور د امير او پوځ ملګري شو، چې د ذمې غونډۀ ته ورشو، چې له پلازمينې نه دوه کړۀ ليري پرته وه. په يوې شنې غونډۀ باندې يوه لويه خيمه وه، چې شاوخوا يې نوري خيمې وهل شوي وي. هلته د افغانستان امير او انګريزانو د دوستۀ يو ترون لاسليك کړ، چې د هغه له مخې برتانويان به په **48** کړيو کې خپل پوځ له کابل نه راوباسي او هيواد به عبدالرحمن ته سپاري.

بنه به دا وي، چې ددغه ترون نورې مهمې مادي دلته راوړم:

1_ د کوکناري د غميزي په بدل کې به بالاحصار، چې ټول وران شوی، بيرته ودان نه شي.

2_ موجودي پولي به د اعتبار وړ وي او د يوه ټاکلي کميسيون له خوا به حدبندي شي.

3_ د دواړو حکومتونو ترمينځ به هغه سياسي اړيکې پرځای وي، چې د امير دوست محمد وختو ته به رسيږي.

4_ برتانويان به د روسيې د تيري په مقابل کې هر کال د دفاعي مقصد لپاره يو نيم ميليون روپۀ ورکوي.

5_ د افغانستان يو استازی به د وايسرای له خوا منل کيږي او يو مسلمان هندی به د دوايسرای د استازي په توګه د امير له خوا منل کيږي)[31](.

دغه مادي په څرګند ډول شيي، چې افغانستان د امير دوست محمد له واکمنۀ نه وروسته خپلواکي نه لرله او دا سړی په فکر کې اچوي، چې ولې دغسې وشول)[32](. زما په نظر ددي لپاره دغه لاملونه راوړل کيدلی شي. يو دا چې افغانان د پوره خپلواکۀ په مفهوم نه پوهيدل)[33](. نو دا عجيبه نه ده، چې د خپلواکۀ ذکر نه په سراج التواريخ او نه په تاج التواريخ کې شوی دی، چې دواړه د امير حبيب الله په دستور کښل شوي دي)[34](. داسې ښکاري، چې افغانان هم د مزاج او هم د طبيعت له مخې د نورو عقيدو له خلکو سره يو خه دښمني لري. دوی د مينې تعصب دغه کار ته هڅوي، نو په دي ډول دوی ښه کنې، چې د څو کاپرو پرځای له يوه کاپر سره معامله وکړي. که په ذمه کې د خپلواکۀ مفهوم او پايلي يې شي درك شوي وای، تر هغه به يو عزتمن ترون لاسليك شوی وای. د هرڅه په نظر کې نيولو سره په کندهار کې برتانوي پوځ ټول مات شوی او محصور شوی او خلك هر چيږي د جهاد لپاره تيار وو. يواځي په کوهستان کې يو نيم لك

ketabton.com - The Digital Library

جنګيالي امر ته سترګې په لار وو. که دوی او نورو او داسي هم د کندهار غازيانو خپل قومونه سره يوځای کړي وای. برتانويان به اړ شوي وای، چې د افغانستان پوره خپلواکي ومني.

خو افسوس او زر افسوس، د دوو تربورانو ترمينځ سيالي او دښمني)امير عبدالرحمن او سردار محمد ايوب(دوی دومره سره ليري کړي وو، چې دوی انګريزانو ته د لا نږدي والي احساس کاوه حتی د سکه او ناسکه ورونو ترمينځ دومره مخالفت و، چې امير محمد يعقوب ويل:"خدای دي نه کړي چې زه د ايوب په رسته تخت ونيسم."

په ذمه کي وضع ورته وه، بلکي لا بده وه. دبيلګې په ډول برتانويانو له عبدالرحمن سره د مرستې په نامه محمد ايوب په کندهار کي وواهه. د ايوب عکس العمل دا و، چې تر لاس لاندي روحانيانو څخه وغواړي چې د هغه د تربور په مقابل کي جهاد اعلام کړي. ددي مانا دا کيدله، چې هغه او د هغه پلويان نور نو مسلمانان نه دي. برتانويان د تل په شان ډير خوښ وو، چې له دغو دښمنيو او کينه ناکو رقابتونو نه ګټه اوچته کړي.

په پای کي د يادولو وړ ده، چې د افغان قومونو سريله توب په اړه، چې انګريزان يې مات کړي وو، د امير عبدالرحمن انديښنه رښتيني وه. ددي لپاره چې هغوی لاندي کړي، هغه په عاجل ډول وسلو او پيسو ته اړه لرله. ذمي ته چې بيرته وګرځو، جنرال رابرتس ځيني پوځونه له لوازمو او يو شمير "عزتمنو" متحدو سردارانو سره پيښور ته واستول. بيا نو په خپله يې د يوه غوره شوي پوځ په قوماندانۀ کندهار ته مارش وکړ، چې خپل محصور شوی پوځ له ماتيدلو نه وژغوري. د هغه بل مقصد دا و، چې کندهار د امير مامورانو ته وسپاري)35(. رابرتس په مشکي کي په يوه سخت جنګ کي افغان قومونه، چې پخواني ايسار شوي عسکر هم ورسره يو ځای شوي وو، مات کړل او سردار محمد ايوب او پوځ ته يې دغسي ضربه ورکړه، چې هرات ته په شا شو، بي له دي چې په لاري کي تم شي. رابرتس ته ددغه بريالي توب په ویاړ د "کندهار رابرتس" لقب ورکړل شو.

په عين حال کي امير عبدالرحمن کابل ته ننوت او د شيرپور کندهاري ور يې خپل موقتي مرکز وګرځاوه. پلار مي ورته ځان حاضر کړ او له هماغي ورځي نه د هغه مصاحب شو. هره ورځ به زه له ده سره دربار ته تللم او تر مابنام پوري به هلته پاتي کيدلم. په نتيجه کي زمور په ژوند طرز کي پوره بدلون راغی، له هغي ورځي نه چې امير ماته خاورين برک اس وبابنه له اسونو سره مي شوق تر دي حده پيدا شو، چې حتی په خوب کي به مي هم ليدل. ماته نوکران او ساتونکي هم راکړل شول، چې د دربار د سردارانو لپاره

ketabton.com - The Digital Library

ضروري وو. د پلار معاش مې څلور واړي ډير شو او يو ښه کور زمونږ په اختيار کې شو. دغو تجربو نه يواځې زما پوهه ډيره کړه، ديته يې هم وهڅولم، چې د ډيرو نويو چيلنجونو لپاره ځان تيار کړم.

په دې ډول زه د سورو لرونکيو مشرانو په قطار کې حساب شوم او د پنځوسو سورو ساتلو امتياز مې ترلاسه کړ. تاسي د ټولو هغو ځيزونو تصور کولی شئ، چې زه يې بايد وکړم: پنځوس ځوان وړ سواره استخدام کړم، پنځوس پياوړي او روغ اسونه واخلم او هغو ته ضروري ځيزونه لکه وسلي، جامي او نور برابر کړم. دلته بايد اعتراف وکړم، چې ددغو ټولو په زړه پورو چارو په څنګ کې د عربي ژبې صرف او نحو زده کول نه يواځې زړه بدوونکی وو، بلکې د زغم وړ هم نه و، په تيره چې زما د خپلې ژبې ګرامر پوره له ياده وتلی و. خه وخت چې ما دغه ذهني قيدونه خپل معلم ته ويل، هغه به ځواب راکاوه چې له عربي ګرامر نه پرته يو څوک حتی قرآن مجيد هم سم ويلی نه شي.

دمخه مې د ځينو افغانانو د سرايله توب موضوع، چې تينګه وه بيان کړه، چې په هغو کې سردران، خانان او روحانيان راځي. دوی په واقع کې ډير زړور شوي وو او امير عبدالرحمن يې تر خپل لاس لاندي)Protégé(کانه. د بيلګې په ډول ملا مشک عالم، چې به کله دربار ته، ته مريدان به يې له کور نه تر شيرپور پوري د سړک په دواړو غاړو کې دريدل. بل مشر محمد جان له ورته قدرت نه بهره من شو. امير دغې نتيجې ته ورسيد، چې د هغو د له مينځه وړلو لپاره يوي اغيزناکي نظامي قوي او پاخه سياست ته اړينه ده. د يو خو مياشتو په بهير کې يې دري دغسي کنډکونه، چې هر يوه يې اته سوه کسه لرل، تنظيم او په عصري وسلو سمبال کړل[36]. دی د خپل لومړي حرکت لپاره اماده و. يوه ورځ چې دواړه مشران په دربار کې وو، د مخکې تجويز شوي پلان له مخې يې دواړه احاطه او بې وسلي کړل. دواړه يې بندي کړل او محمدجان يې په هاغه ورځ شمال ته واستاوه او چيرته په لار کې له مينځه يووړل شو. ملا مشک عالم بيا په کور کې بندي شو[37].

ketabton.com - The Digital Library

د امير عبدالرحمن د واکمنۍ لومړی کال

لومړی څیز چې په یاد راځي هغه د امیر عبدالرحمن واده دی، د هغه له ترلې بې بې حلیمې سره. د واده جشن د رواج له مخې نیول شوی و. د ورا په ورځ ناوې د امیر هستوکنځي ته وړل کیدله. هغه په دغسې ښکلي او انځور شوي ډولۍ کې ناسته وه، چې څو کسانو په اوږو وړله. په ډولۍ پسې په سلکونو جپه نونه)Jappans(وړل کیدل، چې د وړې ډولۍ په شان د یوه او یا دوه کسانو لپاره و. سرداران او خانان په یو شمیر پیلانو باندې سواره روان وو، د ډولۍ ترمخه د موزیک ډلې او پلتنو نه روان وو. دوی به په خاصو ګامونو سره مارش کاوه او په هر سل فوته فاصله کې به یې په ټوپکو سره ډزې کولې. د اشرافو زامن، زما په ګډون، پاچایي غلام بچه ګانو او نورو ځوانانو د ناوې په مخ کې د پریت په حال کې د خپلو وسلو او اسونو نندارە جوړوله.

زه د خوښۍ دوه نور جشنونه هم په یاد لرم، چې زمور په کور کې ونیول شول. یو یې د واده او بل یې د یادوني لپاره و. د واده جشن زما د خور و، چې له یوه سدوزي ویزر زوی سره واده شوه. د شادۍ دغه ځلانده پیښه د امیر په غوښتنه او د ستور و، چې ټول لګښت یې هغه په غاړه اخیستی و. زمور کور د یوې اونۍ لپاره د خوښۍ او سات تیرۍ په جنت بدل شوی و.

د یادوني غونډه زما د نیا بې بې هوا لپاره وه، چې په کندهار کې مړه شوې وه. امیر د غم لړلې کورنۍ د غړي په شان پکې ګډون وکړ. بې بې هوا د یوې نومیالۍ او درنې میرمن په شان په کندهار کې ډیر اوږد عمر تیر کړی و. په میان جوی کې یې چې د ارغنداو د سین په خولي کې یې چې د ښې هوا په لرلو سره یو په زړه پورې کلی دی، ځمکه، باغونه او لوی کور لاره. داسې پیښه شوې وه، چې عبدالرحمن پخوا له دي چې په روسیه کې مهاجر شي، د هغه زوی او ښځه په کندهار کې د امیر شیر علي په امر تر سختي څارني لاندې نیول شوي وو. سره له دي هم بې بې هوا هغوی په منظم ډول لیدل او هر ډول مرسته یې ورسره کوله. څنګه چې هغه د سردار رحمدل میرمن وه او هغه د امیر شیر علي تره و، هغه کوم اعتراض ونه کړ. د هغه بر عکس هغه هر وخت د هغه د احساساتو قدر کاوه.

د عبدالرحمن بله ښځه په روسي ترکستان کې پاتې شوې وه، چې د هغې سیمې د کوم نامتو مشر لور وه. هغه چې د "میر لور" په نامه یادیدله، بې اولاده وه. نو یې له خپلو په نامه شویو نجونو څخه یوه چې د هغې کنیزه وینځه وه، امیر ته ورانده کړه. له دغه پیوستون څخه دوه زامن پیدا شول.

ketabton.com - The Digital Library

امیر یو حبیب الله)چې له هغه وروسته په **1901** کې امیر شو(او بل نصرالله ونومـاوه)[37] الف(. امیر پخوا له دي چې کندهار ته لښکر وباسي، کابل ته یې د خپلې کورنۍ د راوړلو ترتیب ونیوه. څنګه چې د امیر شیر علي د پلان له مخې د شیرپور د چاونۍ تکمیلول ډیرو پیسو او وخت ته اړه لرله امیر فیصله وکړه، چې یو ډیره ښکلي، ښه ساتل کیدونکي او ډیره ساده مانۍ ودانه کړي او د "ارك" نوم پرې کښیږدي.

کندهار ته لښکر ایستل

په عین حال کې په هرات کې سردار محمد ایوب د واك کتلو لپاره د پلان په جوړولو بوخت شو. د رپوټونو له مخې دی له یوه لوی پوځ سره د کندهار پر لور روان شو. وروسته د امیر عبدالرحمن پوځ په ګرشك کې مات او د غلزیو کلات ته په شا شو. په پای کې کندهار هم د سردار ایوب په لاس ورغې. امیر سخت ټکان وخوړ. په یوي اونۍ کې یې خپل لښکر راټول کړ او کندهار ته په بیړه روان شو. د هغه پوځ له **25000** پخو جنګیالیو نه جوړ وو. د هغه دري قومندانان په تصادفي ډول غلام حیدر نومیدل، چې هر یو یې بیا د خپل قوم په نامه یادیده لکه توخی اورکزی او څرخي)[38](. څرخي د سربندني، زړورتیا او هوښیارۍ له املګام په ګام پرمخ تللی او سپاه سالار شوی و.

امیر غوښتل چې څومره زر کیدلی شي کلات ته ځان ورسوي، چې په خپل مات شوي پوځ باندي د بلي حملي مخه ونیسي. که په دغه کار کې بیرته پاتي شوی وای، د بریالیتوب چانس به یې ډیر لږ شوی وای. له ښه مرغه سردار محمد ایوب د کندهار له نیولو نه وروسته او ملګرو یې په څښلو او سات تیري کولو پیل وکړ. هغه یوه ورځ په غزني کې تیره کړه. څنګه چې ما د هغه د سترتوب، کلتور، شتمنۍ او ښکلا په هکله ډیر خه لوستلي وو، زه په ژور ډول ناهیلی شوم. هغه خه چې ما ولیدل زیارتونه او کنډوالي دي. غزني په واقع کې د یوي غونډۍ دپاسه او تر هغې نور هم دپاسه یوه تینګه کلا وه، چې د جنګي حصار فکر پرې کیږي. موږ په ښار کې له ننوتلو نه ډډه وکړه، که خه هم ما یې د لیدلو تلوسه لرله، ځکه چې ما هلته د لومړي ځل لپاره سترګې غړولي وي.

امیر وکولی شول، چې په یوي اونۍ کې کلات ته ورسیږي. زمور د ورتلو ورځ رخصتي وه، امیر د دري ورځو د تم کیدو امر وکړ، ددي لپاره چې پوځ ارام وکړي او مات شوی پوځ پیاوړی شي. امیر پخوا له دي چې له کابل نه حرکت وکړي، خپل یو قومندان سردار عبدالقدوس یې مامور کړی و، چې له هزاره جات نه په هرات حمله وکړي. مقصد دا و، چې سردار محمد ایوب د ماتیدو په حال کې د بیرته تللو

ketabton.com - The Digital Library

ځای نه محروم وي. سردار عبدالقدوس په لار کې د امیر له خوا ډیر خلك او د هغو لویان وهڅول، چې ورسره یوځای شي. هرات بي له سختۀ نه ونیول شو.

امیر عبدالرحمن د زمري په شان چې خپل ښکار ته نږدي کیږي، په دریو ورځو کې او په غور او فکر سره کندهار ته ورسیدل، چې خپل ویروونکی حضور څرګند کړي.له بلي خوا نه د نه غبرګون په ښوولو سره هغه په دي فکر شو، چې ایوب دفاعي حال غوره کړی دی. هغه سمدلاسه یو نظامي پریت ونیوه، چې د هرات د نیولو جشن ونیسي. دغه جشن او دغه کار ایوب په تعجب کې کړ[39]. د امیر مقصد دا و، چې د خپل رقیب معنویات خراب کړي او د خپل نوي ترلاسه شوي قدرت ننداره جوړه کړي.

پوځ په نیمه شپه کې د ښار په مخامخ غونډیو کې ځای پرځای شوی و. امیر په خپلي خیمې کې چې قومندانان یې شاوخوا ولاړ وو، د دوو شمعو په رڼا کې د جنګ پلان وایست. زما د سورو معنویات لوړ و، ما د جنګ له خطر نه اندیښنه نه لرله. زما ټول فکر دیته متوجه و، چې زه به په جنګ کې څنګه تبارز وکړم، چې د امیر توجه جلب شي؟ زما ډیر خوبونه د نشتو په اړه وو، چې په هغو کې زما اس تر تولو دمخه وي.

بل سهار د وختې چې د لمر روښانه کوونکي لومړۀ وړانګې د غرونو په څوکو کې وځلیدلي، زمور توپونو ډزي وکړي او بیا پریتونه او مارشونه پیل شول. مقصد دا و، چې د ایوب توجه ختیځې خوا ته واړوله شي او مور له لویدیځې خوا نه یرغل وکړو، چیرته چې زمور ټولي لښکري په واقع کې ورو ورو ټولي شوي وي. مقابل لوري ته وخت له وخت نه تیر و، چې خپل پوځونه په اغیزناك ډول له سره ځای پرځای کړي. د دواړو خواوو د مخکینیو واحدونو ترمینځ نشتي پیل شوي. د جکړي لاندینی بیان زما د خپلو لیدنو کتنو له مخي دی.

کندهار زمور په شي خوا کې و، مخامخ مو د نکار غونډۀ د دیوال ډولي غونډۀ په خیر ولاړه وه، چې د سر په اخره کې یې د نیمروز نامتو ښار) چې اوس زور ښار نومیږي(پروت و. له ډډي نه یې چې باغونه او پتې غځیدلي وو، زمور په کینې خوا کې پراته وو. د سردار ایوب سواره کنډکونه چې ټول شمیر به یې دوه زره وو، په ډډو کې زمور دقرارګاه او کینې خوا باندي د حملي کولو لپاره ځای پرځای شوي وو. سردار او ملګرو یې د زاړه ښار د تینګ حصار د کنډوالو ترمینځ سباناری کاوه. کندهار په ټولیز ډول د یوي جنګي کلا بنه غوره کړي وه او د ارتباط محفوظي لاري جوړي شوي وي.

د امیر د خپلې شخصي قوماندانۀ لاندي دري کنډکونه او

ketabton.com - The Digital Library

خاص ساتونکي وو، چې په سرو واسکټونو، سپينو پرتګونو سره د خاټول ميدان ته ورته وو. دوی زمور کينې خوا ته د باغونو او خندقو تر شا ځای پرځای شوي وو. سورو لرونکيو لويانو دغسې موقع نيولې وه، چې کولی يې شول هرې خوا ته يې چې زړه وشي، ورشي. د امير مقصد دا و، چې کندهار ګوښه کړي او په پرله پسې حملو سره يې محصور کړي. داسې ښکاريده، چې دی د جنګ پوره کنټرول په لاس کې لري. په داسې حال کې چې په خپل نصواري رنګ اس سپور و او د ګولیو د بارانونو پروا يې نه کوله، دی هر چيرې حاضر و او خپل پوځ يې ځای پرځای کاوه او لا پياوړی کاوه. يو وخت مې وليد، چې يوه وران شوي توپ ته منډه کوي، چې د ترميم کولو او امتحان کولو څارنه يې په خپله وکړي.

د هغه پرخلاف ايوب په داسې حال کې چې پوځونو يې له زاړه ښار نه دفاع کوله، لا هم په سباناري بوخت و. د کندهار رضاکاران له لونګونو، چاکوګانو او ډنډو سره د خپلو ملايانو او طالبانو په تينګار د جهاد لپاره سره تولېدل. دوه مهم ملايان چې خلکو ته د اعتبار وړ وو، د ايوب له خوا اړ شوي وو چې فتوا ورکړي، چې له امير سره جنګ کول لکه د کافرو سره چې جنګ وي. کندهاريان چې يې فکر کاوه د جنت ورونه يې پرمخ خلاص دي، د ګولیو او ډزو د بارانونو په مقابل کې په بيړه روان وو.

زه له يوې عجيبې صحنې سره مخ شوم، زمور پر وړاندي له توپچيو سره يوه ډله توپونه وو، بې له دي چې له ملايانو او طالبانو نه پرته بل څوك ورسره وي او دوی چيغې وهلې چې "ياچاريار! دا جهاد دی، دا د کافرو پر ضد جهاد دی." له بلې خوا د هغوی ملاتړ سواره بيل شوي وو، چې د خپل حرص له کبله زمور کيمپ چور کړي.

د جنګ صحنه ناڅاپه بدله شوه، له مقابلي خوا د توپونو اواز غلی شو. وروسته چې زور ښار زمور له خوا پرلپسې او په تينګه وويشتل شي، سردار محمد ايوب د ترصد د برج له سر نه خپله پياله په ځمکه ووهله، په خپل اس باندي يې توپ کړ او وتښتيد او په سختو لارو ايران ته لاړ[40]. کندهار تسليم شو، امير عبدالرحمن پوره بريالی او په ټول هيواد باندي يې حکم جاري شو.

زما پلار د امير د مصاحبانو د مهم غړي په توګه کوښښ وکړ، چې څومره کولی شي کندهاريان وژغوري. مور هم چې صحني ته ورسيدلو، د هغه په پله روان شو. مور د امير له حکم سره سره چې په جنګ کې ګډ شوي ټول کسان بايد ووژل شي، اټکل دوه سوه کسان له وژل کيدلو نه وژغورل. امير پلار ته د درناوي له لامله زمور کوښښونه وزغمل، خو په زړه کې يې واچوله.

د مړو او ټپي شويو تيتو جسدونو د چمنونو، باغونو او د

ketabton.com - The Digital Library

پاکو میرو د نښتو ځایونه د ذبح په ډګر بدل کړي وو. امیر په داسي حال کي چې په یوي صفي ناست وو او قوماندانان او مهم سرداران یې شاوخوا ولاړ وو، د خپل پوځ د تګ ننداره وکړه. همدا چې پریت پای ته ورسید، هر یوه خپلي خیمي ته مخه وکړه. ما خپلي خیمي ته په رسیدلو سره حس کړه، چې ډیر سترې شوی وم او همدا چې خپله بستره مي ولیدله، هغه څه مي چې کولی شوه دا و چې ملاوستني او توپك ایسته وغورځوم او په بستره باندي اوږد وغځیږم.

زه تر سهاره پوري په درانده خوب ویده وم او سهار د لمانځه لپاره پاڅیدم. پلار غوښتل چې میان جوی ته ولاړ شم، چې خپل کور له تالاکرو او سرتیرو نه وژغورم. امیر ځرګنده کړي وه، چې سرتیري کولی شي کندهار)په یوي شپې او ورځې کې(تر شپږ کیلومتري پوري چور کړي. دا یواځي د انعام لپاره نه و، بلکي د مغلوبو د جزا لپاره هم و، چې د ملایانو په هڅوني سره یې په جنګ لاس پوري کړی وو. ما ځان ناتوانه او بې حرګته حس کاوه، له خپلو نورو ملګرو سره چې پینځه یې وژل شوي یا تپي شوي وو، مورږ د میان جوی په لور روان شوو. په لار کې مو د خلکو له چیغو او واویلا او د سرتیرو له چور نه پرته نور څه نه لیدل، خو دوی له دینه منع شوي وو، چې وژل وکړي یا پتي او باغونه له حد نه ډیر چور کړي.

مورږ د اروابنادي مور واړه انګړ ته ورسیدلو، دنننی انګړ یې له دوو باغونو سره د شخصي هستوکنځي لپاره و. دا په معمول ډول د اوړي کور و او کوتي، حمام، پلخنځی او نور څه یې لرل. سرتیرو هغه د ځلورم ځل لپاره تالا کړی و. ټوله کورنۀ د پلار د هرکلي لپاره سترګي په لار وه، زما ناسکه ورونه ګل محمد او خالق او د هغوی مور هلته وو. وروسته له اوږده بیلتون نه چې خه روغبړ کول، افسوس خوږل، ژړل او خندل چې هلته نه وو. دغه خاوري لیکونکی که خه هم په اصل کي د کندهار دی او د خپل وړوکتوب دوه لومړي کلونه یې هلته تیر کړي وو، دا په غم لړلی حال و چې د لومړي ځل لپاره یې خپل وطن، مور، ورینداړ او وریرونه ولیدل. په خاص ډول د خالق ورور لیدل، چې هغه یو خورږ ملګری هم و، د هغه له سترګو نه یې اوښکي و بهولي.

مورږ په کور کي ناست وو او چای مو لا خلاص کړی نه و، چې د جنرال فراموز د راتګ مو واوریدل. ځنګه چې هغه له پلار سره خاص اخلاص او تینګه ملګرتیا لرله، مورږ داسي ګڼله چې هغه ددي لپاره راغلی، چې له مورږ سره ورځ تیره کړي او د کباب، چلاو او شیرچای مزه وځکي. مورږ چې ننوتلو، فراموز او ورسره یو ځو نورو منصبدارانو ملګرو یې قدم واهه. په منډه یې پلار، زه او خالق په غیږ کي ونیولو او په داسي حال کي، چې پلار ته یې کتل، وویل چې "محترم

ketabton.com - The Digital Library

سردار صاحب! د ملګرتيا لپار دا نه ده، چې ته دلته له موږ نه پرته ميله او مزه وړي. پردي سربيره دا يوه مناسبه ورځ هم نه ده، ځکه چې پاچا دربار خلاص کړی او هر يو ورته ورځې او مبارکي وايي."

پلار په ځواب کې وويل، چې "له معلوماتو نه دي مننه، خو زه دلته راغلم چې کور مي له تالاکرو نه وژغورم، ما هيڅ فکر نه کاوه چې نن به دربار وي، خو راځه چې پخوا له دي چې هلته لاړ شو، يوه پياله چای وڅښو."

يو څه وخت وروسته موږ په اسونو سپاره د کندهار په لور وخوځيدلو. د عادت له مخې ما د ويالو او خندقو له پاسه خپل اس ځغلوه او خيزونه وهل، چې په دغه وخت کې زما مصاحب ورسيد او راته يې کړه چې "څنګه دي زړه دی، هغسې خيز وهه، خيز وهه. ويريږم چې دا به دي وروستۍ ځغستا وي. شاوخوا دي وګوره." ما وليدل چې د سورو ډلې موږ نه چارپيريږي او جنرال فراموز له موږ نه ليرې کيږي. د هغو له وضع نه ښکاريده، چې موږ معزول شوي يو او دوی زمور د نيولو اراده لري. همدا چې د امير هستوکنځي ته ورسيدو، ګومان مو په يقين بدل شو. همدا چې موږ پلي شو، پاچايي سرتيرو زمور سړيو او اسونو ته منډه کړه. د امير خيمه له افسرانو، خانانو او سردارانو نه ډکه وه. امير زما له پلار نه وغوښتل، چې مخي ته يې کينې. په داسې حال کې چې يو ليک يې ورښوده)چې بې له شکه د ايوب په پلوي و(ويې پوښته چې "دا ستا ليك دی؟".

پلار ليك ولوست او په ځواب کې يې وويل چې "نه، دا زما ليك نه دی." "ته څنګه له دينه انګار کوي؟" بل څوك په دغه ډول ليکل کوی شي؟؟"[41]. زه نه پوهيږم، چې بل څوك به دغسې ليکنه وکړي، خو په دي پوهيږم چې دا زما ليکنه نه ده او دغه حقيقت دی." په دغه وخت کې د کوهستان يوه خان د پلار هغه ليك له جب نه وايست، چې څو ورځې دمخه يې وراستولی و. "راځئ وګورو که دغه دوه ليکونه سره ورته وي." يو درجن نورو ملګرو هم هغه ليکونه وړاندي کړل، چې پلار په دغو نړدي وختو کې وراستولي وو. ما هم د پلار په قلم يو څو شعرونه وړاندي کړل، چې ټول يې ووينې. هغه يو شان نه وو.

امير لومړی کس و، چې وغږيد. "کوره دغه ليکونه سره ورته نه دي. داسې ښکاري چې ته په هر ډول وغواړي ليکلی شي. پلار مې وويل چې "دا يوه پلمه ده، ته په زړه کې څه اصلاحات لري، چې پخوا دي له ما سره پري خبري کړي وي. اوس چې غواړي پلي يې کړي، شرع يې له ما نه کوي." "زه

ketabton.com - The Digital Library

لـه دينـه پرتـه بـل هـيڅ پـه زړه کـي نـه لـرم، چـي تـه بايـد د حـج ادا کولـو لپـاره مکـي تـه ولاړ شـي." "دا بـه سـتا ډيـره مهربـاني وي چـي لـه مـا سـره يـي کـوي." تحقيـق پـای تـه ورسـيد او اميـر خپـل د دربـار آمـر بـای محمـد تـه امـر وکـړ، چـي تـر تبعيـدلو پـوري مـوږ بنـدي وسـاتي. لـه دغـي دقيقـي نـه وروسـته زمـوږ نـه پـای تـه رسـيدونکي نيکمرغـي پـه سـختي بدمرغي واوښته.

ketabton.com - The Digital Library

د دوزخ او د هغه د ساتونکيو يوه منظره

هو، بې له مبالغې نه مور د دوزخ د ساتونکيو له نمونو سره چې په مبارك قرآن او نورو کې يې ذکر شوی، مخامخ شو. د امر مطابق مور د دربار په هغه مامور پسې روان شولو، چې يو ناشولته، ناوړی، بيسواده، جلاد ډوله ازبك و. له مخ نه يې د بې رحمۍ او ناوړي چلند نشې ښکاريدلې، د بنې آخر ته يې ورسولو چې هلته د هغه او دنورو نوکرو د اوسيدلو لپاره خيمې قطار ولاړي وي. هغو ته نږدې يوه لويه خيمه وهل شوي وه، چې له هغې نه د بندي خاني کار اخيستل کيده، خو نور بنديان چې په غاړو او پښو کې يې زولنې وي، د يو څو رژيدونکيو پلو دپاسه په نيم لوڅې حال کې ناست وو.

مور چې په خيمه کې دننه شوو راته امر وشو، چې په هغه ګلم باندې کينو چې پکې خور و. صاحب په داسې حال کې، چې په يوه کتکې باندې ناست و، په دوو شډلو او ربړ ورکوونکيو نوکرو باندې غږ کړ، چې "جامي يې وباسي، نور نو هغه ته اړه نه شته." هغو د پلار په لور منډه کړه، چې قيمتي، طلاکاري شوی شال او بالاپوش يې وباسي. پلار په سوچه کندهاري او محمدزي ډوله غضب سره هغوی وايستل او وويل چې "دوی ته نه شايي زما جامي وباسي. که حاجب صاحب جامو ته اړ وي، زه به يې په خپله وباسم." د جامو په ايستلو يې پيل وکړ او خپل قيمتي کالي يې ور غوزار کړل: بالاپوش، يو ډير ښکلی واسکت او د سراو ملا خامك دوزي شوي ډيري ښکلي پټۀ ګاني، چې د هغه حرص يې پارولی. څنګه چې زمور جامي ګراني نه وي، هغه مور ته توجه ونه کړه، خو هغو زما ملاوستنی، توره، توپانچه، بوتان او ځړيدلي چاړه يا خنجر، د شعرونو يوه وړه کتابچه چې په ښکلي خط ليکل شوي وو او يو وظيفات چې مور مې زما په غاړه کي اچولي و، رانه واخيستل.

په لږ وخت کې دوی زما د پلار له نوکرو څخه يو له کاليو او نورو څيزونو سره رادننه کړ، ټول څه يې ترينه په زور خپل کړل او هغه يې له بنې نه وشاړه. په لمر پريوتو سره دغه خيمې ډاروونکې او دوزخ ته ورته منظري وي. يوه ژوره تياره راخوره شوه، د بندي خاني مخې ته اور بليده، سربيره پردي چې شاوخوا يې يو څه روښانه کړ، له هغه نه يو ګن تريخ لوګی وته، چې بندي خانه او زمور سترګي يې ډکې کړي او په دغې ناڅاپي غميزي يې زمور اوښکي د درد له ژړا سره ګډې کړي.

بای محمد دوه کړۀ وروسته له امير نه راغی او په خپل کتکې باندې کيناست، چې ددغې پريکړي اعلام وکړي:"لومړی دا چې تر هغو چې د محترم غلام محمد طرزي او زامنو د سفر ترتيب نيول کيږي، دوی به د حاجب تر

ketabton.com - The Digital Library

ځارني لاندې وي. دويم، سردار ته به هر څاشت او مابنام له پاچايي پخلنځي نه دوه غوري پلاو له قورمي سره رسيږي. دريم، سردار له دينه منع دی، چې له باندې سره اړيکې تينګ کړي، خو له کور نه به يې دغسې ځيزونه لکه ډوډۀ او جامي وررسيږي. ده ته دا د پاچا حکم دی، ورته دعا کوه."

پلار:" مور به هيڅ داسې نه کړو، دعا بايد په خپله وشي او له زړه نه راووځي." بای کړه چې "ته دا ځيزونه په خپله پوهيږي، زه نه پوهيږم." هغه نو بيا امر وکړ، چې ډکروال دي حاضر شي. دوه نوکران په خيمه راننوتل او له نيم درجن زنځير شويو بنديانو نه يې هغه ونيوه، چې له ځان نه يې شال راتاو کړی او پريښانۀ وړی و. هغه يې لاس نيولی په کشولو سره حاجب ته بوته.

"ډکروالې! راځه حقيقت وايه، ولې ځان او مور ربړوي. د ايوب د يوه نږدي مصاحب په شان ته بايد په دي پوه شي چې دغه ليکونه چا استولي وو؟" بيچاره ډکروال چې لنډ قدی هراتی و، په خپلې خاصې لهجې سره وويل چې "محترم حاجب صاحب! په ټول احترام سره ته له پرون راهيسې له مانه همدغه پوښتنه کوي، تا پرون سل واره په ډنډي سره وهلی يم، د يوه عسکر په توګه زما کار د بيرون و، دغه خوار روح به څنګه په هغه ځيز خبر شي، چې دننه پيښيدل؟."

حاجب په خپل خاص ازبکي قار سره ريږديده)وايي چې صد رحم ازبك، يك قهر افغان.("ته که حقيقت نه وايي، تاته به وښييم چې حقيقت څه ځيز دی." هغه يوه نوکر ته اشاره وکړه، چې د ډکروال د پښې پونده تر يوه نيمايي شوي ميوکي پوري وتړي. نوکر يوه پانه ننويستله او په داسې حال کې، چې ميوکی يې نيولی و، نورو هدايتو ته منتظر ودريد. زه نو اوس پوره پوه شوم، چې له پاني نه د کړولو د يوي وسيلي په توکه څنګه کار اخيستل کيږي؟.

پلار ددي لپاره، چې دغه غم لرلې صحنه يې ونه ځوروي، د خوب په ستره بستره کې پريوت او په داسې حال کې، چې خپلې سترګې يې په لنکوتي سره پټې کړي وي، ويده شو خو ما او خالق په ناطاقتۀ سره انتظار کاوه، چې نور به څه پيښيږي.

"ووايه! وبه يې وايي يا به يې ونه وايي؟" "صاحبه! زه څه ووايم؟ څنګه د يوه ځيز په اړه څه ووايم، چې پري خبر نه يم؟" "اوه! ته لعنتي کاپر، ته هيڅ په درد نه خوري." بيا نو هغه په نوکر باندې امر وکړ، چې ميوکي ته تك ورکړي. بيچاره ډکروال چيغې کړي:"د خدای لپاره والله که راته معلوم وي." ناري يې سر کړي، دغه سخت زړي سړي په دغومره قوت سره تك ورکړ، چې د بندي له ګوتو نه وينې وبهيدي. په زړه سوځوونکي چيغې سره بې هوشه شو، نوکر پښه ورخلاصه کړه چې بيرته په هوش راشي.

ketabton.com - The Digital Library

بيا نو د يوه ميرزا وار راغى، چې دغه بدبخت هم د هرات او د ايوب د حساب د دفتر غړى و. هغه چيغې کړې، چې "د خداى لپاره زه نور دغه پانه زغملى نه شم، لاسونه او پښې مې شل شوي دي." لعنتي حاجب په غضب سره چيغې کړې، چې "غم مه کوه، زه به ستا بنکلي لاسونه او پښې تپې نه کړم، نن شپه د سرو تيلو وار دى، د سرو تيلو!" خوارکى محاسب په داسې حال کې، چې زاري او عذر يې کاوه، د دوو نوکرو له خوا په زور يووړل شو. يو څو شيبې وروسته دوى يو څه تيل په يوه لوښي کې واچول او په منقل باندې يې کيښود. په ليدلو سره يې بيچاره بندي زارۀ پيل کړې:"حاجب صاحب! زه به زر ځله خپل ځان له تا نه قربان کړم، زه يې زغملى نه شم، سمدلاسه مې ووژنه." "ميرزا صاحب! موضوع ستا په لاس کې ده، راته ووايه چې يو نيم لك ورکې شوي روپۀ چيرې دي؟" "دغه او هغه کاپر حقيقت هيڅ نه وايي، شا يې لوڅه کړئ." هغه جارو په تيلو کې تخته کړه او يو څاڅکى يې پريښود، چې په ملا يې ولويږي. ميرزا په ساه نيولي اواز وستميده "مهربانه خدايه!" او بې هوشه شو.

اوس نو د دريم بندي وار و. "قوماندانه! رادمخه ښه." حاجب په پوچو ويلو شروع وکړه. يو دنګ ځوان او د خوښې طبع خاوند په وقار سره جك شو، په داسې حال کې چې د زولنو څوکه يې نيولي وه، د هغو د کړپ او کړوپ په مينځ کې رابنکاره شو. "قوماندان صاحبه! راځه حقيقت ووايه، څله مور او ځان ربړوي. ووايه چې چا له کابل نه ايوب ته ليکونه استولي وو؟". د قوماندان قواري او کړو شودله چې د درنې کورنۀ سړى دى او دا اول ځل دى، چې له تحقيق او کړاو سره مخ کيږي.

" زه د ايوب نږدي مصاحب نه وم، زه به د ورځې يو ځل دربار ته تللم، کله به مې سلام وکړ او ستون به شوم. په نورو وختو کې به مې د څاشت ډوډۀ خوړله او بيا به رخصتيدلم. څنګه به له دغسې شخصي موضوع ګانو نه خبريدلى شوم؟ که ته زما په خبرو باور نه کوي هر ښه مسلمان وپوښته. زه په دي پوهيږم، چې ته به د نورو په شان ما هم وکړوي. څنګه چې زه د قين او پاني تاب نه لرم، ځان به ووژنم. ښه به دا وي چې ته ماته هغه سړى وښيي، چې غواړي ته يې تورن کړي او زه به د هغه نوم درکړم او خپله ازادي به وګتم." "له هزاره حسن علي نه يو ليك رارسيدلى دى." "دا لومړى ځل دى، چې ته د هغه نوم اخلې. څنګه غواړي چې ځواب درکړم؟ هو، يا نه؟" حاجب په تعجب کې شو، هيجاني او ګډوډ شو، په خپلو سړيو باندې يې غږ وکړ چې "دغه سړى ډير سپين سترګى دى، دا به ټوله ورځ او زمور د کړولو د ټولو وسيلو استعمال ونيسي، چې دى د بلبلې په شان په خبرو راوستل شي. ته بدکاره انسانه! ځغله،

ketabton.com - The Digital Library

ښه ويده ښه، د سبا لپاره تيار اوسه."

دا د بـــاى محمـــد د بـــي رحمـــۀ او کړولـــو د ډرامـــي وروســـتۀ پرده وه، چې له هغه وروسته جګ شو او لاړ.

د دوزخ د تيلـــو بـــوى نـــاك ســـور رنګـــه دود ورو ورو لړيـــده، د دوزخ ســـاتونکي خپلـــو خيمـــو تـــه ســـتنيدل، ســـرتيري لـــه نيغـــو نيـــزو ســـره خوريـــدل. د ســـوځول شـــوي پـــوتکي د مـــخ د ويښـــتو مـــردار بـــوى چـــي لـــه خپـــه کوونکيـــو او تينګـــو زاريـــو ســـره ګډيـــدل، زمـــا احساســـونه يـــي درې وړې کـــړل، تـــر دي حـــده چـــي لـــه خـــوب نـــه يـــي محـــروم کـــړم او لـــه ســـترګو نـــه يـــي راتـــه ترخـــي اوښـــکي وبهـــولي. مـــور نـــه پـــوهيږو چـــي د حاجـــب دغـــه کـــره ددي لپـــاره وو، چـــي مـــور وډار کـــړي يـــا د کـــوم بـــل مقصـــد لپـــاره؟ کيـــدلى شـــول چـــي هغـــه پـــه کومي بلي خيمي کي شوي واى.

دغـــه ويروونکـــي او د بيخوبـــۀ شـــپه پـــاى تـــه ورســـيده، پـــه ســـبا يـــي حاجـــب رابښـــکاره شـــو چـــي ووايـــي "ټولـــه اوږده شـــپه مـــي کـــار وکـــړ، چـــي د تاســـو لپـــاره ددغـــه بـــن پـــه تهکـــاوي کـــي يـــوه کوتـــه پيـــدا کـــړم. تاســـي بـــه هلتـــه ښـــه ارام اوســـئ، جـــګ شـــئ چـــي ځـــو." دغـــه کوتـــه نمجنـــه وه او يـــو څـــو تـــوتي ګلمونـــه پکـــي غوړيـــدلي وو. د پـــلار لپـــاره مـــي لـــه بســـتري ســـره يـــو کـــت او زمـــا او زمـــا د ورور لپـــاره دوه توشـــکي، دوه بالښـــتونه او دوه خيرنـــي کمپلـــي پرتـــي وي. د اوبـــو يـــو صـــراحي او يـــوه مســـي کاســـه هـــم زمـــور لپـــاره هلتـــه ليـــدل کيـــدل. پـــه مثبتـــه خـــوا کـــي يـــو خـــه کورنـــۀ غـــذا، ميـــوي او نور خه له کور نه استول کيدل.

کـــوم څيـــز چـــي زه يـــي وســـاتلم او د بنـــدي تـــوب کـــړاو يـــي راتـــه کـــم کـــړ، هغـــه زمـــور د تبعيـــد او د پـــلار لپـــاره د حـــج د ترتيـــب نيولـــو هيلـــه وه. دا بـــه پـــه مـــا کـــي د ســـفر لپـــاره يـــوه ژوره علاقمنـــي وتخنـــوي او شـــي هيلـــي او خيالونـــه بـــه مـــي روښـــانه کـــړي. حاجـــب بـــه مـــي هـــره ورځ پوښـــته چـــي "دوى بـــه څـــه وخـــت مـــور حـــج تـــه واســـتوي؟" هغـــه بـــه ويـــل چـــي "غـــم انديښـــنه مـــه کـــوه، هغـــه بـــه زر وشي."

د اميـــر ســـرتيرو دوه ورځـــي وروســـته د هيلـــي پـــرخلاف زمـــور ورونـــه ګـــل محمـــد او شـــير محمـــد ونيـــول او زمـــور بنـــدي خـــاني تـــه يـــي راوســـتل. پـــلار چـــي ورســـره خپـــه و، پـــه دي چـــي هغـــوى پـــه ظـــاهر کـــي پـــه يـــوي حساســـي شـــيبي کـــي هغـــه پـــري ايښـــى وو، ورســـره پـــه بـــي ميلـــي ســـره روغبـــړ وکـــړ. خـــالق او زه ډيـــر خـــوښ شـــوو چـــي دلتـــه بـــه يـــي ولـــرو، کـــه څـــه هـــم پـــه بنـــدي تـــوب يـــي خپـــه وو. مور يواځي سره ورونه نه وو، ښه ملګري هم وو.

کـــه زه ټـــول هغـــه څـــه بيـــان کـــړم، چـــي هـــره ورځ پيښـــيدل، هغـــه بـــه پـــاى ونـــه لـــري. پـــه لنـــډ ډول زمـــور بنـــدي تـــوب دري مياشـــتي اوږد شـــو. مـــور څلـــور ځلـــي حرکـــت وکـــړ او د حاجـــب بنـــديان مـــخ پـــه ډيريـــدو وو. اوســـنۀ بنـــدي خانـــه يـــو رارو)کاريـــډور(و، چـــي پـــه هـــري خـــوا کـــي يـــي برنـــډه وه. پـــلار او مـــور څلـــور ورونـــو يـــورارو پـــه کـــډه لاره او نـــور يـــي د نـــورو ســـردارانو او خانـــانو لپـــاره وو،

ketabton.com - The Digital Library

چې په هغو کې د سردار شیر علي ورونه او د هغو یو تربور)انور(هم و، چې تپې شوی و. درارو په غولي باندې یو عجب او نوم بدی شخص هم پروت و. عجب په دي چې شکل او ځان یې ډیر ویروونکی و، اوږد قد یې لاره، له اوږدو غړیو سره، ږیره یې د ژړا ولي د ځانګو په شان په غیر منظم ډول د هغه د سترګو له کونجونو نه لاندې ځړیدله او بیا د یوه بوتي په څیر تر نامه یې رسیدله. سترګي یې چې نیمایي یې په وریځو سره پټې وې، د یوه وحشي ځناور د سترګو په څیر ځلیدلي. د پریږي خمتا یو لنډ کمیس یې په ځان او دومره خیرن و، چې په سختۀ سره یې د توتي تمیز کیده. خلاص او بې تنۀ کریوان یې د هغه د سینې او ږیرې د ویښتانو یو مخلوط ښوده، چې له قد سره یې سیالي کوله او د لینکیو او لیچو ویښتانو یې د وزې ویښتان شرمول. له سر نه تر پوندو پورې یې ځان د پسه په خام اوږده پوستین پوښلی و. له غاړې نه یې دغسې زنځیر راتاو و، چې ان تر بجلکو یې رسیده، چې شاید شپږ کیلوکرامه وزن یې درلوده. له مورۍ پنځو نه پرته ټول بندیان زنځیر او غراب وو.

دغه سړی سدو نومیده، چې د یوه بل بدنامه داړه مار د دو ملګری و. دغو دواړو او د دوی په شان نورو د لته بند په هسکو او شاوخوا درو کې لاروي شکول، په کاروانونو باندې یې بریدونه کول او خاروي او پیسې یې ترینه خپلولي، سړي یې ترینه وژل او د هغو واړه او ښځې به یې خرڅولي. امیر پخوا له دي چې کابل ته ستون شي، د کابل قوماندن [پروانه خان[ته امر کړی و، چې دغه یاغیان له مینځه یوسي)42(. د قوماندان عسکرو او سورو دغه سیمه احاطه کړه او د سدو او د دو په کډون یې ډیر داړه ماران ونیول او امیر ته یې د سوغات په توکه ولیږل.

د تیاري په خوریدلو سره به له خاص احتیاط نه کار اخیستل کیده. بای محمد به بندیان د غولي دپاسه سره وترل او قلف کړل او کلي به یې په خپل جیب کې واچوله او لاړ به. دغه کار بندیان په کړاو او بیخوبه کول. پلار چې په نسبي ډول یو څه امتیاز لاره، د بندیانو په دفاع کې یې له حاجب سره په پرله پسې ډول دلیل وایه. "دا چې هغوی په زنځیرونو کې دي او دلته یواځي یو ور دی، چې دولس سرتیري یې تر شا ولاړ دي، ته ولي هغوی له خوب او ارامتیا نه محرومو؟ په داسې حال کې چې د هغو پرار ناشونی دی." "دا زما کار دی او ته حق نه لري، چې زما په چارو کې ګوتي ووهي."

پلار په بیره صراحي ته لاس کړ او د حاجب په لور یې په قوت سره ګوزار کړ. که یې ځان ګوښه کړی نه وای، نیغ به یې په سر لګیدلی او د سر کوپړۀ به یې ورماته کړي وای. د هغه په ځای یې په سینه ولګید او ډیر یې ودرداوه. هغه نیغ

ketabton.com - The Digital Library

امير ته د شکايت لپاره لاړ، امير څه ونه ويل، يواځې د احتياط او فکر خبري يې وکړي، خو کنداغونه ليري شول او بنديان يو څه ارام شول.

يو څو ورځې وروسته ژمی راغی او ساړه شول حتی ډنډ هم يخ ونيوه. بناغلی سدو له خپلې ډيرې او وحشي قواري سره په ځان فرض ګانه، چې غسل وکړي. خپل د وړيو پوستين يې له خپلو اوږو نه ليري واچوه او په داسي حال کې، چې خپله درنده او شرنګ او شرونګ لرونکي زولانه يې په ځان پسې خشوله، په بې پروايۀ سره د وره په لور روان شو. ساتونکي سرتيري ته يې يو څه وويل او هغه سمدلاسه د ډنډ غاړې ته وروست. سدو کالي وايستل او په داسي حال کې چې د زولانې په څوکه يې يخ مات کړ، پکې ننوت. د مذهبي رسومونو له مخې يې دري ځله په اوبو کې غوته کړه، کالي يې بيرته په ځان کړه او په داسي حال کې چې يخ يې په ويښتو، ډيرې او ځان باندې اوبه کيده، بيرته بندي خاني ته راغی. نور بنديان مجبور شول په بخارۀ کې ډير لرګي واچوي، چې تود اور د هغه په انتظار کې وي. سدو بې له دي، چې د مننې يوه کلمه هم ادا کړي، د بخارۀ ترڅنګه کيناست او ځان يې تود او وچ کړ.

دلته د يادولو او اند کولو وړ ده، چې ملايانو او روحاني بنوونکيو ددغو نااېلو ا وقانون نه منونکيو خلکو په دماغونو کې څنګه سره متناقض تعصبونه ورننويستي دي. دی ويده کيږي، شهواني خوب وينې او خالي کيږي، چې په هغه سره هيڅ ګناه نه کوي، خو ملا صاحب بې د شرايطو له کتنې نه هغه واقعيت ګڼي او د غسل حکم ورته کوي او دغه حکم په دغسې عقيدي او اجبار سره اجرا کيږي، چې د سړو او کنګل پروا هيڅ نه کيږي. په عين حال کې هغه خلک کړوي، وژني، کورونه ورانوي او د مريو په نامحدودي سوداکرۀ بوخت کيږي. دغه ټول جرمونه په تينګه منع شوي دي، نه يواځې د اسلام په رښتيني دين کې، بلکې په نورو دينونو کې هم. سدو او د هغه په شان نور چې په ټول هيواد کې په زرګونو مينډل کيږي، په دي عقيده شوي چې د بد پر ضد حکمونه عين هغه دي، چې د بنو لپاره دي لکه په اصطلاح له شيطان غولولو نه وروسته، چې تلپاتي جنت يې انعام وي. که دا د مذهبي مکتبونو او روحاني مشرانو ملايانو له خوا نه وي، نو دغه جاهل او بې لاري شوي د بل چا له خوا او په خه ډول په ناسمه لار باندې رهي کړل شوي دي؟.

په ډای کې زما د معمولي پوښتني په ځواب کې حاجب وويل چې "امير به په يوي اونۀ کې کابل ته ستون شي او تاسي به هندوستان ته وليږل شئ، خو باور وکړه چې تاسي به هلته هم بندي اوسئ. څه وخت چې باندني جيل وانان ووينئ، بيا به په ما شکر وکړئ."

ketabton.com - The Digital Library

ماته د انتظار هره ورځ د کال په شان وه، نوکرانو به هره ورځ مور ته له کور نه څيزونه راوړل، نن يې مور ته وويل چې سرتيرو بيبيانو ته خبر ورکړی چې "ځانونه اماده کړئ او څيزونه بار کړئ، ذاکر ته به لاړ شئ، چې هغه د هند په لور لومړی ګام دی." په دغه خبر سره خپکان او شورماشور جلك شو، ما ويل چې "خپګان ولي؟" "عجبه پوښتنه! کورونه چور شوي دي او سردار او نور ټول په بندي خانه کې اچول شوي دي، تر هغو بده دا ده چې له خپل پلارنې هيواد څخه شړل کيږي او د کاپرو له خوا بندي کيږي او ته بيا هم وايي چې ولي؟"

ما په ځواب کې ويل، چې "مور به بندي نه شو، حتی که بندي هم شو هغه به د هند په شان يو پراخ هيواد کې وي، چې د هغه ښارونه د کرکې وړ له دغې بندي خانې نه ښه دي. زه پوهيږم ځکه چې دا مې له لطيف او سوداګر نه دغسې اوريدلي دي."

"صاحبه! زه بايد درته ووايم چې کنيزې له خوښۀ نه په جامو کې نه ځاييږي." "هغوی ولې دومره خوښې دي؟" "وايي چې هندوستان د راج او ازاد ملك دی، همدا چې هلته ورسيدلو هغوی به د دوی ازادي اعلام کړي او دوی به ازادي شي."

مور يو ځل بيا په ظاهر کې له يوه تناقص سره مخ شو. د اسلام د ښځينې دين له مخې همدا چې يو څوك په دغه دين له زړه نه مشرف شو، مريی توب لغو کيږي. "لا اله الا الله محمد رسول الله" مور دغسې ويناوي هم مومو لکه "په اسلام کې مريي توب نه شته" او "د عدالت نوکر ښه چې ازاد اوسي." په اسلام کې برابری چې ټولو ته برابر حقونه مني، تينکه ريښه لري. که ددغې اساسي اسلامي برابري رعايت په عام ډول شوی وای، د قانون له مخې به خاوند او مريی، شتمن او غريب نه وای او نړۀ به جنت وای، خو له بده مرغه په دي لاري کې کوښښونه بريالي شوي نه دي.

په واقع کې په اسلام کې دغه حقوقي فريضې [په افغانستان کې[تر شلو کالونو لړ دوام کړی او نن ورځ مور ددغسې يوه حال شاهدان يو، چې ځواني ښځينه مريانې ددي لپاره چې ازادي وي، غواړي باندني ملك ته په مهاجرت لاړي شي. دا چې مور د دوی ځپل کيده په نظر کې ولرو، د پوهاوي وړ ده. ه په خپل وار په زړه کې په يقين سره د دوی په خوښۀ کې ځان شريك ګڼم.

بل سهار د وختې حاجب له يوه افسر سره راغی، هغه د يوه شپانه په شان چې خپل پسونه مشتري ته سپاري پخوا له دي چې مور يوه سپاره افسر ته وسپاري، وشميرلو. مور مننه وکړه او له سدو او نورو بنديانو سره مو خدای په اماني وکړه. مور چې له دغه ځايه وتلو، د خاصو سورو **16** سواره

ketabton.com - The Digital Library

لـه مـورږ سـره يوځـای شـول. پـه ذاکـر کـي دري ورځـي پـاتي شـو، ددي لپـاره چـي نـور هـم د تللـو لپـاره هلتـه ټـول شـي. پـه پـای کـي مـورږ وخوځيـدلو، خـو څـه يـوه صـحنه! دښـځويوه شـپيته کسـيزه ډلـه، چـي پـه هغـو کـي پيـنځلس بيبيـاني او نـوري مريـاني او نـوري وي، لـه مـورږ سـره يوځـای شـوي. زه وګومـارل شـوم، چـي د بـي بـي جـان او ببوجـان پـه نومونـو د خپلـو ميـرو مسـؤليت ولـرم. دا لـومړی ځـل و، چـي لـه ماشـومتيا نـه وروسـته زه خپـل دغـه نـږدي خپلـوان ويـنم)د ورونـو کورنـۍ، حاضـري او غـايبي(. زه دوه کلـن وم، چـي کابـل تـه ولاړم او دوی پـه کنـدهار کـي پـاتي شـول. کلونـه کلونـه مـي هيلـه کولـه او خـوب مـي ليـده، چـي کنـدهار تـه او خپلـي کورنـۍ تـه بيرتـه وګـرځم، خـو مـا هـيڅ فکـر نـه کـاوه چـي هغـه بـه پـه دغسـي نـاوړي حالـت کـي وي. دا يـو غـم لړلـی او زړه مـاتوونکی پيوسـتون و، پـه خـاص ډول زمـورږ مينـدو تـه ډيـره ګرانـه تمامېـده، چـي لـه پينځلسـو کلونـو نـه وروسـته خپـل ميـړه د لـورږ نسـب يـو سـردار او د کورنـۍ يـو بچـوړی او رسـيدلی جـوهر د بنـدي تـوب او درد پـه حـال کـي ووينـي. مـورږ ژړل، يـو بـل مـو پـه غيـږ کـي نيـول، لاسـونه مـو سـره ورکول او نرمي خوږي خبري مو سره کولي.

لـه دغـو تـودو احساسـاتو سـره سـره زر مـي درك کـړه، چـي لـويي کورنـۍ پـه خاصـه توګـه هغـوی، چـي د سـر سـړی يـي خـو مـاينې لـري، پـه خپلـو کـي خـاص سياسـت او ديپلوماسـي کـوي. د بيلګـي پـه ډول هـره ماينـه پـه مهـارت او هوشـيارۍ سـره هڅـه کـوي، چـي د ميـړه پـه زړه کـي ځـای ونيسـي. زمـورږ پـه قضـيه کـي زه د پـلار د منلـي پـه توګـه سمدلاسـه د خاصـي توجـه مرکـز شـوم.)دغـه حقيقـت چـي زه نـاروغ او لـه خپلـي سـکه مـور نـه محـروم شـوی وم، هـم رول لاره.(هـر هغـه څـه چـي زړه مـي غوښـتل، لرلـی مـي شـوه. ميـرو مـي ددي لپـاره چـي پـه خپلـو سـيالیو سـره د پـلار زړه خپـل کـړي، پـه تودوشـي او مهربـاني کولـو کـي تـر يـوي بلـي نـه زيـاتی کـاوه. زمـورږ پـه کـاروان کـي نـوري کورنـۍ هـم وي لکـه د سـردار شـير علـي کورنـۍ لـه پنځوسوښـځواو بـي شـميرو ښـځينه مريـو او کنيـزو او مريـانو سـره. هلتـه د تـره زوی انـور، د هغـه کورنـۍ او لـه ښـځويا بـي لـه ښځوسـره ځينـي خانـان هـم وو. اسـلم چـي د يوولسـو کلونـو او يـو خپلـوان و، يـواځينی کـس و چـي زمـا نـږدي ملګـری شـو. د سـيمي جـګ او خواخـوږی خـو د انتقـال يـوه د ډاډ وړ وسـيله وه. يـواځي د اسـلم نيـا او يـوي بلـي ميرمنـي چـي لـه اتيـا کلونـو نـه اوښـتي وه، يـو اوښ لاره. د تـره زوی انـور هـم يـو اوښ او هـم يـو اس لاره او ددي لپـاره، چـي پـلار خـوښ کـړي، ماتـه بـه يـي پـه هغـو باندي د سـپريدلو اجـازه راکولـه. هـر سـهار مـورږ د سـورو تـر څـارني لانـدي خوځيـدلو او دوی پـه تـورو او نيـزو سـمبال وو. دا چـي د هغـوی وسـلي د کـار نـه وي او اسـونه يـي هـم پيـاوړي نـه وو، د خـالق يـاغي طبيعـت يـي هڅـاوه، هغـه بـه

ketabton.com - The Digital Library

ويل چې "که د پلار ډار نه وای ما به دغه خرکاران لاندي کړی او له اسونو او وسلو سره به تښتیدلی وای."

اوس به د سفر موضوع پریږدم او د کندهار له دوو نامتو ملایانو سره به د امیر په چلند وغږیږم. سردار محمد ایوب دوی اړ کړی و، چې فتوا ورکړي چې له امیر عبدالرحمن سره جنګیدل به داسي وي لکه د کاپرانو پر ضد جهاد وي. دغه قصه موږ په بندي خانه کي واوریدله.

د مبارکي خرقي په مخ کي د هغو وژنه د افغانستان په تاریخ کي یو بیساری عمل و. په دغه کار سره د هغه د پناه غوښتلو هغه رواج نقض کړ، چې خلکو په خرقه او نورو زیارتونو کي پناه موندله. د ګناه دغه بدعت په واقع کي د جزا په اړه د مذهبي او مدني قانونو د استعمال رسم له مینځه یووړ.

امیر عبدالرحمن د جمعي له لمانځه نه وروسته په داسي حال کي چې د جومات نه دباندي ولاړ او توره یي په لاس کي وه، امر وکړ چې مولوی واسع چې یو تن من سړی و او نکریزي ږیره یي لرله، ورته راوړل شي)[43](. عبدالرحمن په عربي کي کلمه ورته په لوړ اواز وویله. "ملا! ښه غوږ ونیسه." بیا یي خپلو ملګرو او سرتیرو ته کړه، چې دوی هم کلمه ووایي. غږ یي په کبندي او ډیوډۀ کي هیبتناك انعاکس وکړ. په داسي حال کي چې روحانیانو او دیني پوهانو ته یي کتل، امیر وویل چې "ستا دیني حکم څه دی؟ موږ خوك یو؟" "تاسي ټول مسلمانان یئ، سوچه مسلمانان!" "ښه بیا نو ستا حکم د هغه چا په اړه څه دی، چې په هغو معتقدانو باندي د کفر حکم کوي، چې نه یواځي په خپله مسلمانان دي، بلکي تیر شوي یي هم مسلمانان دي؟" دغه نامتو مولوی په ځواب کي وویل، چې "د الیاس د تفسیر له مخي هغه کس کاپر دی." هغه دا هم وویل، چې "ما دغسي فتوا ورکړي نه ده، چې په هغي کي مي د تا یا ستا د سرتیرو نوم اخیستی وي." "ټول هغه څه چې ما ویلي دي، دا دي چې له کفر سره مرسته کول، بیدیني ده. زه پوهیدم چې که مي دغومره نه وای ویلي، ایوب به زه په کړولو سره د هغه لاسلیك کولو ته اړ کړی وای."

امیر په غضب سره چیغي کړي، چې "څنګه مي له کاپرو سره مرسته کړي وه؟ په یقین سره نه د کندهار سردار شیر علي په شان او نه د کابل محمد ولي یا د پیښوري سردار په شان، چې د کاپرانو پر خوا له مسلمانانو سره وجنګیدل. زه راغلم، چې هیواد د باندنیو له اشغال نه ازاد کړم. اوه، ته لعنتي! ته، نه زه کاپر یم." بیا یي خپله قفقازي توره له تیکي نه وایستله، یو کام دمخه شو او د ملا په شي اوږه یي په دغسي قوت سره ګوزار وکړ، چې هغه له کمره نه دوه ځایه شو. بیا یي امر وکړ، چې هغه بل مولوی عبدالرحیم ورته

ketabton.com - The Digital Library

راوړانـدي کـړي. پـه يـوه وار سـره يـي د هغـه سـر لـه ضـعيف بـدن نه بيل کړ او د فوتبال د توپ په شان يي وړاندي وغورځاوه.

دغـو وژنـو او د پلاربنـدي تـوب د کنـدهار د وړو او زړو پـه زړونـو کـي ويـره واچولـه. د وروسـتۀ پيښـې اهميـت ځکـه غـت شـو، چـي پـلار د کنـدهار پـه حاضـرو سـردارانو کـي يـو وتلـی کـس و. امير تـه د هغـه نړديـوالی او د هغـه احساسـونو تـه د هغـه درنـاوی ټولـو تـه معلـوم و. لـه امير سـره کنـدهار تـه د هغـه ملګرتـوب د هغـو پـه زړونـو کـي هيلـي غـوړولي وي. پـه پـای کـي د هغـه، هغـه تينـګ کوښښـونو تـه د هغـو پـه دفـاع کـي، چـي د خپـل رضـايت پـرخلاف پـه جنـګ کـي بـکيل شـوي وو، د قـدر پـه سـترګه کتـل کيـدل. نـو امير عبـدالرحمن دغـي پـايلي تـه ورسـيد، چـي کـه اول يـي د سـردار غـلام محمـد طـرزي چـاره کـړي نـه وي، د هغـه لپاره به د اصلاحاتو عملي کول ناشوني وي.

ketabton.com - The Digital Library

سرحد ته رسيدل

(د **1882** کال اول)

دغه سفر چې په عادي ډول څلور ورځې نيسي، مورږ په لسو ورځو کې پای ته ورساوه، ځکه چې زمورږ کاروان د خرو و. مورږ په پای کې عبدالله کلا ته ورسيدلو، چې زمورږ د هيواد اخره برخه ده، چې زمورږ د ځپل کيدلو له املـه مورږ ته له ليري نه د يوه هيبتناك اعراف يا د ګناه توييدلو ځای په شان ښکاره شو. زمورږ ساتونکي خوښ شول، چې دوی وکولی شول مورږ مقصد ځې ته ورسوي، بې له دي چې څوك تښتيدلي وي، خو د دوی غرور او خوښي پوره بيځايه او بې دليله ښکاره شوه. ښځينه مريانې او مريان خوښ وو، چې خپله خپلواکي به ترلاسه کړي، په داسې حال کې چې خاوندان او بيبيانې خپه وي، ځکه چې هغوی خپله شتمني او ځمکې له لاسه ورکوي. حقيقت دا دی، چې په دغه کاروان کې هيڅ يو)زما په ډون(د هيواد لپاره احساسونه، نه لرل. د برتانيي د نفوذ او قدرت په هسکيدو او په افغانستان کې د هغو په خوريدلو سره د هيوادپالني، ازادۀ او خپلواکۀ ايډيالونه د خلکو له ذهنونو نه ورو ورو وتلي وو. دا ډير وروسته و، چې هغه بيرته ژوندي شول. ما له ښځينه مريو سره خواخوږي کوله، خو تر هغه زيات ما غوښتل هغه هيواد ترك کړم، چې بې له کوم څرګند دليل نه يې ځومره ډير دردولی وم.

زمورږ کرنيل، چې خپل تونډ او غوڅ امرونه يې په زوره ورکول، اړ کړو چې سبا د وختـه تيار اوسو. له دغې ويرې نه چې هسې نه په دغې بيطرفې سيمې کې له مورږ نه څوك وتښتي، له برتانويانو نه يې وغوښتل، چې د انتقال لپاره راشي. د هغه د غوښتنې پروا ونه شوه، ځکه چې د افغان په خاوره کې د برتانويانو ننوتل غير قانوني وو. مورږ چې له بيطرفې سيمې نه سرحد ته واوښتو، دري ملکي سواره چې اوږده لنکوتي يې په سر او عادي خاکي دريشي يې په ځان وي، رابښکاره شول. يو يې زمورږ خوا ته راغی او وويل چې "زه ددغو برخو د محصول ټولوونکی يم."

کرنيل:" زه د هڅره نهر کرنيل ياور يم، ما بنديان راوستي دي او رسيد غواړم."

محصول ټولوونکی:" ماته هدايت دی چې هغوی تسليم کړم او د چمن تر نظامي هډي پوري اوبه او خواړه ورته ورسوم."

کرنيل چې په ناوړو او طعنه يې کلمو سره غږمبيده، وويل چې "د مالياتو مامور صاحبه! ستا په خبرو زمورږ سر نه خلاصيږي، زه به دغه بنديان يو په يو درتسليم کړم، ته يې

ketabton.com - The Digital Library

شمیره او رسید راکړه. خبره نوره خلاصه ده."

مامور: "زه او ته پسونه، نه اخلو او نه خرڅوو، چې زه يې يو يو وشمیرم، بندیان پریږده او په خیر سره ستون شه."

هغه د يوي توتي کاغذ له پاسه زمونږ د رسیدلو یو څو کرښې ولیکلې او لیك يې کرنیل ته ورکړ "صاحبه! دغه دی رسید."

کرنیل پوهیده، چې د دوو بې وسلو مامورانو په وړاندې څه شی نه شي کولی، نو په دې دول وغړمبیده"اوه! که د امیر عبدالرحمن له دار نه، نه وای ستا د ژوندانه قمچینې به مي درکړي وای."

هغه په خپلو سورو باندي غږ کړ، چې بندیان وشمیري، چې باوري شي چې څوك تښتیدلي نه دي بیا يې نو خپل سړي قطار ودرول او د ستنیدو امر يې ورکړ.

په دغه دول زمونږ د خپلو خلکو له خوا او زمونږ له خپل هیواد څخه باندنیو ته او په باندني ملك کې زمونږ د انتقال درامه پای ته ورسیده.

پای

ketabton.com - The Digital Library

يادښتونه

د محمود طرزي ليکنه په فارسي ده، حميد طرزي هغه په انګريزي اړولې، چې ما په دغه ډول پښتو کړې ده. د حميد طرزي د يادښتونو په اخر کې د هغه نوم لیکم او خپل يادښتونه بې نومه پرېږدم.
"محمد حسن کاکړ"

1. ددغې لومړنۍ فقري اخري جملې په يقين سره په خپله د محمود طرزي نه ده، ځکه چې هغه په کال **1933** زيږديز کې مړ شوی و.
2. د افغان_انګلیس په لومړي جنګ کې د انګريز پوځ د کابل_جلال اباد په پخوانۍ لار کې د **1942** کال په ډير سخت ژمي کې د شاوخوا خلکو يا ني د غلزيو له خوا د غازي محمد اکبر او محمد شاه بابکرخيل په سروالۍ له مينځه وړل شوي، يو شمير يې يرغمل شوي او يواځې جراح ويليم برايډن په نيم ژوندي حالت کې جلال اباد ته ورسيد او هلته يې بل انګريز پوځ، چې د جنګ په سر کې ديره شوي وو، په موضوع خبر کړه.
3. امير هغه د "منلې پوه" په لقب ياد کړ او د کال **120000** روپۍ يې ورته معاش وتاکه.)حميد طرزي(
4. امير دوست محمد د پيښور د بيرته نيولو لپاره ډير کوښښونه وکړل، خو په خپلو کوښښونو کې پاتې راغی.

4)الف(: دغه پيښه چې د غلزي کلات په کج باز کې شوي ده، په کال **1863** کې نه، بلکې په کال **1865** کې شوي وه.

5. د امير شير علي په واکمنۍ کې په کابل، کوهدامن او نورو ځايونو کې الکولي خشني او واين)WINE(جوړيدل، خرڅيدل او څښل کيدل. د امير او نورو ډلو واين او نڅاکري لرلي. (حميد طرزي)
6. نظامي څانګه له يو شمير سردارانو او مشرانو نه جوړه وه، چې هغو ته مواجب ورکول کيدل او هغوی له پنځوسو نه تر سلو پوري سواره ساتل. هغه نوري دوه څانګې د پلیو، سورو عسکرو او توپخاني وي او خاص کندکونه د ژاندارم وو. (حميد طرزي)
7. روسان وروسته له هغه، چې د کريميا په جنګ کې په)**1856_1854**(کې د نورو اروپايي هيوادونو له لاسه مات شول او مديترانه يې په مخ کې د ازاد تګ راتګ خنډ وګرځول شو، منځنۍ اسيا ته په تينګه مخه وکړه. په کال

ketabton.com - The Digital Library

1868 کې يې بخارا لاندې کړه او د امو غاړې ته ورسيدل او په دغه ډول د افغانستان ګاونډي شول.

8. د محمود طرزي دغه وينا صحيح نه ده، د شاه شجاع دويمه واکمني، چې له نظره وغورځوو ځکه چې افغانانو هغه زر له افغانستان نه د انګريزي پوځ په ايستلو سره پای ته ورسوله. افغانستان تر **1880** پورې له باندني او دننني خپلواکۀ نه برخمن و. دغه حقيقت له هغو ټرونونو نه هم څرګند دی، چې د امير دوست محمد او برتانوي هند حکومت ترمينځ په کال **1855** او **1857** کې وشول. طرزي هم په ضمني ډول د روسي جنرال ستالي توف په راتګ سره د امير شير علي په وخت کې د افغانستان په پوره خپلواکۀ اعتراف کوي. انګريزانو چې د **1878** کال په نومبر کې په افغانستان باندي په نظامي يرغل لاس پورې کړ، په اصل کې ددې لپاره و چې امير شير علي نه غوښتل خپله باندنۀ خپلواکي د هغو په غوښتنه محدوده کړي.

9. د امير شير علي په دويمي واکمنۀ کې په کال **1876** کې د هند برتانوي حکومت د قلات خان، چې د احمد شاه درانې له وخت راهيسې د افغانستان تابع و. د يوه توافق ليك له لاري تر خپل نفوذ لاندې ونيوه او له بولان او کوتي نه يې چې د افغانستان خاوره وه، د افغانستان د حکومت لاس لنډ کړ، خو خيبر د امير شير علي په واکمنۀ کې د افغانستان تر حاکميت لاندې او چترال ازاد و. خيبر وروسته د ګندمك په ټرون سره د برتانوي هند حکومت لاس ته ورغی او دا کلونه وروسته په کال **1995** کې و، چې انګريزانو چترال لاندې کړ.

10. سردار محمد يعقوب له **1874** نه تر **1878** پورې د کابل په بالاحصار کې څلور کاله بندي و، نه شپږ کاله.

11. د کندمك په ټرون سره افغانستان له کرمي نه، چې يوه برخه يې وه، تير شوی نه و. داسې هم له پشين او سوي يا سبي څخه تير شوی نه و. په دغه ټرون سره ددغو سيمو اداره د انګريزانو لاس ته ورغله او هغوی منلي وه، چې د افغانستان د امير په نامه به دغه سيمي اداره کوي او اضافي عوايد به يې افغانستان ته ورکوي. دغه سيمي انګريزانو وروسته له عبدالرحمن سره د لومړيو مذاکرو په وخت کې تصرف کړي.

12. له لويي کوکنارې سره د هغه منشي، طبيب او نظامي اتاشه او **25** سواره او **50** پلي عسکر د امير محمد يعقوب د هستوکنځي تر څنګه د امير محمد اعظم په حويلۀ کې د **1879** کال د جولای په **24**مه ميشته شوي وو.

13. د محمود طرزي ددغه پاڅون د لامل تشخيص سم نه دی، يا لږ تر لږه د هغه دغه تشخيص ساده دی. دا سمه ده،

ketabton.com - The Digital Library

چې د معاش موضوع د عسکرو لپاره سملاسي محرک شو، خو دا په اصل کې په ډګر کې د ګندمك د ټرون پلی کیدل، په حکومتي چارو کې د کوکناري لاس وهنه او له هغو سره د سردار محمد ایوب، ډیرو نظامي افسرانو او نورو مخالفت وو، چې د هغو افسران او د کابل خلك یې د پاڅون لپاره وهڅول. دغه موضوع ما د هغه وخت د رسمي او نورو رپوټونو پر بنسټ چې په لندن کې مې د انډیا افس)اوس د برتانیي کتابتون(نه راټول کړي وو، په خپل یوه اثر "جنګ دوم افغان_انګلیس" کې په قانع کوونکي ډول بیان او شرح کړي ده. دغه اثر، چې په اصل کې مې د پوهاندۀ رتبې لپاره لیکلی و، په کال **1989** کې په پیښور کې د افغانستان د ملي اسلامي محاذ له خوا خپور شوی دی.

14. د محمود طرزي دغه وینا هم سمه نه ده، چې امیر محمد یعقوب د پاڅون په وخت کې څه ونه کړل. هغه لومړی خپل د پوځ سپاه سالار داود شاه، بیا خپل خسر سردار یحیی، له خپل واړه زوی سردار موسی جان او بیا جنرال عبدالکریم د غلزیو او کوهستان له یو شمیر مشرانو سره پاڅون کوونکیو ته واسټول، خو پاڅون کوونکیو د هغو په خوله ونکړل. وروستیو لا هغوی وهڅول چې " خپل کار زر خلاص کړئ." پاڅون کوونکیو ته لا د شپږو میاشتو معاش ورکولو وعده هم ورکړل شوه، خو هغوی سره له دي هم خپل پاڅون ته دوام ورکړ. په دغه ډول د معاش موضوع د پاڅون اصلي انګیرنه، نه بلکې یوه پلمه وه. د تفصیل لپاره وکتل شي، زما کتاب "جنګ دوم افغان_انګلیس" یاد شوی اثر، **59_60**مخونه.

15. د جنرال رابرتس په وینا **97** افغان او د محقق فریدرك هري سن په وینا **122** کسه د کوکناري او د هغه د ملګرو په بدل کې غرغره شوي دي. پورتنی اثر، **82**.

16. د محمود طرزي د لیکنې پرخلاف د امیر خسر سردار یحیی، چې د پاچا محمد نادر نیکه و، د انګریزانو مخالف و. په هغه وخت کې په محمدزي سردارانو کې دوه ډلې هسکي شوي وي، یوه یې د سردار ولي محمد، د امیر محمد یعقوب د تره په مشرۀ انګریزي پلوه او بله یې د سردار یحیی په مشرۀ د انګریزانو مخالفه وه. لومړنۀ ډلې ته خلکو "کوکناري زي" او بلې ته "یعقوب زي" ویلي. کاکړ، پورتنی اثر، **52**مخ.

17. د محمود طرزي دغه خبري سطحي دي. یعقوب خان د همدغه کال په پای یاني دسمبر کې هند ته تبعید شو او سردار محمد ایوب د بل کال په جون کې یاني شپږ میاشتي وروسته له هغه نه، له خپل پوځ سره له هرات نه د کندهار په لور روان شو او د جولای په میاشت کې یې د

ketabton.com - The Digital Library

ميوند په دښته کي انګريزي پوځ ته ماتي ورکړه.

18. دا پخوا له هغه و، چې هغه به د انګلیس د استخباراتو له خوا کنترول شوی وي.
19. محمد جان وردك دمخه د عسکرو له خوا غټ مشر یا جنرال غوره شوی و. په دې دول محمد جان وردك د افغانستان لومړنی غوره شوی جنرال دی. ده له افغانستان نه د انګریزي پوځ تر وتلو پورې د پښتنو او تاجکو د یو موتي کولو لپاره د غزا په نامه بیخي ډیر کوښښونه وکړل، چې د هغو له املې خلکو ورته د یوه پیر په شان درناوی کاوه.
20. جنرال رابرتس په اوله درجه "کوکناري زي" او نور انګریزي پلوه سرداران په واك کړل، له "یعقوب زي" سردارانو نه یې لرې هغه هم په اطراف کي په مقامونو وګومارل.
21. د میوند په جګړه کي د مك لین په نامه یو انګلیس بندي له افغانانو سره و، چې هغه هم وروسته ووژل شو، نور یې شاید په هماغه اول سر کي وژل شوي وي.
22. له انګریزانو سره د جنګ افغان اتلان د فارسي او پښتو په ولسي شعرونو کي هم ستایل شوي دي:

محمد جان خان مرد میدان است
ایوب خان شیر غران است
میر بچه خان رس رسان است
آزادي فخر افغان است
راپت کل لات کلان است
بیا بیا در انگور بخو

)غبار، میر غلام محمد، افغانستان در مسیر تاریخ، موسسه چاپ کتب، کابل **1967**، **624**(.

یعقوب خان یې ونیوه زما وروره
نور یې زر کوز کړه له لاهوره
اوس د خاونده کارونه ګوره
شاباش په محمد جان بنه پور یې وګاته عالمه پوځونه یې کړل جمعه

محمد جان وکړله ته وره
ده په هرځای کې مشهوره
که خپل خاوند ته شي مشهوره
راویي شکه پرنګي کړو له خیبره یې بهار خاوند که تار په تار

محمد جان خان وکړ مطلب
راضي په ده باندي و رب
دی په هرځای کې یې دبدب
خپه پري پرنګیان شول سترکي یې ډکي دي له نمه پوځونه یې کړل جمعه

ketabton.com - The Digital Library

پرنګيـــــــان راغلـــــــه پـــــــه مـــــــاتي
کـــــــولي بـــــــه دوی زيـــــــاتي
کابـــــــل ښـــــــه لـــــــه دوی پـــــــاتي
شـــاباش پـــه محمـــد جـــان ښـــه مـــدام بـــه و خوشـــرنك
اختيار کوي د جنګ

)باغ و بهـار، د پښـتو چـاربيتي، تـاليف قاضـي عبـدالحليم اثـر افغـاني سـالارزی، خپرونـه د پښـتو اکـادمي، پيښـور يونيورسـتي، **2006**، **156**. پـه دغـه اثـر کـي د پيښـور د شـاوخوا شـاعرانو چـاربيتي راتـولي شـوي دي. لـه محتـرم ډاکتـر فضـل رحـيم مروت نه مننه کوم، چې د هغه يوه نسخه يې ماته ښلی ده.(

23. لکـه چـې پـه دويـم لمبـر يادښـت کـي راغلـي، د انګريزانـو دغـه پـوځ د کابـل او ګنـدمك تـرمينځ لـه مينځـه يـورل شـول. دغـه پـوځ لـه **4500** مـنظم انګريـزي سـرتيرو او **12000** هنـدي خـدمتکارو نـه جـوړ و. دري سـوه تنـه يـي يرغمـل ونيـول شـول او يـو څـه نـامعلوم شـمير يـي پـه کليـو او بانـډو کـي خـواره شـول او يـواځي يـو تـن جـراح ويلـيم برايـډن ځـان پـه نـيم ژوانـدي حـال کـي جـلال ابـاد تـه ورسـاوه او هلتـه يـي انګريز پوځ له دغه مصيبت نه خبر کړ.

24. د محمـود طـرزي د ليکنـي پـرخلاف سـردار محمـد ايـوب د ميونـد لـه بريـالي جنـګ نـه وروسـته د کنـدهار لـه پـوځي قومانـدان جنـرال پـرم اوزر سـره د بـي بـي هـوا لـه لاري، چـي د سـردار رحـيم دل کونـډه وه او دغـه انګريـزي جنـرال يـي خپـل "زوی" بللـی و، د خبـرو ور پرانيسـت او هغـه تـه يـي مهلـت ورکـړ، خـو مهلـت لا پـای تـه رسـيدلی نـه و، چـي جنـرال رابـرتس لـه لسـو زرو غـوره شـوي پـوځ سـره لـه کابـل نـه کنـدهار تـه ورسـيد او د سـردار محمـد ايـوب پـوځ تـه يـي مـاتي ورکړه او هغه بيرته هرات ته په شا شو.

25. انګريزانـو يـا پـه دقيـق ډول د هنـد برتـانوي حکومـت، د سـردار عبـدالرحمن پـه اړه د روسـيي حکومـت تـه پـه دي اړه، چـي افغانسـتان تـه د هغـه راتـګ اسـان کـړي، ليـك اسـتولی نـه دی، خـو څـه وخـت چـي امير محمـد يعقـوب لـه خپلـو ځينـو لـوړ رتبـه مـامورانو سـره هنـد تـه واسـتول شـو، سـردار عبـدالرحمن پـه خپـل نوښـت او د روسـانو پـه هڅـوني سـره د کـولاب لـه لاري د **1880** کـال پـه جنـوري کـي بدخشـان تـه راغـی او چـي خـان آبـاد تـه ورسـيد او انګريـزان يـي پـه راتـك خبـر شـول، پـه کابـل کـي د انګلـيس سياسـي اسـتازي "ليپـل کـريفن" د خپـل حکومـت پـه امـر دري افغانـان ورواسـتول او د امير کيـدو لپـاره يـي ورسـره خبـري پيـل کړي.

26. سـردار عبـدالرحمن د جـولای پـه **20**مـه د افغـان مشـرانو لـه خـوا پـه چاريکـارو کـي نـه، پـه بدخشـان کـي د امير پـه توګـه غـوره شـو. تـر هغـه دمخـه د سـردار او انګريزانـو تـرمينځ د هغه د امير کيدو په اړه سره موافقه شوي وه.

ketabton.com - The Digital Library

27. د محمود طرزي دغه وينا هم سمه نه ده، امير عبدالرحمن په خبرو کې له انګريزانو نه په تينګه وغوښتل، چې دی بايد د امير دوست محمد د وخت افغانستان امير وي، خو انګريزانو ورسره ونه منله. انګريزانو له امير سره حتی هغه افغانستان هم ونه مانه، چې د ګندمك په ټرون سره يې منلی و. امير عبدالرحمن له انګريزانو سره له کندهار او هرات نه پرته يواځې د "شمالي افغانستان" په نامه امارت منلی و. وروسته دا د ميوند د جګړې زور او د انګريزي پوځ ماتي وه، چې انګريزانو کندهار چې د والي سردار شير علي په کورنۀ کې يې "خپلواك" اعلان کړی و، امير عبدالرحمن ته د **1881** کال په اپريل کې تسليم کړ. امير د همدغه کال په سپتمبر کې فاتح سردار محمد ايوب چې کندهار يې بيا نيولی و، په کندهار کې مات کړ او هرات يې هم له ملك سره يوځای کړ او ټول افغانستان يې سره يو موتی کړ او يو تينك مرکزي حکومت يې پکې په پښو ودراوه.
28. دلته د محمود طرزي "د معمول په شان" افاده بيځايه ده. لکه چې دمخه ويل شوي، افغانستان د امير دوست محمد او د هغه د زامنو په واکمنۀ کې خپلواك و او يواځې د امير عبدالرحمن په وخت کې يې باندني روابط د انګريزانو له لاري ترسره کيدل.
29. د اد انګريزانو په مقابل کې د اپريديو پاځون ته اشاره ده. پاچا محمد نادر له دينه ډډه وکړه، چې د هغو ملاتړ وکړي او په کابل کې يې د هغو جرګه د ميلمنو په شان د يو خه وخت لپاره وساتله.
30. سرنيوال چمبرلين هغه څوك دی، چې تر جنګ نه دمخه بايد کابل ته تللی وای. (حميد طرزي)
31. واقعيت دا دی، چې د ذمي په دوه ورځنۀ غونډه کې)**31**جولای_اکست**1**، **1880**(د امير عبدالرحمن او د پرتانوي سياسي استازي لیپل کريفن ترمينځ کوم ټرون شوی نه دی. په دغه وخت کې د هند برتانوي حکومت شك لاره، چې امير به د سردار محمد ايوب په مقابل کې بريالی شي. سردار محمد ايوب وروسته له هغه، چې د جولای په **27**مه يې د ميوند جګړه کتلې وه، په کندهار بشار کې يې د انګريز پوځ محاصره کړی و. په دي ډول کندهار او هرات د هغه په کنټرول کې و. امير عبدالرحمن سره له دي، چې له انګريزانو سره يې د ټرون کولو لپاره تينګار وکړ، لیپل کريفن د ټرون لپاره حاضر نه و. د ټرون پرځای يې هغه هم په پټه امير ته يو ليك ورکړ، چې په هغه کې انګريزانو دغومره منلي و، چې که په افغانستان باندي له پارول کيدو نه پرته يرغل وشي، له امير سره به د يرغل په شا کولو کې مرسته وکړي، خو چې امير د خپلو باندنيو اړيکو

ketabton.com - The Digital Library

اجرا هغوی ته پريږدي. ددغو دوو ورځو د خبرو ټول متن او جريان په لسو مخونو کې د ليکونکي په دغه اثر کې نيول شوی دی: کاکړ، افغانستان، د داخلي سياسي انګشافونو مطالعه، **1880_1896** لاهور، **1971**، **261_280**. د طرزي د ياد شوي ټرون له مادو نه يواځې پينځمه يي په ذمه کې د دواړو خواوو له خوا منل شوي وه. دا سمه ده، چې د درييمي مادي له مخې د افغانستان باندنۍ اړيکي امير ته په سپارل شوي ليک کې د برتانوي هند حکومت ته منحصر شوي وو، خو نه په هغه ډول چې د امير دوست محمد په وخت کې و. له دغه ليک او وروسته د ډيورنډ له توافق ليک نه پرته د امير عبدالرحمن او برتانوي هند حکومت ترمينځ د هغو د اړيکيو په اړه نه کومه بله موافقه او نه کوم بل ټرون لاسليك شوی دی. ددغه ليك ټول متن د ليکونکي په يوه بل اثر کې، چې تازه چاپ شوی لوستل کيدلی شي: کاکړ، د افغانستان سياسي او ديپلوماتيك تاريخ **1863_1901**، د برل خپرونه، هالينډ، لندن، **2006**، **167_168**.

32. لکه چې دمخه ويل شوي، افغانستان له اول افغان_انګليس جنګ نه تر دويم افغان_انګليس جنګ پورې خپلواک هيواد و. امير شير علي خپله واکمني په اصل کې له دي امله بايلله، چې د انګريزانو د غوښتني پرخلاف حاضر نه شو، چې افغانستان له باندني خپلواکۍ نه محروم وي.

33. دا يو ډير زيړ او په واقع کې يو ناسم حکم دی.

34. "تاج التواريخ" په اصل کې د منشي سلطان محمد په قلم د امير عبدالرحمن ژوند (The life of Adbur Rahman) د انګريزي متن ترجمه ده. دا امير عبدالرحمن و، نه امير حبيب الله، چې سلطان محمد يي چې د هغه منشي و، په کال **1894** کې د هغه د ليکلو لپاره وګومارە. ددغه کتاب بله مهمه ځانګړتيا دا ده، چې د هغه وروستۍ برخه يا دويم ټوګ په لندن کې جعل شوی دی. ددغه ټول کتاب په اړه ما په خپل يوه بل اثر کې په تفصيل او مستند ډول بحث کړی دی: کاکړ، په افغانستان کې حکومت او ټولنه، د امير عبدالرحمن واکمني، په استين کې د تکساس پوهنتون خپرونه، **1979**. استين، لندن، **246_249**.

35. په دغه وخت کې انګريزانو فيصله کړي نه وه، چې کندهار به امير عبدالرحمن ته سپاري. کندهار دوی له اوږده بحث نه وروسته د **1881** کال په اپريل کې امير ته وسپارە.

36. امير عبدالرحمن په خان اباد کې د پوځ خاوند شوی و، په دغه ډول چې د مزار هغه پوځ، چې قطغن ته استول شوی و، هغه ته تسليم شو. د امير د بريالي توب غټ راز

ketabton.com - The Digital Library

دا و، چې دی د پوځ د تنظیمولو متخصص و او د خپلې واکمنۍ تر پایه پورې یې نړدي یو لړ منظم پوځ تنظیم او په ډول ډول عصري وسلو سمبال کړی و.

37. محمد جان وردك، چې د انګریزانو په مقابل کې یې د ملي مقاومت په دوره کې بیساري فعالیتونه وکړل او د هغو له املې عامې خلکو د پیر په شان د هغه لاسونه بڼکلول د **1881** کال په پای کې په کوتل ابدو کې د عبدالغفور اخوندزاده او نورو په ګډون د امیر په حکم ووژل شو.

37)الف(: د طرزي دغه وینا هم سمه نه ده. د امیر دغه مایند د روسي ترکستان د کوم مشر لور نه وه، هغه په اصل کې د بدخشان او د امیر د هغې بڼځې وینځه وه، چې د بدخشان د یوه نامتو میر، میر جهاندار شاه لور وه. ددغې میرمنې له مرګ نه وروسته امیر د هغې وینځه، چې ګلریز نومیده، په نکاح کړه. امیر حبیب الله او سردار نصرالله ددغې بدخشانۍ میرمني زامن وو.

38. څرخ د قوم نوم نه دی، په لوګر کې د یوي سیمي نوم دی. دغه غلام حیدر په قوم یوسف زی و.

39. هرات د کندهار له سقوط نه لس ورځې وروسته د اکتوبر په دویمه نیول شوی و.

40. دغه تاکونکي پیښه د **1881** کال د سپتمبر په **22**مه وشوه، چې ما په خپلو دوو اثرونو کې بیان کړي ده. د سردار محمد ایوب پوځ اوولس زره او د امیر دا څوارلس زره و. د سردار پوځ د امیر په پوځ یرغل وکړ او لومړی بری یې هم ترلاسه کړ. مخکې هم ویل کیده، چې د سردار پوځ به بریالی وي، خو په عین جنګ کې وضع اپوته شوه. د نبستي په تودوبڼي کې د سردار د شالیکو سرتیرو د خپلو مخکې لیکو پر سرتیرو ناڅاپه ډزي وکړي، چې د هغو له املې ټول پوځ په شا او تیت شو او د امیر پوځ په دي ډول بریالی شو. دغه بري امیر په دي بریالی کړ، چې له میمنې نه پرته ټول افغانستان سره یو موتی کړي. په کال **1884** کې یې میمنه هم وکتله. سردار محمد ایوب غازي اول مشهد ته او بیا په **1887** کې له خپلو اتو سوو پلویانو سره د فارس او هند حکومت په موافقه د عراق او کراچۍ په لار لاهور ته لاړ او هلته هستوګن شو او په کال **1914** کې د زړه په یرغل مړ شو.

41. لوی طرزي په بڼه لیکلو کې جوړه نه لرله. (حمید طرزي)

42. سدو، چې په اصل کې کړوخیل غلزی و، په ربښتیا یو ویروونکی یاغي او داړه مار و. دی به یا له بندي خاني نه

ketabton.com - The Digital Library

خوشي شوی یا تبنتیدلی وي، چې څو کاله وروسته له سردار نور محمد او نورو سره د امیر په مخالفت له شنوارو سره ملګری شو. سردار نور محمد د سردار ولي محمد زوی و، چې د انګریزانو له خوا د کابل والي ټاکل شوی و او خلکو "لاتي سردار" باله.

43. امیر عبدالرحمن د سردار محمد ایوب له ماټولو نه وروسته د کندهار له خرقې نه په خپل امر یواځي یو مولوي وایست، چې هلته یې د رواج له مخې پناه وړي وه. دغه مولوي عبدالرحیم)کاکړ(نومیده، چې د تاریخپوه عبدالحی حبیبي پلار و. سلطان محمد، د عبدالرحمن ژوند، لومړی توک، **216**. کاکړ، د افغانستان سیاسي او دیپلوماتیکي تاریخ، **61**.

❋ ❋ ❋

Thank you for reading

Find more e-books and articles on Ketabton - your multilingual digital library.

www.ketabton.com

Ketabton - Pashto, Farsi, Arabic & English